

Załącznik nr 1
do Uchwały Nr XXVIII/397/21
Sejmiku Województwa
Lubuskiego
z dnia 15 lutego 2021 r.

STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO 2030

Zielona Góra, 15 lutego 2021 r.

SPIS TREŚCI

1. WPROWADZENIE	4
2. WNIOSKI Z DIAGNOZY SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO – WYZWANIA ROZWOJOWE	6
2.1. Sfera społeczna	7
2.2. Sfera gospodarcza	9
2.3. Sfera przestrzenna	14
2.4. Sfera zarządzania rozwojem regionu	19
2.5. Pandemia - nowe wyzwania	21
3. WIZJA ROZWOJU I CEL GŁÓWNY	22
3.1 Wizja	22
3.2 Cel główny	23
4. CEL STRATEGICZNY 1. Inteligentna, zielona gospodarka regionalna.....	24
4.1 Cele operacyjne	24
4.2 Kierunki interwencji (działań).....	25
5. CEL STRATEGICZNY 2. Region silny w wymiarze społecznym oraz bliski obywatelowi	29
5.1 Cele operacyjne	30
5.2 Kierunki interwencji (działań).....	30
6. CEL STRATEGICZNY 3. Integracja przestrzenna regionu	34
6.1 Cele operacyjne	35
6.2 Kierunki interwencji (działań).....	35
7. CEL STRATEGICZNY 4. Region atrakcyjny, efektywnie zarządzany i otwarty na współpracę	41
7.1 Cele operacyjne	42
7.2 Kierunki interwencji (działań).....	42
8. PRZEDSIĘWZIECIA STRATEGICZNE KLUCZOWE DLA REALIZACJI CELÓW STRATEGII ROZWOJU WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO 2030.....	45
9. OBSZARY STRATEGICZNEJ INTERWENCJI	48
9.1. Rola OSI w strategii rozwoju	48
9.2. Obszary strategicznej interwencji wskazane z poziomu krajowego	48
9.3. Obszary strategicznej interwencji wskazane z poziomu regionalnego	51
10. SPÓJNOŚĆ STRATEGII ROZWOJU WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO Z KRAJOWYMI I PONADREGIONALNYMI DOKUMENTAMI STRATEGICZNYMI ORAZ WYTYCZNYMI UE	66
11. SYSTEM REALIZACJI STRATEGII	75

11.1 System zarządzania i wdrażania strategii	75
11.2 System monitorowania strategii	80
12. RAMY FINANSOWE STRATEGII	85
SPIS RYSUNKÓW I TABEL	94
WYKAZ UŻYTYCH SKRÓTÓW	95

ZAŁĄCZNIK:

I. DIAGNOZA SPOŁECZNO-GOSPODARCZA WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO

II. ANALIZA SWOT

III. PRZEDSIĘWZIECIA STRATEGICZNE KLUCZOWE DLA REALIZACJI CELÓW STRATEGII ROZWOJU
WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO 2030

IV. KONSULTACJE SPOŁECZNE PROJEKTU STRATEGII

V. OCENA EX-ANTE PROJEKTU SRWL 2030

VI. PODSUMOWANIE OCENY ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO

1. WPROWADZENIE

Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030 (SRWL 2030) jest dokumentem wyznaczającym strategiczne cele i kluczowe kierunki działań oraz przewidywane instrumenty ich realizacji w rozwoju województwa lubuskiego w kolejnej dekadzie.

Zgodnie z ustawą z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz. U. z 2019 r., poz. 512 z późn. zm.) uchwalanie strategii rozwoju województwa należy do wyłącznej właściwości Sejmiku Województwa. Sejmik Województwa Lubuskiego uchwalił pierwszą strategię rozwoju województwa w roku 2000, następnie ją aktualizował w latach 2005 i 2012.

Konieczność aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020, która została przyjęta przez Sejmik Województwa Lubuskiego 19 listopada 2012 r. wynika z kilku przesłanek, w tym również z dobiegającego końca przyjętego okresu jej obowiązywania, czyli 2020 roku.

Województwo ma możliwość zaktualizowania strategii rozwoju w każdym czasie, jeżeli wymaga tego sytuacja społeczno-gospodarcza lub przestrzenna województwa. Strategie rozwoju muszą być spójne ze średniookresową strategią rozwoju kraju, w związku z tym aktualizacja dokumentów krajowych także stanowi ważną przesłankę nowelizacji zapisów dokumentów regionalnych. Rada Ministrów 14 lutego 2017 r. przyjęła Strategię na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) (SOR). We wrześniu 2019 r. rząd przyjął Krajową Strategię Rozwoju Regionalnego 2030 (KSRR 2030). W toku aktualizacji uwzględniono także zapisy projektów lub przyjętych dokumentów pozostałych 8 rządowych zintegrowanych strategii sektorowych.

Należy także pamiętać, że istotne jest opracowanie regionalnego dokumentu strategicznego stanowiącego podstawę programową dla wdrażania funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności w perspektywie 2021-2027.

Potrzeba aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego wynika także w dużej mierze z dostrzeganych zmian w sytuacji społeczno-gospodarczej w regionie, kraju i na świecie. Na podstawie rzetelnej diagnozy zidentyfikowano wyzwania, które będą znacząco wpływać na prowadzenie polityki rozwoju. Zostały one wskazane w dokumencie oceniającym wdrażanie SRWL w roku 2018, jak również w diagnozie strategicznej regionu przygotowanej na potrzeby procesu aktualizacji. Należą do nich m.in. starzenie się społeczeństwa, zmiany na rynku pracy, postęp technologiczny, konieczność ochrony środowiska, zmiany klimatyczne i inne.

Strategia jest zgodna z wymogami ustawowymi, tj. ustawą o samorządzie województwa oraz ustawą o zasadach prowadzenia polityki rozwoju. Zasadnicze elementy strategii, tj. wizja, cele strategiczne i kierunki interwencji nie uległy zasadniczej zmianie w stosunku do dokumentu z roku 2012, odnosząc się do gospodarki, społeczeństwa, przestrzeni i zarządzania regionem. Wzmocniono jednak w szczególności aspekt przestrzenny, podejście do kwestii ochrony środowiska i zielonej gospodarki oraz aktywności obywatelskiej. Zmieniono także delimitację Obszarów Strategicznej Interwencji, opierając się o krajowe dokumenty strategiczne oraz analizy regionalne.

Tryb pracy nad aktualizacją Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego miał charakter społeczno-ekspercki. Główne prace prowadzono w Zespole roboczym do spraw Strategii Rozwoju Województwa

Lubuskiego złożonym z przedstawicieli Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego w Zielonej Górze (UMWL), WUP, ZDW, ROPS i Urzędu Statystycznego w Zielonej Górze, przy koordynacji Departamentu Rozwoju Regionalnego UMWL w Zielonej Górze. Wsparcie eksperckie pod kątem naukowym prowadził prof. zw. dr hab. arch. Aleksander Noworól. Całością prac kierował Zarząd Województwa Lubuskiego.

W procesie aktualizacji został zapewniony szeroki udział środowisk regionalnych, zaangażowanych w politykę rozwoju województwa, tj. radnych województwa, jednostek lokalnego samorządu terytorialnego, samorządów gospodarczych i zawodowych, administracji rządowej - szczególnie wojewody, organizacji pozarządowych, szkół wyższych i jednostek naukowo-badawczych oraz parlamentarzystów. Reprezentanci tych środowisk, poprzez udział w pracach Rady ds. rozwoju województwa lubuskiego, która jest organem opiniodawczo-doradczym Zarządu Województwa Lubuskiego w sprawach polityki rozwoju - w tym także strategicznego programowania, mieli możliwość kształtowania zapisów dokumentu.

Możliwość włączenia się w prace aktualizacyjne istniała na każdym etapie prac, m.in. poprzez udział w konsultacjach prowadzonych zarówno w trybie zorganizowanych spotkań oraz poprzez zgłaszanie uwag drogą pisemną i mailową w trybie ciągłym. W załączniku do Strategii znajduje się opis przebiegu konsultacji społecznych, opiniowania z właściwymi organami oraz przeprowadzonej procedury oceny oddziaływania na środowisko.

Zapisy dokumentu uwzględniają nowe wyzwania, które pojawiły się w związku z ogólnoswiatową epidemią koronawirusa SARS-CoV-2. Pandemia pociągnęła za sobą szereg zmian w sytuacji społeczno-gospodarczej regionu i spowodowała konieczność zarówno aktualizacji zawartych w strategii danych, jak również uwzględnienie przedsięwzięć podejmowanych w celu ograniczenia negatywnych skutków epidemii i lepszego przygotowania do zwalczania ewentualnych przyszłych zagrożeń. Informacje o przebiegu prac nad aktualizacją SRWL zamieszczano systematycznie na oficjalnej stronie internetowej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego w Zielonej Górze.

W listopadzie 2020 r. weszła w życie ustawa z dnia 15 lipca 2020 r. o zmianie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz niektórych innych ustaw. W odniesieniu do strategii rozwoju województwa wprowadziła ona obowiązek określenia modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej województwa. Ustawa ta przewidywała jednak okres przejściowy dla tych strategii rozwoju województwa, które były w trakcie procesu aktualizacji w momencie wejścia w życie ustawy. W związku z tym Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030, pomimo wyznaczenia ram czasowych do roku 2030, będzie wymagała dostosowane do nowych wymogów prawnych maksymalnie do roku 2025.

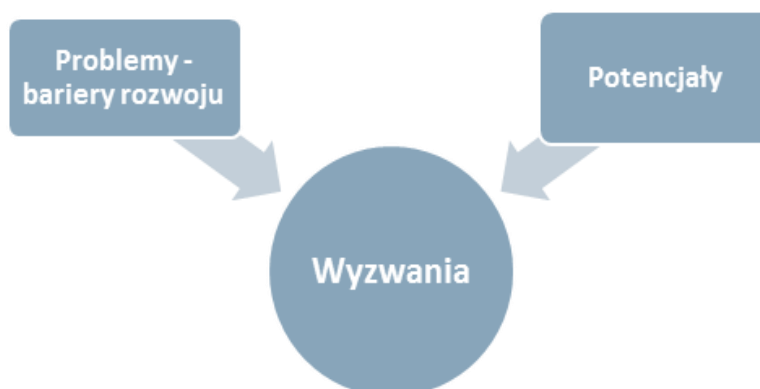
2. WNIOSKI Z DIAGNOZY SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO – WYZWANIA ROZWOJOWE

Diagnoza społeczno-gospodarcza województwa lubuskiego została opracowana jako osobny dokument, stanowiąc podstawę do aktualizacji dotychczas obowiązującej strategii rozwoju regionu. Obejmuje obszerną diagnozę stanu województwa w czterech sferach, tj.: społecznej, gospodarczej, przestrzennej i zarządzania rozwojem regionu. Diagnoza została przyjęta przez Zarząd Województwa Lubuskiego w kwietniu 2019 r., następnie uzupełniona i uaktualniona, stanowiąc załącznik (część I) do niniejszego dokumentu strategicznego. Zebrane dane posłużyły przede wszystkim wyznaczeniu mocnych i słabych stron regionu lubuskiego oraz szans i zagrożeń w postaci analizy SWOT, którą także przedstawiono w załączniku do Strategii (część II).

Główne wnioski z diagnozy mają za zadanie wskazać potencjały i problemy stanowiące bariery rozwojowe w regionie. Najistotniejsze wyzwania rozwojowe sformułowane w strategii przyjętej w roku 2012, jak: innowacyjna gospodarka, zrównoważony rozwój, spójność społeczna i terytorialna, sprawne zarządzanie rozwojem - wciąż pozostają aktualne. Jednak w ciągu ostatnich kilku lat zaistniały także nowe uwarunkowania, m.in.: niekorzystne trendy demograficzne, migracja młodych, starzenie się społeczeństwa, konieczność zwrócenia większej uwagi na postępujące zmiany klimatyczne i gospodarkę odpadami, wprowadzanie „zielonej gospodarki” oraz zwiększenie aktywizacji mieszkańców do włączenia się w budowanie wspólnoty regionalnej. Nową jakością w kontekście wymienionych wyzwań jest także aktualny etap rewolucji naukowo-technicznej. Wiąże się on z wpływem sztucznej inteligencji na gospodarkę regionalną i rynek pracy oraz powstawaniem nowych tzw. inteligentnych (smart) instrumentów zarządzania rozwojem.

Wyzwania rozwojowe województwa lubuskiego zostały przedstawione w czterech obszarach: sfera społeczna, sfera gospodarcza, sfera przestrzenna oraz sfera zarządzania rozwojem regionu, które odpowiadają układowi diagnozy strategicznej.

Rysunek 1. Model formułowania wyzwań stojących przed Województwem Lubuskim w kontekście prac nad SRWL 2030

Źródło: A. Noworól, Raport I. Warsztaty Zespołu roboczego ds. Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego, kwiecień 2019.

2.1. Sfera społeczna

Liczba ludności województwa w 2018 r. wynosiła niewiele ponad 1 mln osób, rozproszonych na znacznej powierzchni. Analiza zmian struktury populacji wskazuje na postępujący proces starzenia się społeczeństwa, wyrażający się m.in. rosnącym udziałem ludności w wieku nieprodukcyjnym w populacji ogółem, przy spadku udziału ludności w wieku produkcyjnym. Niezmiernie istotnym wyzwaniem dla regionu jest skoncentrowanie się na efektywniejszym wdrażaniu polityki młodzieżowej oraz polityce senioralnej, w tym „srebrnej gospodarce”. Pesymistyczna prognoza demograficzna województwa – starzenie się wspólnoty regionalnej – nie różni się istotnie od ogólnopolskich procesów demograficznych i powinna skłaniać władze krajowe do aktywnej polityki imigracyjnej, a władze wojewódzkie do zwiększenia atrakcyjności regionu dla imigrantów w obecnym stanie prawnym.

Podstawowym problemem, z którym region musi sobie poradzić, jest deficyt specjalistycznej kadry medycznej. Najgorsza sytuacja jest w grupie specjalistów z zakresu chorób wewnętrznych, układu krążenia i onkologii oraz medycyny ratunkowej. Samorząd Wojewódzki zainicjował powstanie kierunku lekarskiego na Wydziale Lekarskim i Nauk o Zdrowiu (obecnie Collegium Medicum) Uniwersytetu Zielonogórskiego oraz realizuje działania z zakresu promocji zdrowia i kształtowania prozdrowotnych postaw mieszkańców województwa lubuskiego, jak również poprawy organizacji świadczeń usług zdrowotnych podmiotów leczniczych. Działania te są niezbędne, ponieważ do głównych przyczyn zgonów Lubuszan zaliczały się tzw. choroby cywilizacyjne, wśród których największy odsetek stanowiły dysfunkcje układu krążenia i nowotwory.

Charakterystyczną cechą regionu i jego silną stroną w kontekście zmian cywilizacyjnych XXI. wieku jest zróżnicowana tożsamość kulturowa, wynikająca z osiedlenia się tutaj po II wojnie światowej ludzi o różnym pochodzeniu. Dużym atutem województwa są branżowe cykliczne imprezy kulturalne, przyciągające widownię z całego kraju i z zagranicy. Województwo lubuskie należy do obszarów bogatych w zabytki, dlatego istnieje potrzeba ich stałego wsparcia oraz większego inwestowania w infrastrukturę kulturalną. Ponadto należałoby się skoncentrować na popularyzacji dziedzictwa kulturowego i efektywniejszym wykorzystaniu go w ramach rozwoju turystyki kulturowej.

Lubuscy sportowcy osiągają bardzo dobre wyniki na mistrzostwach krajowych i międzynarodowych, w szczególności w takich dyscyplinach sportowych jak: żużel, koszykówka czy sporty wodne. Ważną rolę dla sportu w województwie lubuskim odgrywa Wojewódzki Ośrodek Sportu i Rekreacji imienia Zbigniewa Majewskiego w Zielonej Górze-Drzonkowie. Wśród działań na przyszłość należy wymienić ciągły rozwój infrastruktury sportowej „wyczynowej”, sprzyjający jednocześnie rozwojowi rekreacji sportowej wśród Lubuszan.

W odniesieniu do polityki społecznej województwo lubuskie cechuje jeden z najwyższych wskaźników osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej. Pomimo dobrej sytuacji ekonomicznej części mieszkańców regionu, zwiększył się – podobnie jak w całym kraju - zasięg ubóstwa ekonomicznego wśród gospodarstw domowych. Poprawiła się jednak subiektywna ocena sytuacji materialnej gospodarstw domowych na terenie województwa lubuskiego. Podniesienie poziomu i jakości życia mieszkańców regionu w dalszym ciągu jest kluczowym wyzwaniem cywilizacyjnym na następne lata.

Na mapie województwa występują białe plamy w zakresie infrastruktury społecznej. Braki te świadczą o niedopasowaniu oferty usług do potrzeb społecznych i uwarunkowań. Co prawda rozwinęły się usługi świadczone w ramach środowiskowych domów samopomocy, jednak sieć tych placówek nie

charakteryzuje się ani wysokim stopniem rozwoju, ani równomiernym rozłożeniem na poziomie powiatowym. W związku z tym sytuacja wymaga interwencji w kolejnych latach.

W województwie lubuskim odnotowuje się najwyższy wskaźnik zatrudnienia osób z niepełnosprawnością. Jednocześnie Lubuskie należy do grona województw posiadających najmniejszą liczbę Zakładów Aktywności Zawodowej czy Warsztatów Terapii Zajęciowej, które prowadzone były przede wszystkim przez organizacje non-profit. Konieczne jest wykorzystanie w większym stopniu potencjału podmiotów ekonomii społecznej.

Województwo lubuskie posiada relatywnie duży potencjał kapitału społecznego. Wzmocnienia wymaga w dalszym ciągu rozwój społeczeństwa obywatelskiego, wsparcie sektora pozarządowego czy stymulowanie współpracy NGO z samorządem i instytucjami publicznymi. Dysproporcje w tym zakresie wyraźnie uwidaczniają się między obszarami miejskimi i wiejskimi, na niekorzyść tych drugich. Wielokulturowość wspólnoty regionalnej i przyjazność dla osób z niepełnosprawnościami są ogromnym potencjałem regionu. Dodatkowo rosnąca świadomość regionalnej tożsamości powinna zostać wykorzystana do pobudzania rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, w tym do większego zaangażowania społeczności regionalnej w życiu publicznym i zwiększenia zaufania publicznego.

Wyzwanie 1. Przeciwdziałanie niekorzystnym trendom demograficznym:

- *działania na rzecz zwiększenia dzietności, skuteczna polityka prorodzinna;*
 - *rozwój polityki młodzieżowej, ukierunkowanej na zwiększenie atrakcyjności województwa dla tej grupy wiekowej;*
 - *aktywizacja osób starszych na rynku pracy i w życiu społecznym;*
 - *przeciwdziałanie emigracji z regionu, w szczególności powstrzymanie odpływu młodzieży;*
 - *efektywna polityka imigracyjna.*
-

Wyzwanie 2. Wysokiej jakości usługi publiczne i włączenie społeczne:

- *kreowanie atrakcyjnej oferty kształcenia, na wszystkich poziomach edukacji oraz odpowiedni rozwój infrastruktury;*
 - *wzmocnienie e-edukacji na wszystkich szczeblach nauczania;*
 - *wzrost dostępności do wychowania przedszkolnego i opieki nad najmłodszymi dziećmi;*
 - *kreowanie postaw sprzyjających uczeniu się przez całe życie;*
 - *integracja społeczna osób wykluczonych oraz imigrantów;*
 - *rozwój infrastruktury społecznej i jednostek reintegracji społeczno-zawodowej;*
 - *wzmocnienie sektora ekonomii społecznej w regionie;*
 - *dostosowanie opieki zdrowotnej i usług medycznych do potrzeb seniorów - starzejącego się społeczeństwa (w tym rozwój i modernizacja infrastruktury);*
 - *poprawa dostępu do wysokiej jakości usług medycznych oraz skuteczna profilaktyka (przeciwdziałanie chorobom cywilizacyjnym);*
 - *rozwój infrastruktury i usług kulturalnych oraz popularyzacja dziedzictwa kulturowego i efektywniejsze wykorzystanie go w ramach rozwoju turystyki kulturowej;*
 - *promocja i tworzenie infrastruktury oraz oferty sportowo – rekreacyjnej dla aktywnego i zdrowego stylu życia;*
 - *wdrożenie działań niwelujących negatywne skutki sytuacji kryzysowych (klęski żywiołowe, epidemie i in.) w sferze usług społecznych.*
-

Wyzwanie 3. Aktywni mieszkańcy:

- *wzmocnienie i wzrost kapitału społecznego poprzez stymulowanie rozwoju społeczeństwa obywatelskiego;*
 - *rozwój działalności organizacji III sektora;*
 - *kreowanie silnych więzi wspólnoty regionalnej, budowanie poczucia tożsamości lubuskiej;*
 - *budowanie zaufania mieszkańców do instytucji publicznych.*
-

2.2. Sfera gospodarcza

Pomimo systematycznego wzrostu wartości PKB per capita w kolejnych latach i dobrej dynamiki wzrostu, jego poziom wyrażony w procentach do średniej krajowej na przestrzeni lat 2012-2018 nieznacznie zmalał, a wkład województwa do krajowego PKB jest relatywnie niski. Sytuacja w podregionie gorzowskim i zielonogórskim nie jest znacząco zróżnicowana. Wartość PKB na 1 mieszkańca w 2018 r. wynosiła 58% średniej unijnej, przy średniej dla Polski na poziomie 71%.

W dobie rozwoju gospodarki opartej na wiedzy, niepokojącym zjawiskiem jest słaby sektor B+R w regionie. Utrzymują się niskie wskaźniki innowacyjności, tj.: mały udział przedsiębiorstw prowadzących działalność innowacyjną, niska liczba zgłaszanych wynalazków, udzielonych patentów

czy słaba współpraca sektora naukowo-badawczego z przedsiębiorstwami. Rozwój i wzmocnienie obszaru innowacyjności możliwy jest poprzez ścisłą współpracę samorządów, instytucji otoczenia biznesu, ośrodków akademickich i przedsiębiorców. Istotną rolę odegrać również mogą inicjatywy klastrowe czy ośrodki naukowo-badawcze. Szczególnie ważne w tym aspekcie są regionalne inteligentne specjalizacje – RIS (Zielona gospodarka, Zdrowie i jakość życia, Innowacyjny przemysł). Podmioty gospodarcze nie wykazują wyraźnej specjalizacji gospodarczej, dlatego ważna jest regionalna interwencja wykorzystująca wsparcie krajowe i unijne w tworzeniu domen kompetencji, np. wokół przemysłu kosmicznego. Wymaga to wsparcia wybranych systemów kształcenia, szczególnie na poziomie uniwersyteckim oraz zapewnienia rozwoju specjalistycznej infrastruktury. Demografia wpływa m.in. na ilość uczniów i studentów. Na lubuskich uczelniach kształciło się najmniej studentów w stosunku do liczby ludności, spośród wszystkich województw. Sektor akademicki jest ogólnie słaby i wymaga silnego wsparcia ze strony władz, szczególnie w dobie ogólnoswiatowych tendencji budowania gospodarki opartej na wiedzy. Konieczne wydaje się stworzenie zachęt dla przyciągania do regionu nauczycieli akademickich i studentów w obszarach tematycznych regionalnych inteligentnych specjalizacji (RIS). Z uwagi na wymogi rynku pracy korzystny i pożądanym jest trend wzrostu liczby absolwentów kierunków technicznych i przyrodniczych. Należy także wskazać na małą aktywność Lubuszan w kształceniu ustawicznym i realizacji idei uczenia się przez całe życie.

Dobra koniunktura gospodarcza, znacząca poprawa sytuacji na lubuskim rynku pracy, czyli bezprecedensowy spadek bezrobocia, przyczyniły się do reorientacji sytuacji na rynku pracy. Jednak pogorszenie koniunktury w 2020 roku, spowodowane pandemią COVID-19, może doprowadzić do ponownego wzrostu bezrobocia. Trudno przewidzieć skalę tej tendencji, zatem będzie wymagać ona stałego monitorowania i podejmowania odpowiednich działań. W dalszym ciągu niekorzystnym zjawiskiem na rynku pracy jest wydłużający się okres pozostawania bez zatrudnienia, dłużej niż rok bez pracy. Lubuski rynek pracy wymaga działań na rzecz poprawy zasobu miejsc pracy (ich zróżnicowania i atrakcyjności) oraz zwiększenia aktywności zawodowej, zapewnienia wykwalifikowanych kadr poprzez podnoszenie kwalifikacji pracujących i poszukujących pracy. Potrzebne są również zachęty dla imigrantów, którzy pracują w deficytowych zawodach, do pozostania. Wyzwaniem jest tworzenie atrakcyjnych, dobrze płatnych miejsc pracy.

Województwo jest korzystnie położone przy granicy z Niemcami, najsilniejszym gospodarczo i przyjaznym dla Polski państwem Unii Europejskiej, a jednocześnie najważniejszym partnerem handlowym województwa lubuskiego. Na niemiecki rynek trafia niemal 50% towarów i usług eksportowanych przez lubuskie firmy. Kolejne miejsca zajmują Włochy, Holandia i Dania. Silne powiązania eksportowe z Niemcami i innymi krajami powinny być nadal wzmocniane przez promocję gospodarczą i współpracę gospodarczą. Transgraniczne powiązania gospodarcze z Brandenburgią nie są w pełni wykorzystane i należy je rozwijać. Atrakcyjność inwestycyjną województwa potwierdza znaczny udział w gospodarce podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego.

W otoczeniu ośrodków miejskich silnie rozwija się przedsiębiorczość. W szczególności znaczące obszary koncentracji podmiotów gospodarczych można zlokalizować w Zielonej Górze i Gorzowie Wielkopolskim. Zdecydowanie dominuje w regionie sektor mikroprzedsiębiorstw zatrudniających do dziewięciu osób - stanowią one blisko 96% wszystkich zarejestrowanych podmiotów. Liczba dużych przedsiębiorstw, zatrudniających powyżej 1000 osób jest niewielka (8 w 2018 r.).

W ostatnich latach wyraźnie rośnie rola przemysłu w lubuskiej gospodarce. Wysoki udział przemysłu w wartości dodanej brutto tworzy dobre podstawy do wzmocnienia tego sektora w gospodarce regionalnej dla każdej z rozwijających się branż. Wiodącą branżą lubuskiej gospodarki jest produkcja na potrzeby branży motoryzacyjnej, za nią plasują się przemysł drzewny, spożywczy, papierniczy, metalowy oraz produkcja maszyn i urządzeń, a także mebli. Prawie $\frac{3}{4}$ produkcji przemysłowej jest eksportowane (71,4% w 2018 r.), a województwo lubuskie nieprzerwanie od 2010 r. utrzymuje nadwyżkę eksportu nad importem. W sektorze usług dominuje handel i naprawa pojazdów samochodowych, obsługa rynku nieruchomości i transport oraz gospodarka magazynowa.

Głównymi wiodącymi ośrodkami gospodarczymi są cztery największe miasta regionu: Gorzów Wielkopolski, Zielona Góra, Nowa Sól, oraz Żary. Region wyróżnia relatywnie wysoka ocena rzeczywistej atrakcyjności inwestycyjnej dla przemysłu oraz ponadprzeciętna potencjalna atrakcyjność inwestycyjna dla zakwaterowania i gastronomii. Głównym atutem regionu pozostaje bliskość granicy zachodniej oraz dobrze rozwinięta sieć komunikacyjna drogowa i kolejowa. Dobre warunki dla rozwoju przemysłu ułatwia obecność szkół wyższych prowadzących kierunki techniczne. Poważnymi barierami w pozyskaniu i rozwoju przedsiębiorstw stanowią m.in. problemy z zagospodarowaniem niektórych stref aktywności gospodarczej: niedostosowanie ofert do wymagań inwestorów (np. brak uzbrojenia terenów inwestycyjnych, słaba dostępność komunikacyjna, problem z pozyskaniem wykwalifikowanych pracowników) czy zbyt słaba współpraca samorządów z sektorem gospodarczym i niewystarczający rozwój usług otoczenia biznesu. Widoczne są słabe sieci powiązań gospodarczych, w tym inicjatyw klastrowych.

Lubuskie, pomimo bogatych i zróżnicowanych walorów naturalnych, unikatowego dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego umożliwiającego rozwój turystyki wodnej, rowerowej, zdrowotnej czy enoturystyki, posiada niski wskaźnik wykorzystania bazy noclegowej. Mała ilość wysokiej jakości infrastruktury turystycznej z pewnością jest wciąż jedną z barier rozwoju tej branży. Trudność sprawia także kreowanie spójnej, regionalnej oferty turystycznej. Słabą stroną jest również znikoma współpraca turystycznych podmiotów publicznych i prywatnych. Dużym wyzwaniem będzie dalsza rozbudowa infrastruktury turystycznej z zaangażowaniem prywatnych podmiotów, a także intensywne, spójne promocje działalności turystycznej przez samorząd wojewódzki i gminny oraz podmioty z branży turystycznej. Szansą na uatrakcyjnienie oferty turystycznej województwa jest turystyka pakietowa łącząca pobyt w województwie lubuskim i sąsiednich regionach Polski i Niemiec, w szczególności Berlina.

W gospodarce regionalnej rolnictwo można ocenić jako konkurencyjne. Obserwowaną tendencją jest zmniejszająca się liczba gospodarstw rolnych i jednocześnie wzrost średniej ich powierzchni. Wśród wiodących specjalizacji regionalnych związanych z rolnictwem należy wskazać w szczególności hodowlę drobiu, głównie indyka. Uwagę zwraca także duża liczba gospodarstw ekologicznych oraz ich spora powierzchnia rolna. W rosnącej corocznie liczbie produktów regionalnych, można wskazać wina i produkty pochodne, miody czy produkty rybne, sery. Zbyt duża konkurencja innych regionów, niewystarczająca promocja, a przede wszystkim zbyt wysokie koszty i ceny produktów regionalnych powodują, że branża gospodarstw i produktów ekologicznych nie rozwija się wprost proporcjonalnie do możliwości i potencjału naturalnego, jakie posiada województwo lubuskie. Dodatkowo barierą w rozwoju rolnictwa ekologicznego są słabe gleby i występujące okresowo niekorzystne zjawiska atmosferyczne

np. susze. Korzystne tendencje zarysowane w rolnictwie regionu dobrze rokują i powinny być wspierane dostępnymi instrumentami przez władze publiczne. Dużym atutem regionu jest kontynuacja tradycji winiarskich i pszczelarskich, które należy postrzegać jako aktywność gospodarczą jednej z regionalnych specjalizacji.

Województwo lubuskie ma dobre warunki do produkcji energii ze źródeł odnawialnych, w szczególności przy wykorzystaniu energii wiatrowej, instalacji opartych o spalanie biomasy czy technologii produkcji biogazu. Duża część regionu leży w korzystnym obszarze dla działania siłowni wiatrowych. Szansą dla wzmocnienia sektora OZE w regionie jest wykorzystanie energii słonecznej, zarówno lokalnych farm fotowoltaicznych, jak i mikroinstalacji. Województwo lubuskie znajduje się również w obszarze występowania jednego z największych wartości strumienia ciepłego w Polsce, wobec czego warto podjąć badania możliwości wykorzystania wód termalnych w celach gospodarczych bądź turystycznych.

Region jest jednym z najbardziej zasobnych w węgiel brunatny obszarów w Polsce, w związku z czym rozpatrywano możliwość odkrywkowej eksploatacji złóż i wytwarzania energii elektrycznej (budowa kopalni i elektrowni). Jednakże ogólnosiątkowe tendencje w polityce klimatyczno-energetycznej oraz wymogi UE skoncentrowane są na zielonych źródłach energii przyjaznych dla środowiska i zdrowia. Istotne złoża surowców w regionie lubuskim odnotowuje się w zakresie tzw. kopalin energetycznych gazu ziemnego i ropy naftowej. Z gospodarczego punktu widzenia bardzo ważne mogą się również okazać występujące na obszarze województwa lubuskiego udokumentowane złoża rudy miedzi i towarzyszącego jej srebra. Występuje sól kamienna i potasowa, ale brak jest udokumentowania tych złóż. W wielu przypadkach brak dokumentacji, a także decyzji rządowo-administracyjnych dotyczących wykorzystania złóż strategicznych, uniemożliwia określenie realnego potencjału tych złóż oraz ich ewentualne dalsze wydobycie.

W zakresie zanieczyszczenia powietrza głównym źródłem emisji jest tzw. niska emisja, pochodząca przede wszystkim z sektora bytowo – komunalnego, obejmującego zarówno indywidualne źródła wytwarzania ciepła i przygotowania ciepłej wody, jak również małe ciepłownie komunalne. Wyraźny jest również wzrost emisji komunikacyjnej w rejonie głównych dróg i miejscowości, gdzie położone są węzły komunikacyjne i występuje duże zagęszczenie dróg regionalnych i lokalnych. Konieczne jest wspieranie działań na rzecz zwalczania źródeł niskiej emisji oraz zmniejszanie emisji gazów cieplarnianych, w tym dwutlenku węgla do atmosfery. W tym celu wskazane jest promowanie zużycia ciepła z lokalnych systemów ciepłowniczych oraz użytkowania gazu ziemnego oraz biogazu w gospodarstwach domowych w celach grzewczych.

Zanieczyszczenie środowiska i kryzys zasobów naturalnych są problemami globalnymi, widocznymi również w regionie lubuskim. Ograniczony dostęp do surowców powoduje stały wzrost ich cen, jednocześnie wymuszając prowadzenie racjonalnej polityki wykorzystania surowców.

W województwie lubuskim znacząco wzrósł odsetek odpadów zebranych selektywnie. Z drugiej strony masa wytworzonych odpadów komunalnych przez jednego mieszkańca również rośnie, stawiając województwo na 3. miejscu w kraju. Dlatego też niezmiernie ważnym przedsięwzięciem będzie wypromowanie i upowszechnienie gospodarki o obiegu zamkniętym, a tym samym promowanie nowoczesnych i inteligentnych rozwiązań technologicznych przyjaznych środowisku naturalnemu.

Wyzwanie 4. Budowa gospodarki opartej na wiedzy i innowacji oraz rozwój regionalnych specjalizacji:

- *rozwój obszaru innowacyjności w obrębie regionalnych inteligentnych specjalizacji;*
 - *wzmocnienie koordynacji działań podmiotów działających w obszarze innowacji;*
 - *rozwój usług proinnowacyjnych oraz kreowanie i wspieranie regionalnych ośrodków innowacyjności;*
 - *sieciowanie współpracy pomiędzy sektorem B+R a biznesem oraz wzrost komercjalizacji badań;*
 - *wsparcie sektora akademickiego, w szczególności w obszarach tematycznych regionalnych inteligentnych specjalizacji;*
 - *internacjonalizacja podmiotów gospodarczych, w tym klastrów, IOB, placówek badawczo-rozwojowych, systemowe wsparcie usług na rzecz potencjału umiędzynarodowienia i aktywności międzynarodowej;*
 - *rozwój kształcenia odpowiadającego potrzebom rynku pracy;*
 - *zwiększenie uczestnictwa w kształceniu ustawicznym;*
 - *działania na rzecz podniesienia jakości oraz atrakcyjności szkolnictwa zawodowego;*
 - *poprawa zasobu miejsc pracy i zwiększenia aktywności zawodowej, zapewnienia wykwalifikowanych kadr;*
 - *rozbudowa infrastruktury turystycznej, szczególnie o wysokich standardach oraz o dużej liczbie odwiedzających;*
 - *rozwój gospodarstw ekologicznych i produktów regionalnych (m.in.: wina, miody, ryby, sery);*
 - *wsparcie i rozwój lokalnych rynków wysokiej jakości żywności;*
 - *tworzenie i wdrażanie innowacyjnych rozwiązań w rolnictwie.*
-

Wyzwanie 5. Zielona gospodarka i zrównoważony rozwój zasobami naturalnymi

- *wypromowanie, upowszechnienie i konsekwentne wprowadzanie gospodarki obiegu zamkniętego;*
 - *przejsięcie na gospodarke niskoemisyjnq;*
 - *zmniejszenie emisji gazów cieplarnianych, w tym CO₂ i innych pyłów oraz gazów do powietrza, jako element proekologicznej restrukturyzacji gospodarki regionalnej;*
 - *większa efektywność wykorzystania energii;*
 - *wykorzystanie potencjału energetycznego OZE;*
 - *zrównoważone wykorzystanie lokalnych surowców naturalnych;*
 - *rozwój zrównoważonej konsumpcji i produkcji;*
 - *promowanie nowoczesnych i inteligentnych rozwiązań technologicznych przyjaznych środowisku naturalnemu;*
 - *efektywne gospodarowanie wodą i odpadami przemysłowymi;*
 - *rozwój turystyki pakietowej, wykorzystującej potencjały i położenie województwa.*
-

2.3. Sfera przestrzenna

Układ sieci osadniczej województwa lubuskiego ma wyraźnie policentryczny charakter, głównymi elementami systemu osadniczego są dwa ponad stutysięczne miasta wojewódzkie – Gorzów Wielkopolski i Zielona Góra, istotnie oddziaływujące na całe podregiony. Posiadają one niedostatecznie rozwinięte funkcje metropolitalne i wyróżnia je zbyt duża konkurencyjność względem siebie. W województwie jest wyraźny brak ośrodka metropolitalnego. Rozmieszczenie miast cechuje się przestrzenną równowagą, co oznacza, że nie występuje ich zagęszczanie się i jednoczesny brak ośrodków miejskich na większym obszarze. Miasta średnie lub małe pełnią ważne funkcje ośrodków subregionalnych i lokalnych¹. W rozwoju społeczno-gospodarczym miast i gmin występują wyraźne zróżnicowania. Istotne znaczenie będzie miało także prowadzenie racjonalnego zagospodarowania przestrzennego miejskich obszarów funkcjonalnych, w szczególności przeciwdziałanie niekontrolowanej suburbanizacji, jak również przestrzeganie ładu urbanistycznego i zapobieganie procesom degradacji miast poprzez wdrażanie działań rewitalizacyjnych². Na terenie województwa uwidaczniają się skupiska gmin wiejskich i powiązanych z nimi funkcjonalnie małych miast zagrożonych trwałą marginalizacją, w których występuje kumulacja problemów społecznych i ekonomicznych.

¹ Ośrodki subregionalne i lokalne w województwie lubuskim zostały wskazane w rozdziale 9.

² Rewitalizacja to kompleksowy proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych poprzez powiązane wzajemnie przedsięwzięcia obejmujące kwestie społeczne oraz gospodarcze lub przestrzenno-funkcjonalne lub techniczne lub środowiskowe, integrujące interwencję na rzecz społeczności lokalnej, przestrzeni i lokalnej gospodarki, skoncentrowane terytorialnie i prowadzone w sposób zaplanowany oraz zintegrowany poprzez programy rewitalizacji.

Cennym zasobem, nie tylko w kontekście wykorzystania turystycznego, są jeziora oraz rzeki, w tym Odra i Warta wraz z dorzeczami. Ocena stanu ekologicznego i chemicznego dostarcza niezadowolającego obrazu stanu czystości lubuskich rzek, w większości sklasyfikowanego jako „zły stan wód”. Wśród przyczyn można wskazać gospodarkę wodno-ściekową.

Bogactwo środowiska naturalnego województwa stanowi jeden z jego najsilniejszych potencjałów, wart ochrony i racjonalnego wykorzystania dla celów gospodarczych i społecznych. Obejmuje lasy oraz obszary chronione, parki, a także jeziora i rzeki. Ten zasób ma we współczesnej dobie wielką wartość jako podstawa bioróżnorodności i depozyt unikalnych cech środowiska życia człowieka.

Ważnym wyzwaniem dla regionu jest w dalszym ciągu poprawa stanu infrastruktury transportowej (drogowej, kolejowej, lotniczej, wodnej i rowerowej), rozwój sieci transportowej oraz uzyskanie właściwego poziomu skomunikowania obszarów peryferyjnych z większymi ośrodkami miejskimi.

Województwo lubuskie leży na skrzyżowaniach ważnych transeuropejskich korytarzy transportowych: wschód-zachód (Morze Północne – Bałtyk) i północ-południe (Bałtyk-Adriatyk)”. Sieć drogowa na terenie województwa lubuskiego jest stosunkowo równomiernie rozmieszczona. Region jest bardzo dobrze skomunikowany sieciami dróg krajowych i międzynarodowych (S3, A2, A18/A4). Wewnętrzna sieć drogowa wymaga uzupełnienia o brakujące elementy infrastruktury, w szczególności obwodnice i mosty. W związku z tym istnieje potrzeba modernizacji sieci dróg wojewódzkich oraz innych kategorii, które stanowią bezpośredni dojazd do węzłów autostradowych oraz dróg ekspresowych, ze względu na ich bardzo ważną rolę w układzie komunikacyjnym województwa. Rośnie w ostatnich latach natężenie ruchu i istnieją wciąż „wąskie gardła” na ważnych drogach krajowych i wojewódzkich. Niezadowolający jest stan techniczny dużej części dróg lokalnych. Uwagę zwracają również braki w rozwoju sieci dróg rowerowych. Wprawdzie przybywa odcinków dróg rowerowych, jednak konieczne jest łączenie ich w sieć wojewódzką i połączenie z sąsiednimi regionami.

Dobrze rozwinięta sieć kolejowa jest wykorzystywana poniżej potencjału (linie CE-59, E-20). Przejawia się to głównie w stosunkowo małej liczbie połączeń regionalnych, a także dalekobieżnych (szczególnie w odniesieniu do miast wojewódzkich). Niedopasowanie przebiegu, wybudowanych przed wojną linii kolejowych stwarza potrzebę uzupełnienia systemu kolejowego poprzez budowę nowych odcinków linii. Problemem jest w dużej mierze wykluczenie komunikacyjne i brak dostępu do oferty kolejowej dla miast powiatowych i mniejszych miejscowości. Charakterystycznym dla województwa lubuskiego jest stosunkowo niski udział odcinków linii zelektryfikowanych, co wymusza stosowanie dużej ilości taboru trakcji spalinowej.

Port Lotniczy Zielona Góra - Babimost posiada dobrą infrastrukturę i relatywnie dobre położenie. Konieczne dla jego rozwoju jest uruchomienie dodatkowych rejsów krajowych oraz połączeń międzynarodowych. Ważnym obszarem rozwoju transportu lotniczego w regionie jest wsparcie działań na rzecz budowy bazy serwisowej dla branży lotniczej i szkolnictwa technicznego w zakresie serwisu i obsługi technicznej samolotów.

Transport wodny jest tanią i proekologiczną alternatywą dla pozostałych gałęzi transportu. Odra jest jedyną rzeką w Polsce na całej jej długości stanowiącą drogę wodną do przewozów ładunków, ale nastąpiło dramatyczne pogorszenie jej żeglowności. Konieczna jest realizacja projektów modernizacji

międzynarodowych dróg wodnych: Odrzańskiej Drogi Wodnej (E-30) i MDW E70 – Warty i Noteci wraz z planowanymi węzłami logistycznymi m. in. w Gorzowie Wielkopolskim, Kostrzynie nad Odrą oraz w Krośnie Odrzańskim.

Ograniczony dostęp do Krajowej Sieci Przesyłowej (ciągle jeszcze tylko 1 ciąg linii 220 kV przebiegającej przez teren województwa i brak połączenia z siecią 400 kV) oraz wynikająca z tego niewystarczająco rozbudowana elektroenergetyczna infrastruktura dystrybucyjna wysokich napięć, stanowią o konieczności zwiększenia bezpieczeństwa energetycznego regionu poprzez rozbudowę układu zasilania, co umożliwi zachowanie ciągłości i pewności zaopatrzenia w energię elektryczną odbiorców zlokalizowanych na terenie województwa lubuskiego. Wpływ na brak stabilnego bezpieczeństwa energetycznego ma również niewystarczająco rozbudowana sieć gazownicza i występujące braki przepustowości gazociągów. Występuje niezadowalający stan techniczny sieci ciepłowniczych oraz znaczny udział „niskiej emisji”.

Z sieci wodno-kanalizacyjnej w województwie korzysta więcej mieszkańców niż średnio w kraju. Braki w rozwoju sieci kanalizacyjnej uwiadcniają się pomiędzy miastami a obszarami wiejskimi. Nadmienić trzeba jednak, że wiele gmin dofinansowuje zadania polegające na budowie przydomowych oczyszczalni ścieków, szczególnie tam, gdzie niemożliwe lub nieopłacalne jest podłączenie do zbiorczej kanalizacji. Natomiast duża dysproporcja między miastem a wsią w zakresie rozwoju sieci kanalizacyjnej, w połączeniu ze zróżnicowanym dostępem do wodociągów, wskazuje na niedobór kompleksowych rozwiązań w zakresie gospodarki wodno-ściekowej na obszarach wiejskich.

Dostęp do infrastruktury teleinformatycznej i jej stan oraz znajomość technologii cyfrowych i umiejętności w tym zakresie mają kluczowe znaczenie w budowaniu silnej gospodarki cyfrowej i społeczeństwa informacyjnego. Dostępność do internetu na terenie województwa lubuskiego ulega ciągłej poprawie. Pod względem liczby osób korzystających z internetu Lubuskie jest w czołówce krajowej, natomiast biorąc pod uwagę wyposażenie gospodarstw domowych w komputery i dostęp do internetu, znajduje się w środku stawki województw. Natomiast niewiele osób korzysta z technologii informatycznych i komunikacyjnych w celu kontaktowania się z organami administracji publicznej. Elektroniczne usługi administracji publicznej stopniowo są wdrażane, jednakże na niewystarczającym poziomie, aby zaistniały korzystne zmiany społeczne i gospodarcze.

Dużego zaangażowania wymagają działania związane z zapewnieniem bezpieczeństwa publicznego w regionie. Wzmocnienie struktur i działań służb odpowiedzialnych za utrzymanie porządku publicznego i zapewnienie bezpieczeństwa stanowi wciąż aktualne wyzwanie w świetle nowych zagrożeń wynikających z przestępczości zorganizowanej i cyberprzestępczości.

Niezmiernie ważnym wyzwaniem są zmiany klimatu, którym towarzyszą niekorzystne zjawiska pogodowe jak gwałtowne ulewy, wichury, które zagrażają życiu i zdrowiu mieszkańców, powodując znaczne straty w infrastrukturze. Wśród tych zagrożeń jako najważniejsze należy wskazać obniżenie poziomu wód gruntowych i susze. Wiąże się to z koniecznością wzmocnienia możliwości skutecznej interwencji służb publicznych, szczególnie straży pożarnej i minimalizacją skutków ekstremalnych

zjawisk pogodowych. Istotne znaczenie będzie miało promowanie tworzenia i rozwijania zielono-niebieskiej infrastruktury³ na terenach zurbanizowanych.

Poprawa stanu środowiska naturalnego wymaga także kompleksowych działań edukacyjnych na rzecz ochrony środowiska oraz wspierania bioróżnorodności i ekosystemów. W toku prac nad strategią zwrócono także uwagę na problemy i wyzwania w kwestii ochrony zwierząt.

Wyzwanie 6. Spójność przestrzenna – rozwój miast i obszarów wiejskich:

- *zintegrowany rozwój miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich i ośrodków subregionalnych;*
- *wzmocnienie funkcji i roli ośrodków wojewódzkich, wraz z ich obszarami funkcjonalnymi, w rozwoju społeczno-gospodarczym kraju;*
- *zapewnienie wysokiej jakości usług publicznych w ośrodkach subregionalnych i lokalnych;*
- *wsparcie procesów ukierunkowanych na rozwój gospodarczy w ośrodkach miejskich i na obszarach wiejskich;*
- *wprowadzanie rozwiązań typu smart city i smart village;*
- *racjonalna polityka przestrzenna w miastach, zapobieganie niekontrolowanej suburbanizacji;*
- *rewitalizacja obszarów zdegradowanych w gminach miejskich i wiejskich;*
- *wspieranie przyjaznych środowisku form mobilności;*
- *powiązania transportowe, w szczególności ośrodków miejskich z otaczającymi je ośrodkami wiejskimi, wspierające ich rozwój;*
- *rozwój partnerskiej współpracy międzygminnej.*

³ Istotą niebiesko-zielonej infrastruktury jest połączenie celów i zadań związanych z gospodarowaniem wodami oraz różnymi formami zieleni. Błękitno-zielona infrastruktura, której głównym zadaniem jest zatrzymanie wody deszczowej w miejscu opadu, może równocześnie pochłaniać dwutlenek węgla, zmniejszać zanieczyszczenie powietrza lub łagodzić efekt miejskiej wyspy ciepła.

Wyzwanie 7. Wzmocnienie dostępności i bezpieczeństwa sieci komunikacyjnych, teleinformatycznych i energetycznych:

- wzmocnienie sieci drogowej o brakujące elementy infrastruktury drogowej, w szczególności obwodnice i mosty, poprawa stanu technicznego dróg o znaczeniu regionalnym oraz dużej części dróg lokalnych;
- rozbudowa i modernizacja oraz dalsze inwestycje w sieć kolejową, stworzenie oferty kolejowej dla mniejszych miejscowości, ale również wzrost liczby połączeń dalekobieżnych i transgranicznych;
- zintegrowany rozwój sieci dróg rowerowych w regionie, rozbudowa ciągów pieszo-rowerowych na obszarach miejskich i wiejskich, umożliwiających bezpieczny ruch;
- rozwój i promocja publicznego transportu zbiorowego w szczególności na obszarach wiejskich, trudnodostępnych, peryferyjnych;
- umiędzynarodowienie Portu Lotniczego Zielona Góra w Babimście, zwiększenie liczby i kierunków krajowych i zagranicznych połączeń lotniczych oraz poprawa jego dostępności komunikacyjnej poprzez rozbudowę dojazdowej sieci drogowej i kolejowej;
- odbudowa transportu wodnego na potrzeby transportu multimodalnego oraz turystyki wodnej;
- zwiększenie dostępności infrastruktury teleinformatycznej, w szczególności szybkiego internetu;
- modernizacja i rozwój sieci energetycznych na rzecz zapewnienia ciągłości dostaw energii elektrycznej, paliw gazowych oraz ciepła systemowego, a także infrastruktury ciepłowniczej, w tym źródeł ciepła opalanych gazem ziemnym i biogazem.

Wyzwanie 8. Poprawa stanu środowiska naturalnego:

- dalszy rozwój i modernizacja infrastruktury wodno-kanalizacyjnej, w szczególności na obszarach wiejskich;
 - przeciwdziałanie negatywnym skutkom zmian klimatycznych, w tym ekstremalnych zjawisk pogodowych;
 - rozwój zielono-niebieskiej infrastruktury na obszarach zurbanizowanych;
 - poprawa gospodarki odpadami;
 - zapobieganie powodziom i suszom;
 - zwiększenie retencji oraz zagospodarowanie wód opadowych;
 - edukacja ekologiczna i kształtowanie postaw prośrodowiskowych;
 - efektywna ochrona bioróżnorodności i ekosystemów oraz zwierząt.
-

2.4. Sfera zarządzania rozwojem regionu

Odsetek jednostek samorządu terytorialnego (JST) posiadających aktualną strategię rozwoju oraz ją realizujących jest bardzo wysoki. Poważnym problemem pozostaje jednak brak pokrycia aktualnymi, miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego znacznej części obszarów województwa. Ogólny bilans budżetów JST był dodatni, jak również wzrosły wydatki inwestycyjne gmin. Obszarem szczególnego zainteresowania, który wymaga obserwacji i nadzoru jest problem zadłużania się JST, wynikający z konieczności realizacji zadań bieżących oraz zapewnienia wkładu własnego do projektów unijnych. Wśród przyczyn, które niewątpliwie wpływają na poziom zadłużenia JST jest ciągle nakładanie przez kolejne rządy na samorządy nowych zadań bez konstytucyjnego obowiązku przekazywania środków finansowych. Jednocześnie martwi mała liczba projektów partnerskich w samorządach terytorialnych, niedostateczna współpraca pomiędzy dwoma ośrodkami wojewódzkimi regionu oraz niezrealizowana część inwestycji w ramach kontraktu terytorialnego. Zauważalne są także deficyty we współpracy administracji publicznej z instytucjami otoczenia biznesu.

Poprawa efektywności funkcjonowania urzędów administracji samorządowej jest możliwa poprzez implementację nowoczesnych koncepcji, metod i technik zarządzania ukierunkowanych na poprawę jakości. Na poziomie regionalnym e-administracja i e-usługi oraz system zarządzania jakością wdrożone zostały w stopniu satysfakcjonującym. Na szczeblu lokalnym wymaga on jednak dalszych działań w szczególności w zakresie upowszechniania e-administracji. Generalnie poziom usług publicznych skłania do dalszej, sukcesywnej poprawy, zgodnie z oczekiwaniami i rosnącymi aspiracjami ludności.

Współpraca zagraniczna regionu realizowana jest z 15 regionami, a niezmiennie strategicznym partnerem jest Brandenburgia. Kooperacja transgraniczna intensywnie rozwija się w ramach Europejskiej Współpracy Terytorialnej (Interreg) i przynosi korzyści dla społeczności lokalnych, a szczególną rolę w tym zakresie pełnią Euroregiony: „Sprewa Nysa Bóbr” i „Pro Europa Viadrina”.

Promocja regionu odbywa się w oparciu o markę „Lubuskie warte zachodu”. Podejmowane działania z zakresu promocji województwa wymagają zintegrowanych przedsięwzięć w obszarze turystyki, kultury i gospodarki. Nadal istnieją potrzeby w sferze podniesienia rangi i promocji marki na arenie krajowej i międzynarodowej. Stworzenie atrakcyjnego wizerunku województwa wpłynie pozytywnie na możliwości umiędzynarodowienia lubuskich firm. Ważne jest przy tym kultywowanie społeczno-gospodarczych tradycji regionu. Wyzwaniem dla władz samorządowych będzie stworzenie spójnej promocji, a tym samym silnej marki województwa lubuskiego rozpoznawalnej na arenie krajowej i europejskiej.

Wyzwanie 9. Sprawne zarządzanie rozwojem regionalnym:

- *intensyfikacja współpracy jednostek samorządu terytorialnego w celu skuteczniejszego i efektywniejszego świadczenia usług publicznych;*
- *rozwój e-administracji i e-usług;*
- *dostarczanie wysokiej jakości usług publicznych na poziomie lokalnym i regionalnym, współdziałanie na rzecz bardzo dobrej dostępności i stworzenia szerokiej oferty usług publicznych w małych ośrodkach miejskich i na obszarach wiejskich;*
- *wzmocnienie roli i integracji systemów zarządzania strategicznego oraz planowania przestrzennego na poziomie regionalnym i lokalnym;*
- *rozwój instrumentów terytorialnych (w tym ZIT, RLKS, „Porozumienia Terytorialne”) oraz rozwój współdziałania partnerskiego, w tym w obszarach strategicznej interwencji;*
- *stymulowanie, zachęcanie lubuskich beneficjentów do pozyskiwania funduszy unijnych z programów regionalnych, krajowych i zarządzanych centralnie przez KE;*
- *efektywne, prorozwojowe gospodarowanie finansami publicznymi w dobie kryzysu związanego z COVID-19.*

Wyzwanie 10. Aktywna współpraca na forum krajowym i międzynarodowym:

- *wzrost roli województwa w kształtowaniu współpracy międzyregionalnej;*
 - *wzrost znaczenia Biura Województwa Lubuskiego w Brukseli, aktywny udział w europejskich sieciach współpracy, konieczność aktywniejszej współpracy jednostek samorządu terytorialnego z BWL w Brukseli;*
 - *intensyfikacja współpracy transgranicznej przy zaangażowaniu Euroregionów w nowej perspektywie UE po 2020 r.;*
 - *aktywna współpraca terytorialna samorządów na forum regionalnym i krajowym;*
 - *promocja gospodarcza regionu mająca na celu pozyskanie kapitału, w tym zagranicznego;*
 - *podniesienie poziomu atrakcyjności inwestycyjnej regionu;*
 - *promocja na forum krajowym i międzynarodowym, wzmacniająca wizerunek województwa otwartego i przyjaznego zarówno dla turystów, jak i potencjalnych nowych mieszkańców;*
 - *spójna promocja regionu - stworzenie zintegrowanego systemu promocji województwa uwzględniającego poszczególne kluczowe obszary rozwoju, w tym gospodarkę, turystykę, kulturę itp.;*
 - *wykreowanie silnej marki regionu rozpoznawalnej na arenie europejskiej.*
-

2.5. Pandemia - nowe wyzwania

Wybuch epidemii spowodowanej koronawirusem w Chinach i ogłoszenie jej przez Światową Organizację Zdrowia w marcu 2020 r. jako pandemii COVID-19, uświadomiło jak negatywne skutki na rozwój społeczno-gospodarczy może nieść choroba zakaźna. Szereg obostrzeń wprowadzonych przez rząd, negatywnie wpłynął zarówno na codzienne życie, jak i ekonomię. Spowodowało to konieczność podjęcia - również na szczeblu regionalnym i lokalnym, wielu działań minimalizujących negatywne skutki, jak również przygotowanie rozwiązań na wypadek kolejnych zagrożeń związanych z chorobami zakaźnymi.

Wyzwanie 11. Zwalczanie skutków pandemii COVID-19 oraz zapobieganie epidemiom:

- *stałe doposażanie podmiotów leczniczych oraz wsparcie kadry medycznej, zgodnie z potrzebami;*
 - *wsparcie dla przedsiębiorców, których dotknęły obostrzenia związane z epidemią;*
 - *różnego rodzaju pomoc finansowa i rzeczowa dla gospodarstw domowych;*
 - *rozwój infrastruktury, systemów informatycznych i cyfryzacji usług publicznych, umożliwiających korzystanie z nich on-line w domu;*
 - *prowadzenie działań edukacyjnych związanych z chorobami zakaźnymi, w różnych grupach wiekowych;*
 - *wypracowanie i wdrożenie systemu i procedur szybkiego reagowania na pojawiające się zagrożenia związane z chorobami zakaźnymi.*
-

3. WIZJA ROZWOJU I CEL GŁÓWNY

3.1 Wizja

Województwo Lubuskie w 2030 roku to „zielona kraina inteligentnych technologii”, cechująca się wysoką jakością życia mieszkańców, co oznacza:

- region nowoczesnej, innowacyjnej, zielonej gospodarki, dzięki współpracy przedsiębiorców z nauką rozwijający inteligentne specjalizacje;
- region otwartego i wielokulturowego społeczeństwa, zapewniający wszystkim mieszkańcom dostępność i wysoką jakość usług publicznych, w tym ochrony zdrowia, edukacji, kultury i sportu z licznymi programami dla dzieci, młodzieży, seniorów i innych środowisk;
- region spójny przestrzennie, korzystający z dogodnego położenia przy zachodniej granicy Polski, wewnątrz i zewnątrz dobrze skomunikowany transportowo oraz sieciami teleinformatycznymi;
- region dorzecza Odry i Warty, pięknych jezior i lasów, skutecznie i odpowiedzialnie korzystający z bogactw naturalnych, zapewniający znakomite warunki do turystyki, rekreacji, produkcji zdrowej żywności i lubuskiego wina;
- region, w którym dwa największe miasta: Zielona Góra i Gorzów Wielkopolski, wraz z obszarami funkcjonalnymi, współpracują ze sobą, rozwijają się dynamicznie i równomiernie, średnie i mniejsze miasta wzmacniają swoją rolę lokalnych i ponadlokalnych ośrodków rozwoju, w tym w partnerstwie miejsko-wiejskim, a na obszarach wiejskich kultywowane są tradycje, przy zapewnieniu wysokich standardów życia;
- region sprawnie zarządzany, efektywnie korzystający ze środków zewnętrznych, wspierający aktywność i współpracę obywateli, samorządów, przedsiębiorców i organizacji pozarządowych.

3.2 Cel główny

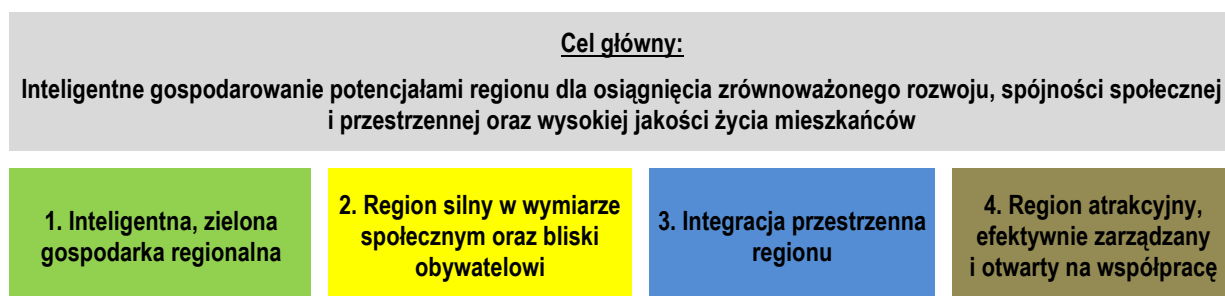
Inteligentne gospodarowanie potencjałami regionu dla osiągnięcia zrównoważonego rozwoju, spójności społecznej i przestrzennej oraz wysokiej jakości życia mieszkańców

Cel główny zostanie osiągnięty w wyniku realizacji celów strategicznych. W SRWL 2030 sformułowano cztery cele strategiczne, które stanowią zmodyfikowaną i zweryfikowaną kontynuację celów strategicznych ze strategii przyjętej w 2012 r. W ten sposób, zapewniając ciągłość procesu planowania strategicznego, wprowadzono niezbędne zmiany i uaktualnienia wynikające ze zmieniających się uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych szczegółowo przeanalizowanych na etapie diagnozy.

Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego jest elementem krajowego systemu programowania strategicznego uwzględniając cele zapisane w krajowych dokumentach strategicznych. Cele wyznaczone w Strategii wpisują się w cele określone na poziomie krajowym, szczególnie w *Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju i Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030* w takim zakresie, w jakim samorząd chce wspólnie realizować wizję rozwoju regionu przy zaangażowaniu środków zarówno krajowych, jak i tych mobilizowanych na szczeblu regionalnym. Każdy z celów strategicznych jest uszczegółowiony przez cele operacyjne. Natomiast do każdego celu operacyjnego wyznaczono kierunki działań (interwencji). W załączniku do Strategii (część III) przedstawiono wykaz przedsięwzięć strategicznych kluczowych dla realizacji czterech celów SRWL 2030. Stanowią one projekty lub wiązki projektów, nadając dokumentowi strategicznemu także wymiar operacyjny.

W *Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030* zaplanowano zawarcie czterech celów strategicznych (Rysunek 2).

Rysunek 2. Cel główny i cele strategiczne

4. CEL STRATEGICZNY 1. Inteligentna, zielona gospodarka regionalna

Cel strategiczny 1. opiera się przede wszystkim na rozwoju w województwie lubuskim innowacyjnych rozwiązań w obszarze gospodarki oraz wspieraniu tego obszaru przy wykorzystaniu posiadanych potencjałów i zgodnie z zasadami tzw. zielonej gospodarki.

Warunkiem poprawy gospodarczej pozycji konkurencyjnej regionu jest odpowiednia implementacja polityki innowacyjnej, obejmująca wsparcie działalności badawczo – rozwojowej oraz wzmocnienie mechanizmów transferu innowacji. Rozwój regionalnych inteligentnych specjalizacji, reindustrializacja, wsparcie sektora przedsiębiorstw i wzmocnienie atrakcyjności inwestycyjnej stworzy firmom dobre warunki rozwoju oraz poprawi ich konkurencyjność na rynkach nie tylko lokalnych, ale również krajowych i zagranicznych.

Nie bez znaczenia dla kreowania środowiska sprzyjającego konkurencyjności gospodarki jest także odpowiedni system kształcenia oraz wysokiej jakości oferta edukacyjna szkolnictwa wyższego i zawodowego, przystosowana do zmieniających się potrzeb rynku pracy.

Problemem na poziomie nie tylko regionalnym, ale i globalnym, jest kryzys zasobów naturalnych i zanieczyszczenie środowiska. Wychodząc naprzeciw wyzwaniom, jakie stawia przed nami konieczność zmiany dotychczasowego sposobu gospodarowania zasobami, Lubuskie stawia sobie za cel zapewnienie dobrobytu mieszkańcom przy jednoczesnej dbałości o dobry stan środowiska, czyli przejście do modelu tzw. zielonej gospodarki. Dobre warunki przyrodnicze, dążenie do gospodarki niskoemisyjnej i wdrożenie ekologicznych rozwiązań wpłyną również na rozwój rolnictwa, zwłaszcza ekologicznego oraz sprzyjać będą różnorodności i konkurencyjności produkcji rolnej. Lubuskie produkty regionalne (w tym rodzime wina) zyskują zwolenników w kraju i za granicą. Przewidziano również działania skierowane do lubuskich firm dotkniętych skutkami pandemii COVID-19.

Ważną w lubuskiej „zielonej krainie” gałęzią gospodarki jest turystyka, której rozwój przyniesie wymierne efekty ekonomiczne i wizerunkowe.

4.1 Cele operacyjne

Rysunek 3. Schemat celów operacyjnych 1. celu strategicznego

1. Inteligentna, zielona gospodarka regionalna	
1.1	Wzmocnienie sektora B+R oraz mechanizmów transferu innowacji, szczególnie w obszarach regionalnych inteligentnych specjalizacji
1.2	Rozwój zielonej gospodarki, w tym energetyki przyjaznej środowisku
1.3	Wysoka jakość kształcenia oraz jego powiązanie z regionalnym rynkiem pracy
1.4	Wzmocnienie atrakcyjności inwestycyjnej i powiązań gospodarczych regionu
1.5	Rozwój konkurencyjnego sektora przedsiębiorstw i wsparcie reindustrializacji
1.6	Rozwój potencjału turystycznego
1.7	Konkurencyjne i ekologiczne rolnictwo oraz rozwój produktów regionalnych

4.2 Kierunki interwencji (działań)

Rysunek 4. Schemat kierunków interwencji (działań) 1. celu strategicznego

Cel strategiczny 1. Inteligentna, zielona gospodarka regionalna	
Cel operacyjny 1.1: Wzmocnienie sektora B+R oraz mechanizmów transferu innowacji, szczególnie w obszarach regionalnych inteligentnych specjalizacji	
Kierunki interwencji (działań) celu operacyjnego 1.1	a. Rozwój regionalnych inteligentnych specjalizacji.
	b. Wspieranie prac B+R, wdrażania innowacji oraz dążenie do zapewnienia i dywersyfikacji źródeł ich finansowania.
	c. Tworzenie warunków do rozwoju sieciowej współpracy nauki z biznesem sprzyjającej komercjalizacji wiedzy.
	d. Wzmocnienie i rozwój infrastruktury na rzecz B+R+I.
	e. Internacjonalizacja ośrodków naukowo-badawczych i rozwój międzynarodowej współpracy.
	f. Wspieranie działalności parków naukowo-technologicznych, centrów transferu technologii i innych ośrodków B+R w regionie oraz inkubatorów przedsiębiorczości.
	g. Rozwój innowacyjnych technologii w przemyśle, w tym w sektorze kosmicznym oraz sektorze elektromobilności.
	h. Wzmacnianie kadry naukowej sektora B+R.
	i. Budowanie systemu wsparcia doradczego i transferu wiedzy w sektorze innowacyjnego przemysłu, budownictwa, rolnictwa i usług.
Cel operacyjny 1.2: Rozwój zielonej gospodarki, w tym energetyki przyjaznej środowisku	
Kierunki interwencji (działań) celu operacyjnego 1.2	a. Wsparcie i promocja inwestycji w zakresie odnawialnych źródeł energii.
	b. Budowa nowoczesnych oraz niskoemisyjnych źródeł rozproszonych, wykorzystujących w szczególności lokalny potencjał energetyczny.
	c. Promowanie partnerstw na rzecz rozwoju innowacyjnych rozwiązań energetycznych, w tym klastrów energii.
	d. Racjonalizacja wykorzystania energii poprzez realizację przedsięwzięć służących poprawie zarządzania energią i efektywności energetycznej oraz upowszechnianie i promowanie postaw energooszczędnych.
	e. Wspieranie produkcji przyjaznej środowisku i przechodzenia na gospodarkę o obiegu zamkniętym, w szczególności projektowanie i wdrażanie: <ul style="list-style-type: none"> • niskoodpadowych technologii produkcji, • efektywnych ekonomicznie i ekologicznych technologii odzysku (w tym recyklingu), • unieszkodliwiania (w tym termicznego) i przekształcania odpadów.
	f. Promowanie i wspieranie działań mających na celu przejście na gospodarkę niskoemisyjną: <ul style="list-style-type: none"> • termomodernizacja budynków użyteczności publicznej, budynków mieszkalnych i innych obiektów, w tym z zastosowaniem odnawialnych źródeł energii, • wspieranie rozwoju budownictwa energooszczędnego, • działania na rzecz proekologicznej mobilności, • budowa i modernizacja systemów ciepłowniczych.
	g. Działania na rzecz ograniczenia tzw. niskiej emisji, szczególnie z indywidualnych źródeł ogrzewania i lokalnych kotłowni.

	h. Wspieranie przechodzenia na gospodarkę o obiegu zamkniętym.
	i. Przeciwdziałanie emisji gazów cieplarnianych.
	j. Promowanie zasad zrównoważonego rozwoju.
Cel operacyjny 1.3: Wysoka jakość kształcenia oraz jego powiązanie z regionalnym rynkiem pracy	
Kierunki interwencji (działań) celu operacyjnego 1.3	a. Wspieranie atrakcyjnych i zgodnych z regionalnym rynkiem pracy kierunków studiów na poziomie szkolnictwa wyższego: <ul style="list-style-type: none"> • rozwój akademickiej kadry naukowo-dydaktycznej, • unowocześnianie bazy materialnej uczelni, • wspieranie i inicjowanie działań z zakresu obszarów współpracy biznesu, nauki i edukacji, • promowanie studiowania na lubuskich uczelniach.
	b. Dostosowywanie oferty szkolnictwa zawodowego do zmieniających się potrzeb rynku pracy: <ul style="list-style-type: none"> • zapewnienie odpowiednich do potrzeb rynku pracy kierunków kształcenia zawodowego, • utworzenie sieci szkół zawodowych, odpowiadającej na wyzwania rozwoju inteligentnych specjalizacji regionu, • wdrażanie nowoczesnych metod i sposobów kształcenia zawodowego, • różnicowanie oferty dydaktycznej, a także promocja różnorodnych ścieżek kształcenia, • poprawa infrastruktury kształcenia zawodowego, w tym warsztatów przyszkolnych i tworzenia stanowisk kształcenia praktycznego u pracodawców, • zapewnienie wysoko wykwalifikowanej kadry nauczycielskiej w kształceniu teoretycznym i praktycznym, • wspieranie wykorzystania innowacyjnych technik przekazywania i przyswajania wiedzy, • popularyzacja kierunków ścisłych i technicznych wśród dzieci i młodzieży stojącej przed wyborem dalszej drogi kształcenia, • rozwój kompetencji pracodawców w zakresie efektywnego kształcenia praktykantów/stażystów, • wspieranie przedsiębiorców, którzy podejmują współpracę edukacyjną z przedszkolami, szkołami i placówkami.
	c. Podejmowanie działań mających na celu zwiększenie możliwości zdobycia doświadczenia zawodowego poprzez staże i praktyki zawodowe u pracodawców.
	d. Tworzenie efektywnego systemu doradztwa zawodowego, w tym systemu diagnozowania i wyznaczania ścieżki rozwoju osobistego.
	e. Wspieranie i promocja programów stypendialnych.
	f. Promowanie, upowszechnianie kształcenia ustawicznego oraz poprawa jego efektywności: <ul style="list-style-type: none"> • motywowanie młodzieży i dorosłych do systematycznego podnoszenia poziomu wykształcenia i doskonalenia m.in. znajomości języków obcych, kompetencji cyfrowych oraz kompetencji społecznych, • wspieranie nabycia nowych lub podniesienia już posiadanych kompetencji przydatnych i pożądaných na rynku pracy, • wspieranie efektywnej współpracy instytucji sektora edukacji i szkoleń z przedsiębiorcami.

Cel operacyjny 1.4: Wzmocnienie atrakcyjności inwestycyjnej i powiązań gospodarczych regionu

Kierunki interwencji (działań) celu operacyjnego 1.4	a. Wspieranie eksportu lubuskich przedsiębiorstw.
	b. Wzmacnianie krajowej i europejskiej konkurencyjności regionu.
	c. Wspieranie budowy oraz zapewnienie odpowiedniej infrastruktury dla stref aktywności gospodarczej.
	d. Inwentaryzacja oraz opracowanie indywidualnych programów promocji terenów inwestycyjnych.
	e. Wzmacnianie oferty inwestycyjnej oraz wysokiej jakości obsługi inwestora na poziomie regionalnym i lokalnym.
	f. Rozwój międzynarodowej kooperacji gospodarczej, w tym w szczególności współpracy transgranicznej podmiotów gospodarczych i IOB-ów.
	g. Rozwój i promocja klastrów odpowiadających regionalnej specyfice gospodarczej.
	h. Rozwój infrastruktury konferencyjno-szkoleniowej w powiązaniu z atrakcjami i ofertą turystyczną regionu.

Cel operacyjny 1.5: Rozwój konkurencyjnego sektora przedsiębiorstw i wsparcie reindustrializacji

Kierunki interwencji (działań) celu operacyjnego 1.5	a. Wzmacnianie regionalnego systemu wsparcia finansowego dla lubuskich MŚP.
	b. Tworzenie zintegrowanego systemu wsparcia doradczego, szkoleniowego i finansowego dla start-upów.
	c. Profesjonalizacja usług instytucji otoczenia biznesu.
	d. Podnoszenie kompetencji i dostosowanie kwalifikacji pracowników przedsiębiorstw do zmian zachodzących w gospodarce.
	e. Wsparcie osób podejmujących działalność gospodarczą i promowanie samozatrudnienia.
	f. Tworzenie warunków do inteligentnej reindustrializacji, transformacji cyfrowej firm i rozwoju przemysłu 4.0.
	g. Wykorzystanie do celów gospodarczych lokalnych złóż surowców.
	h. Wsparcie rzemiosła, firm rodzinnych i małych gospodarstw rolnych.
	i. Prowadzenie skutecznej polityki migracyjnej dostosowanej do potrzeb lubuskiego rynku pracy.
	j. Racjonalne wykorzystanie zasobów leśnych do celów gospodarczych.
	k. Tworzenie warunków do rozwoju srebrnej gospodarki.
	l. Wspieranie krajowej i międzynarodowej pozycji lubuskich firm w szczególności w sektorze e-gospodarki.
	m. Specjalne wsparcie firm w celu przezwyciężenia skutków ekonomicznych pandemii COVID-19.

Cel operacyjny 1.6: Rozwój potencjału turystycznego

Kierunki interwencji (działań) celu operacyjnego 1.6	a. Promocja i rozwój markowych produktów turystycznych województwa.
	b. Tworzenie warunków do rozwoju turystyki aktywnej i specjalistycznej.
	c. Poprawa stanu obecnej i tworzenie nowej infrastruktury turystycznej, w tym bazy noclegowej i konferencyjnej o wysokim standardzie.

	d. Promocja lubuskich podmiotów branży turystycznej.
	e. Wsparcie marketingowe dla funkcjonowania turystyki biznesowej, aktywnej i specjalistycznej.
	f. Zintegrowany system promocji oferty turystycznej, skierowanej do różnych grup odbiorców.
	g. Wspieranie oraz efektywna współpraca z podmiotami działającymi w obszarze turystyki w tym w ujęciu transgranicznym.
	h. Podnoszenie jakości obsługi i usług turystycznych.
	i. Rozwój szlaków, tras turystycznych, budowa oraz integracja dróg/ścieżek rowerowych.
	j. Kreowanie, wsparcie i realizacja działań z zakresu racjonalnego wykorzystywania i ochrony zasobów środowiska naturalnego oraz dziedzictwa kulturowego.
	k. Wsparcie rozwoju turystyki pakietowej wykorzystującej potencjały i położenie województwa.
	l. Wspieranie powstania działalności uzdrowiskowej w regionie.

Cel operacyjny 1.7: Konkurencyjne i ekologiczne rolnictwo oraz rozwój produktów regionalnych

Kierunki interwencji (działań) celu operacyjnego 1.7	a. Modernizacja technologiczna gospodarstw rolnych.
	b. Upowszechnianie transferu wiedzy i innowacji w organizacji produkcji, przetwórstwie i rynkach zbytu sektora rolno-spożywczego.
	c. Wspieranie wytwarzania i dystrybucji wysokiej jakości produktów rolnictwa, w tym ekologicznego i produkcji rybackiej.
	d. Zarządzanie ryzykiem w sektorze rolno-spożywczym.
	e. Prowadzenie racjonalnej gospodarki wodnej w rolnictwie, w tym melioracje, retencja wodna.
	f. Działania na rzecz promocji lokalnego sektora rolno-spożywczego oraz wsparcia jego ekspansji krajowej i zagranicznej.
	g. Wspieranie oraz promocja produktów regionalnych i winiarstwa.
	h. Podejmowanie działań wspierających rozwój pszczelarstwa.

5. CEL STRATEGICZNY 2. Region silny w wymiarze społecznym oraz bliski obywatelowi

Zapewnienie mieszkańcom dostępu do wysokiej jakości usług publicznych i rozwijanie kompetencji społeczeństwa obywatelskiego to jedno z ważniejszych obszarów działań strategicznych podejmowanych przez samorząd województwa w ramach celu 2. Planowane przedsięwzięcia mają na celu podniesienie jakości życia mieszkańców poprzez ukierunkowane wsparcie wszystkich grup społecznych: od najmłodszych, po najstarszych.

Wyzwania modernizacyjne wymagają zapewnienia w regionie wysokiej jakości kształcenia ukierunkowanego na rozwój kompetencji kluczowych oraz postaw i umiejętności niezbędnych we współczesnym społeczeństwie, ze szczególnym uwzględnieniem postaw twórczych, proinnowacyjnych i proekologicznych.

Kluczowe znaczenie dla dobrostanu społecznego Lubuszan ma sprawnie działający system opieki zdrowotnej w oparciu o samorządowe szpitale. Powszechna dostępność wysokiej jakości świadczeń opieki medycznej, efektywne wykorzystanie zasobów systemu ochrony zdrowia, w ramach samorządowych szpitali stanowiących trzon systemu w regionie, a także upowszechnianie profilaktyki zdrowotnej i zdrowego stylu życia mają pozytywny wpływ na długość i jakość życia mieszkańców regionu. Jednocześnie rozbudowa infrastruktury sportowej i rekreacyjnej, promocja sportu oraz zapewnienie bogatej oferty kulturalnej będą przyczynkiem do aktywizacji i integracji społecznej osób w każdym wieku. Ważnym instrumentem jest przy tym cyfryzacja usług, pozwalająca dotrzeć z ofertą kulturalną i wybranymi świadczeniami medycznymi także na tereny wiejskie.

Wraz z postępującym zjawiskiem starzenia się społeczeństwa coraz więcej uwagi wymaga regionalna polityka senioralna, zapewniająca warunki do zdrowego i godnego starzenia się. Wynikiem kompleksowego wsparcia osób starszych będzie zwiększenie ich bezpieczeństwa, zdrowia i aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym. Planowane działania ukierunkowane na włączenie społeczne i zawodowe zapewnią kompleksową pomoc osobom zagrożonym wykluczeniem społecznym i pozwolą rozwinąć oraz zmodernizować infrastrukturę społeczną adekwatnie do istniejących uwarunkowań społeczno-demograficznych.

Dodatkowo zaplanowano działania mające na celu minimalizację negatywnych skutków pandemii COVID-19 oraz ewentualnych przyszłych zagrożeń mogących mieć wpływ na pogorszenie sytuacji społecznej w regionie.

Lubuszanie aktywni, odpowiedzialni, zaangażowani w życie publiczne i społeczne, świadomi swojej historii i dorobku, szanujący wartości europejskie, a jednocześnie pielęgnujący lokalną tożsamość – to cel działań ukierunkowanych na wspieranie rozwoju społeczeństwa obywatelskiego.

5.1 Cele operacyjne

Rysunek 5. Schemat celów operacyjnych 2. celu strategicznego

2. Region silny w wymiarze społecznym oraz bliski obywatelowi	
2.1	Wzrost dostępności i efektywności kształcenia oraz wychowania przedszkolnego i opieki nad najmłodszymi dziećmi
2.2	Promocja włączenia społeczno-zawodowego oraz kompleksowe wsparcie seniorów
2.3	Wysoka jakość i dostępność usług medycznych oraz upowszechnianie profilaktyki zdrowotnej i zdrowego stylu życia
2.4	Zapewnienie bogatej oferty kulturalnej oraz ochrona i promocja dziedzictwa kulturowego
2.5	Rozbudowa oraz modernizacja infrastruktury sportowej i rekreacyjnej, a także upowszechnianie i promocja sportu
2.6	Wspieranie rozwoju społeczeństwa obywatelskiego i poczucia tożsamości regionalnej

5.2 Kierunki interwencji (działań)

Rysunek 6. Schemat kierunków interwencji (działań) 2. celu strategicznego

Cel strategiczny 2. Region silny w wymiarze społecznym oraz bliski obywatelowi	
Cel operacyjny 2.1: Wzrost dostępności i efektywności kształcenia oraz wychowania przedszkolnego i opieki nad najmłodszymi dziećmi	
Kierunki interwencji (działań) celu operacyjnego 2.1	a. Zapewnienie powszechnej opieki nad dziećmi do lat 3, w szczególności na terenach wiejskich.
	b. Zapewnienie odpowiedniej liczby miejsc w edukacji przedszkolnej i wzmocnienie oferty edukacyjnej przeznaczonej dla dzieci w wieku przedszkolnym.
	c. Podniesienie u uczniów szkół podstawowych i ponadpodstawowych kompetencji kluczowych oraz właściwych postaw i umiejętności niezbędnych w nowoczesnym społeczeństwie.
	d. Wspieranie nauki języków obcych.
	e. Kształtowanie umiejętności wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych w procesie nauczania.
	f. Tworzenie systemów stypendialnych.
	g. Rozwój kompetencji kadry pedagogicznej na wszystkich szczeblach edukacji, w szczególności wspieranie rozwoju placówek doskonalenia nauczycieli oraz projektów na rzecz wspomagania pracy szkół i placówek oraz doradztwa metodycznego.
	h. Wspieranie budowy, rozbudowy i modernizacji infrastruktury edukacyjnej i żłobkowej.
	i. Wzmacnianie cyfryzacji sektora edukacji i bibliotek.

	j. Doposażenie szkół i użytkowników (uczniów) w niezbędny sprzęt teleinformatyczny / komputerowy oraz rozwój kompetencji uczniów i nauczycieli w zakresie e-nauczania.	
Cel operacyjny 2.2: Promocja włączenia społeczno-zawodowego oraz kompleksowe wsparcie seniorów		
Kierunki interwencji (działań) celu operacyjnego 2.2	a. Wspieranie aktywnego włączenia społecznego poprzez: <ul style="list-style-type: none"> • zwiększenie dostępności wysokiej jakości i innowacyjnych usług społecznych dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym (również w odniesieniu do terenów wiejskich, tworzenie gospodarstw opiekuńczych), • wzmocnienie działań umożliwiający proces deinstytucjonalizacji usług, który polega na przejściu od opieki instytucjonalnej do usług świadczonych w społeczności lokalnej, • wsparcie i upowszechnienie modelu mieszkań chronionych i/lub wspomaganych, w tym treningowych, • działania profilaktyczne dotyczące wsparcia rodzin z problemami opiekuńczo-wychowawczymi. 	
	b. Integrowanie zarządzania polityką społeczną w gminach i powiatach województwa wokół wyzwań związanych z zaspokojeniem potrzeb i aspiracji społecznych, w tym poprzez wspólne świadczenie usług na zasadach partnerstwa i porozumień pomiędzy samorządami lokalnymi.	
	c. Wzrost zdolności do zatrudnienia osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym: <ul style="list-style-type: none"> • wsparcie dla działalności podmiotów reintegracyjnych, • realizowanie działań skierowanych na nabycie, przywrócenie lub wzmocnienie kompetencji społecznych i zawodowych, zaradności oraz samodzielności, • eliminowanie barier, na które napotykają osoby wykluczone lub zagrożone wykluczeniem społecznym, • wspieranie kształcenia i zabezpieczenia socjalno-bytowego imigrantom, • działania wspierające i zachęcające osoby biernie zawodowo do trwałego powrotu na rynek pracy, • przygotowanie uczniów niepełnosprawnych do wejścia na rynek pracy. 	
	d. Koordynacja usług społecznych w regionie z wykorzystaniem narzędzi ekonomii społecznej.	
	e. Wzmocnienie i rozwój sektora ekonomii społecznej.	
	f. Modernizacja i rozwój infrastruktury społecznej przystosowanej do starzejącego się społeczeństwa.	
	g. Wspieranie działań związanych z opieką senioralną, aktywizacją osób starszych i srebrną gospodarką.	
	h. Zapewnienie profesjonalnej pomocy rodzinom przeżywającym trudne sytuacje życiowe.	
	i. Wspieranie rozwoju wysokiej jakości usług bytowych w stacjonarnych zakładach pomocy społecznej.	
	j. Wdrażanie rozwiązań kompleksowego wsparcia dla rodzin najbardziej dotkniętych skutkami zagrożeń epidemicznych.	
	Cel operacyjny 2.3: Wysoka jakość i dostępność usług medycznych oraz upowszechnianie profilaktyki zdrowotnej i zdrowego stylu życia	
	Kierunki interwencji (działań) celu operacyjnego 2.3	a. Poprawa dostępności do wysokiej jakości usług zdrowotnych, w tym opieki długoterminowej i paliatywnej.
b. Wsparcie i realizacja inwestycji z zakresu budowy, rozbudowy i modernizacji infrastruktury ochrony zdrowia, w szczególności w obszarze geriatry, onkologii i pediatrii.		

	c. Dostosowywanie wyposażenia podmiotów leczniczych do nowoczesnych standardów.
	d. Podejmowanie działań na rzecz zmniejszenia deficytów kadr medycznych i podnoszenie kompetencji pracowników ochrony zdrowia.
	e. Restrukturyzacja podmiotów leczniczych w celu poprawy ich funkcjonowania.
	f. Współpraca i uzupełnienie oferty szpitali, w tym poprzez koordynację specjalizacji poszczególnych placówek.
	g. Wzmacnianie systemu ratownictwa medycznego w regionie.
	h. Inicjowanie, podejmowanie i promocja działań z zakresu profilaktyki zdrowotnej i zdrowego stylu życia.
	i. Optymalizacja i upowszechnianie różnych form opieki psychiatrycznej.
	j. Wspieranie działań w zakresie metod leczenia niepłodności oraz rozwój opieki okołoporodowej.
	k. Prowadzenie i wspieranie działań informacyjnych o ochronie zdrowia.
	l. Wzmacnianie obszaru rehabilitacji medycznej poprzez tworzenie warunków dla kadry oraz inwestycje w niezbędną infrastrukturę.
	m. Wzmocnienie systemu zabezpieczeń przed epidemiami (chorobami zakaźnymi), w tym. m.in.: <ul style="list-style-type: none"> • doposażanie podmiotów leczniczych w niezbędny sprzęt (w szczególności do intensywnej terapii), infrastrukturę i środki ochrony osobistej, • wypracowanie systemu i procedur szybkiego reagowania na pojawiające się zagrożenia epidemiczne, • zwiększanie świadomości mieszkańców w zakresie zachowań w stanach zagrożenia życia, szczególnie w stanach zagrożenia epidemicznego, • wzmocnienie dostępu pacjentów do elektronicznego systemu świadczenia opieki medycznej, • opracowanie planu tworzenia i funkcjonowania izolatorów na wypadek epidemii.
Cel operacyjny 2.4: Zapewnienie bogatej oferty kulturalnej oraz ochrona i promocja dziedzictwa kulturowego	
Kierunki interwencji (działań) celu operacyjnego 2.4	a. Wspieranie ponadlokalnych przedsięwzięć kulturalnych realizowanych na obszarze województwa.
	b. Wsparcie i realizacja inwestycji z zakresu budowy, rozbudowy, modernizacji i wyposażenia obiektów kultury.
	c. Poprawa dostępności do zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym z wykorzystaniem nowoczesnych technik gromadzenia, opracowywania i upowszechniania zbiorów.
	d. Ochrona i promocja cennych obiektów dziedzictwa kulturowego.
	e. Kreowanie atrakcyjnej oferty kulturalnej z wykorzystaniem cyfryzacji zasobów i instytucji kultury.
Cel operacyjny 2.5: Rozbudowa oraz modernizacja infrastruktury sportowej i rekreacyjnej, a także upowszechnianie i promocja sportu	
Kierunki interwencji (działań) celu operacyjnego 2.5	a. Wsparcie i realizacja inwestycji z zakresu budowy, rozbudowy oraz modernizacji infrastruktury sportowej i rekreacyjnej, m.in. poprzez budowę stadionu piłkarskiego.
	b. Tworzenie przestrzeni publicznej sprzyjającej podejmowaniu aktywności fizycznej.
	c. Promocja aktywności fizycznej i upowszechnianie kultury fizycznej z uwzględnieniem jej prozdrowotnego charakteru.

	d. Aktywizacja sportowa dzieci i młodzieży, osób niepełnosprawnych oraz osób starszych.
	e. Kształcenie kadr w dziedzinie sportu i rekreacji.
	f. Promocja i tworzenie warunków do uprawiania sportu wyczynowego.
Cel operacyjny 2.6: Wspieranie rozwoju społeczeństwa obywatelskiego i poczucia tożsamości regionalnej	
Kierunki interwencji (działań) celu operacyjnego 2.6	a. Wspieranie działań na rzecz zwiększenia aktywności i partycypacji obywatelskiej w życiu publicznym i społecznym: <ul style="list-style-type: none"> • zwiększenie świadomości znaczenia kapitału społecznego, • rozwój i wzmacnianie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej, • działania na rzecz zwiększenia poziomu zaufania społecznego do instytucji publicznych, • promocja budżetu obywatelskiego.
	b. Wzmacnianie współpracy administracji publicznej z podmiotami III sektora (również podmiotów ekonomii społecznej), m.in. poprzez zlecanie zadań publicznych.
	c. Uczestnictwo sektora pozarządowego w procesach opiniotwórczo-doradczych.
	d. Działania na rzecz kształtowania świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej mieszkańców, a także pielęgnowania polskości.
	e. Wykorzystywanie potencjału kulturowego i lokalnych tożsamości w rozwoju regionalnym.
	f. Propagowanie poczucia wspólnoty wśród mieszkańców regionu.
	g. Promocja lubuskiego dorobku kulturalnego, naukowego, społecznego i gospodarczego.
	h. Popularyzacja historii Ziemi Lubuskiej.
	i. Promocja wartości europejskich, w szczególności wolności, demokracji i praw człowieka.
	j. Upowszechnianie kultury polskiej i tradycji regionalnych wśród imigrantów.

6. CEL STRATEGICZNY 3. Integracja przestrzenna regionu

Realizacja celu strategicznego 3. opiera się na osiągnięciu spójności przestrzennej i infrastrukturalnej regionu, przy równoczesnym zapewnieniu bezpieczeństwa energetycznego i ekologicznego.

Przedsięwzięcia służące rozwojowi infrastruktury technicznej i transportowej prowadzone będą z uwzględnieniem ochrony środowiska naturalnego. Obejmą one głównie m.in. inwestycje związane z rozbudową i modernizacją systemów energetycznych i teleinformatycznych oraz usprawniające komunikację drogową (budowa/modernizacja dróg, obwodnic, przepraw mostowych), kolejową (budowa/modernizacja linii kolejowych, taboru, stacji, zwiększenie liczby połączeń), lotniczą i wodną, a także wzmacniające dostępność teleinformatyczną. Poprawa standardu i dostępności, a także ograniczenie szkodliwości dla środowiska transportu zbiorowego oraz inwestycje związane z rozbudową tras rowerowych będą miały wpływ na wzrost liczby osób z nich korzystających, co przyniesie wymierny efekt w postaci poprawy stanu środowiska naturalnego. Efekt ten wzmocnią planowane działania służące m.in. kształtowaniu postaw proekologicznych, ochronie bioróżnorodności, wód i powierzchni ziemi, ochronie przed hałasem. Do podniesienia bezpieczeństwa mieszkańców przyczynią się przedsięwzięcia ukierunkowane na ograniczenie przestępczości i cyberprzestępczości, zapewnienie bezpieczeństwa przeciwpowodziowego, sprawnego działania służb publicznych oraz minimalizujące zagrożenia związane z gwałtownymi zjawiskami pogodowymi będącymi skutkiem zmian klimatycznych.

Ważnym elementem będzie prowadzenie polityki miejskiej dostosowanej do skali i potrzeb miast oraz zrównoważony rozwój obszarów wiejskich. Ich celem jest m.in. rozwój funkcji metropolitalnych i wzrost znaczenia ośrodków wojewódzkich, wzmocnienie funkcji społeczno-gospodarczych lubuskich miast oraz poprawa standardów życia na obszarach wiejskich. Istotną rolę w tym zakresie będzie pełnić racjonalna polityka mieszkaniowa regionu obejmująca m.in. rozwój terenów przeznaczonych pod budownictwo mieszkaniowe oraz zaspokajanie potrzeb budownictwa socjalnego i budowa mieszkań na wynajem.

W zakresie bezpieczeństwa energetycznego i publicznego oraz wzmocnienia dostępności infrastruktury teleinformatycznej zaplanowano działania służące podniesieniu bezpieczeństwa mieszkańców regionu w przypadku pojawienia się zagrożeń.

6.1 Cele operacyjne

Rysunek 7. Schemat celów operacyjnych 3. celu strategicznego

3. Integracja przestrzenna regionu	
3.1	Modernizacja oraz rozwój infrastruktury komunikacyjnej i transportu zbiorowego
3.2	Wzmocnienie dostępności infrastruktury teleinformatycznej
3.3	Zapewnienie wysokiego poziomu bezpieczeństwa energetycznego i publicznego
3.4	Ochrona środowiska przyrodniczego, w tym przeciwdziałanie negatywnym skutkom zmian klimatu
3.5	Rozwój funkcji metropolitalnych ośrodków wojewódzkich wraz z ich obszarami funkcjonalnymi
3.6	Wzmocnienie funkcji społeczno-gospodarczych miast średnich i lokalnych ośrodków miejskich
3.7	Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich

6.2 Kierunki interwencji (działań)

Rysunek 8. Schemat kierunków interwencji (działań) 3. celu strategicznego

Cel strategiczny 3. Integracja przestrzenna regionu	
Cel operacyjny 3.1: Modernizacja oraz rozwój infrastruktury komunikacyjnej i transportu zbiorowego	
Kierunki interwencji (działań) celu operacyjnego 3.1	<p>a. Rozwój infrastruktury i komunikacji drogowej:</p> <ul style="list-style-type: none">• rozwój sieci dróg krajowych (w tym autostrad i dróg ekspresowych) wraz z niezbędnymi węzłami,• budowa obwodnic miejscowości leżących w ciągach dróg krajowych, wojewódzkich i lokalnych, z uwzględnieniem kryteriów natężenia i bezpieczeństwa ruchu drogowego,• budowa nowych i przebudowa istniejących przepraw mostowych na rzekach województwa wraz z dojazdami,• wzmocnienie i przywrócenie uzasadnionych społecznie i gospodarczo powiązań transportowych z sąsiednimi regionami, w tym rozbudowa połączeń transgranicznych,• przebudowa i modernizacja dróg wojewódzkich, powiatowych i gminnych, w szczególności w celu poprawy dostępu do sieci TEN-T oraz zapewnienia ich skomunikowania z węzłami dróg ekspresowych i autostrad oraz dostosowania do wymaganego stanu technicznego, w tym podniesienia ich parametrów do nośności 115 kN/oś,• poprawa bezpieczeństwa ruchu drogowego poprzez likwidowanie miejsc niebezpiecznych oraz budowa lubuskiego centrum ruchu drogowego. <p>b. Rozwój transportu kolejowego:</p> <ul style="list-style-type: none">• rozbudowa, odbudowa i modernizacja linii kolejowych wewnątrz województwa i do sąsiednich regionów, w celu skrócenia czasów przejazdu oraz zwiększenia udziału transportu szynowego w przewozach pasażerskich i towarowych,• elektryfikacja newralgicznych odcinków linii kolejowych,

	<ul style="list-style-type: none"> • zwiększenie udziału nowoczesnego taboru kolejowego w przewozach wojewódzkich i międzywojewódzkich, • zapewnienie dobrego skomunikowania z Centralnym Portem Komunikacyjnym oraz monitorowanie projektowanego przebiegu Kolei Dużych Prędkości z uwzględnieniem połączeń do Zielonej Góry i Gorzowa Wielkopolskiego, a także kontynuacji prac przygotowawczych do budowy linii KDP przez te miasta, • poprawa stanu infrastruktury pasażerskiej stacji i przystanków kolejowych oraz budowa przystanków w nowych lokalizacjach, • zwiększenie liczby połączeń kolejowych w ramach publicznego transportu zbiorowego, ze szczególnym uwzględnieniem połączeń największych miast regionu z polskimi metropoliami i połączeń transgranicznych, • dostosowanie liczby połączeń kolejowych z ośrodkami edukacyjnymi i kulturalnymi w godzinach umożliwiającym korzystanie z szerokiej oferty edukacyjnej/ kulturalnej/ sportowej.
	<p>c. Rozwój infrastruktury i komunikacji lotniczej:</p> <ul style="list-style-type: none"> • rozbudowa infrastruktury i poprawa wyposażenia regionalnego Lotniska Zielona Góra-Babimost oraz poprawa jego skomunikowania drogowego i kolejowego, • rozwój krajowych i międzynarodowych połączeń lotniczych, w tym rejsowych oraz czarterowych, • prowadzenie działań na rzecz wpisania Lotniska Zielona Góra-Babimost do międzynarodowej sieci korytarzy transportowych TEN-T, • wsparcie działań na rzecz rozbudowy i modernizacji małych lotnisk, w szczególności w Zielonej Górze-Przylepie oraz w okolicach Gorzowa Wielkopolskiego, • rozwój bazy serwisowej dla branży lotniczej wraz z jej obsługą oraz szkoleniem pilotów, • wsparcie rozwoju średniego i wyższego szkolnictwa technicznego w zakresie serwisu i obsługi technicznej samolotów, w tym utworzenie nowych kierunków kształcenia: mechanika lotnicza oraz pilotaż.
	<p>d. Inicjowanie i podejmowanie działań z zakresu poprawy standardu i dostępności do usług publicznego transportu zbiorowego, w tym na poziomie lokalnym i terenach wiejskich.</p>
	<p>e. Zastosowanie inteligentnych i proekologicznych rozwiązań w transporcie zbiorowym.</p>
	<p>f. Wsparcie oraz realizacja projektów i inwestycji z zakresu budowy, rozbudowy i modernizacji systemu tras rowerowych regionu.</p>
	<p>g. Modernizacja śródlądowych dróg wodnych (Odrzańskiej Drogi Wodnej E-30 i Międzynarodowej Drogi Wodnej E-70) na terenie województwa lubuskiego.</p>
	<p>h. Rozwój rozwiązań multimodalnych oraz budowa centrów logistycznych w sąsiedztwie głównych węzłów komunikacyjnych regionu.</p>
	<p>i. Tworzenie zintegrowanych węzłów przesiadkowych, zintegrowanych systemów taryfowo-biletowych oraz dynamicznego systemu informacji pasażerskiej. Korelacja przyjazdów/ odjazdów różnego typu transportu zbiorowego.</p>
	<p>j. Budowa systemu Park&Ride, dla samochodów i rowerów w pobliżu przystanków kolejowych i autobusowych.</p>

Cel operacyjny 3.2: Wzmocnienie dostępności infrastruktury teleinformatycznej

Kierunki interwencji (działań) celu operacyjnego 3.2	a. Rozbudowa sieci światłowodowej w celu upowszechnienia dostępu do szerokopasmowego internetu.
	b. Dostęp wszystkich gospodarstw domowych do internetu szerokopasmowego o przepustowości powyżej 100 Mb/s.
	c. Modernizacja istniejącej infrastruktury teleinformatycznej.

	d. Budowa nowych tras światłowodowych na obszarach dotąd nieobjętych instalacją kablową.
	e. Kontynuacja rozbudowy sieci szerokopasmowych i infrastruktury dostępowej.
	f. Wzmocnienie wydajności systemów informatycznych, zapobiegającej awariom w czasie dużego ich obciążenia.
Cel operacyjny 3.3: Zapewnienie wysokiego poziomu bezpieczeństwa energetycznego i publicznego	
Kierunki interwencji (działań) celu operacyjnego 3.3	a. Budowa, rozbudowa i modernizacja źródeł energii elektrycznej i ciepła, w tym wykorzystujących lokalne surowce energetyczne oraz uwarunkowania przyrodnicze, z uwzględnieniem polityki energetyczno-klimatycznej UE.
	b. Rozbudowa oraz modernizacja sieci elektroenergetycznych, w tym najwyższych napięć.
	c. Prowadzenie działań na rzecz bezpieczeństwa dostaw energii (zapobieganie tzw. blackout-om).
	d. Modernizacja oraz budowa sieci gazowych, w szczególności na obszarach pozbawionych tego typu infrastruktury.
	e. Wspieranie infrastruktury i wyposażenia państwowych i ochotniczych straży pożarnych.
	f. Wzmacnianie działania służb policyjnych w zwalczaniu przestępczości, w tym transgranicznej.
	g. Koordynacja i wzmocnienie działań policji, straży pożarnej i innych służb oraz instytucji, odpowiedzialnych za zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego.
	h. Wdrażanie działań na rzecz zwiększenia poziomu cyberbezpieczeństwa.
	i. Wzmacnianie spójnego systemu rozwiązań organizacyjno-technicznych w obszarze zarządzania kryzysowego, z wykorzystaniem nowoczesnych technologii.
	j. Upowszechnienie świadomości i samoorganizacji społeczeństwa wobec potencjalnych zagrożeń terrorystycznych.
	k. Upowszechnienie wśród mieszkańców systemu i procedur zachowań w stanach zagrożenia epidemicznego.
l. Ujednoczenie systemu alertów/ostrzeżeń przed zagrożeniami dla mieszkańców województwa.	
Cel operacyjny 3.4: Ochrona środowiska przyrodniczego, w tym przeciwdziałanie negatywnym skutkom zmian klimatu	
Kierunki interwencji (działań) celu operacyjnego 3.4	a. Osiągnięcie i utrzymanie dobrego stanu wód powierzchniowych i podziemnych oraz zapewnienie dostępu do czystej wody dla społeczeństwa i gospodarki: <ul style="list-style-type: none"> • budowa, rozbudowa i modernizacja infrastruktury oczyszczania ścieków, realizacja Krajowego programu oczyszczania ścieków komunalnych, • budowa systemów kanalizacji i oczyszczania ścieków na obszarach poza aglomeracją, • budowa, rozbudowa i modernizacja sieci wodociągowych, w tym systemów zaopatrzenia w wodę oraz „inteligentnych” sieci wodociągowych (smart water networks), ujęć i stacji uzdatniania wody, • wsparcie działań z zakresu zagospodarowania komunalnych osadów ściekowych.
	b. Gospodarka odpadami i ochrona powierzchni ziemi: <ul style="list-style-type: none"> • wdrażanie systemowej gospodarki odpadami komunalnymi w układzie ponadlokalnym w oparciu o instalacje komunalne, • usprawnienie funkcjonowania systemu selektywnego zbierania/odbierania odpadów komunalnych, • wdrażanie nowoczesnych technologii odzysku i unieszkodliwiania odpadów, • usuwanie zagrożeń wynikających z niewłaściwego składowania odpadów oraz

	<p>likwidacja nielegalnych składowisk,</p> <ul style="list-style-type: none"> • rekultywacja i zagospodarowanie terenów zdegradowanych, • zachowanie i racjonalne wykorzystywanie zasobów glebowych.
	<p>c. Zapewnienie bezpieczeństwa przeciwpowodziowego:</p> <ul style="list-style-type: none"> • budowa i modernizacja wałów przeciwpowodziowych, • pogłębianie dna rzek, • budowa zbiorników retencyjnych, • współpraca jednostek samorządu terytorialnego z kraju i zagranicy (Niemcy) na rzecz realizacji programu ochrony przeciwpowodziowej, • polepszenie warunków monitorowania zabezpieczenia przeciwpowodziowego, m.in. poprzez wprowadzanie systemów i programów elektronicznych, • uzupełnianie i utrzymywanie w ciągłej gotowości magazynów przeciwpowodziowych, • ochrona terenów narażonych na zalanie, • ochrona terenów wodonośnych oraz lasów łągowych.
	<p>d. Przeciwdziałanie skutkom suszy:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zarządzanie wodami opadowymi, • wsparcie dla inicjatyw w zakresie retencji i melioracji, • promowanie rozwiązań magazynujących wodę.
	<p>e. Ochrona różnorodności biologicznej oraz georóżnorodności.</p>
	<p>f. Ochrona przed hałasem:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ograniczenie emisji hałasu drogowego, • poprawa klimatu akustycznego w środowisku w otoczeniu zakładów.
	<p>g. Przeciwdziałanie zagrożeniom i minimalizacja skutków ekstremalnych zjawisk pogodowych (m.in. burze, ulewy, silne wiatry, fale upałów).</p>
	<p>h. Inicjowanie, realizacja i promocja działań z zakresu kształtowania postaw proekologicznych, oraz wspieranie działań na rzecz ochrony zwierząt.</p>
	<p>i. Rozwój regionalnego systemu ochrony przyrody i krajobrazu.</p>

Cel operacyjny 3.5: Rozwój funkcji metropolitalnych ośrodków wojewódzkich wraz z ich obszarami funkcjonalnymi

Kierunki interwencji (działań) celu operacyjnego 3.5	<p>a. Wzmocnienie i rozwój usług publicznych na miejskich obszarach funkcjonalnych (MOF) Gorzowa Wielkopolskiego i Zielonej Góry:</p> <ul style="list-style-type: none"> • równomierny dostęp i optymalizacja świadczenia podstawowych usług publicznych, • rozwój usług wyższego rzędu, w tym gospodarczych, kulturowych, edukacyjnych, naukowych, administracyjnych, symbolicznych i innych funkcji oddziałujących ponadregionalnie, • wzmocnienie współpracy miast wojewódzkich, z uwzględnieniem ich specyfiki rozwojowej.
	<p>b. Działania na rzecz wzmocnienia konkurencyjności ośrodków wojewódzkich w celu zwiększenia ich znaczenia w skali krajowej i międzynarodowej.</p>
	<p>c. Prowadzenie racjonalnego zagospodarowania przestrzennego MOF-ów Gorzowa Wielkopolskiego i Zielonej Góry, uwzględniając:</p> <ul style="list-style-type: none"> • potrzeby budownictwa, szczególnie mieszkaniowego, w tym socjalnego, • rewitalizację zdegradowanych terenów, • zwiększenie udziału zieleni miejskiej i jej ochrony, • zagospodarowanie wód opadowych, • zapobieganie negatywnym skutkom miejskich wysp ciepła, • przeciwdziałanie niekontrolowanej suburbanizacji, w tym z wykorzystaniem narzędzi planowania przestrzennego województwa i gmin,

	<ul style="list-style-type: none"> • przestrzeganie ładu urbanistycznego, estetyki przestrzeni publicznej i dbałość o zabytki.
	<p>d. Wspieranie zrównoważonego rozwoju mobilności miejskiej i podmiejskiej:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wzmocnienie roli transportu publicznego, w tym szczególnie poprzez wykorzystywanie pojazdów zeroemisyjnych, • zintegrowanie różnych systemów komunikacji zbiorowej, • działania na rzecz zmniejszenia ruchu samochodowego w centrach miast, • tworzenie warunków i zachęt do transportu rowerowego, • wprowadzanie innowacyjnych rozwiązań transportowych, • tworzenie kolei aglomeracyjnej w obu ośrodkach wojewódzkich i ich obszarach funkcjonalnych, w tym wykorzystanie nieczynnych linii kolejowych i/lub budowa nowych odcinków.
	<p>e. Rozwój wewnętrznej i zewnętrznej współpracy MOF-ów obu miast wojewódzkich:</p> <ul style="list-style-type: none"> • realizacja wspólnych projektów w ramach zintegrowanych inwestycji terytorialnych, • wzmocnienie powiązań między obszarami funkcjonalnymi Gorzowa Wielkopolskiego i Zielonej Góry oraz Świebodzina, Międzyrzecza i Skwierzyny, z wykorzystaniem osi rozwoju województwa wzdłuż drogi ekspresowej S3, • rozwój powiązań dotychczasowych MOF Zielonej Góry i MOF Nowej Soli jako jednego miejskiego obszaru funkcjonalnego (inicjatywa Lubuskiego Trójmiasta) i wzmocnienie powiązań tego obszaru z MOF Żary - Żagań z wykorzystaniem osi rozwoju wzdłuż DK 27, • rozwój MOF Gorzowa Wielkopolskiego w kierunku Kostrzyna nad Odrą i Strzelec Krajeńskich, a także Skwierzyny.
	<p>f. Zapewnienie efektywnych połączeń transportowych obu miast wojewódzkich z ważnymi ośrodkami regionów sąsiednich, a także z Warszawą i Berlinem.</p>
	<p>g. Promowanie innowacyjnych rozwiązań technologicznych i społecznych w zarządzaniu miastem (smart city).</p>

Cel operacyjny 3.6: Wzmocnienie funkcji społeczno-gospodarczych miast średnich i małych

Kierunki interwencji (działań) celu operacyjnego 3.6	<p>a. Rozwój funkcji gospodarczych miast średnich i małych, w tym wspieranie małej i średniej przedsiębiorczości oraz rzemiosła.</p>
	<p>b. Rozwój usług publicznych, szczególnie edukacyjnych, zdrowotnych i kulturalnych oraz polepszenie ich dostępności dla mieszkańców miast i otaczających obszarów wiejskich.</p>
	<p>c. Racjonalna gospodarka przestrzenna z uwzględnieniem:</p> <ul style="list-style-type: none"> • potrzeb gospodarczych, usługowych i mieszkaniowych, • zachowania ładu przestrzennego, • prowadzenia procesów rewitalizacji obszarów zdegradowanych, • zapewnienia odpowiednich terenów zieleni miejskiej, • Zagospodarowanie wód opadowych.
	<p>d. Wzmocnienie zrównoważonej mobilności miejskiej oraz powiązań transportowych z sąsiednimi obszarami wiejskimi.</p>
	<p>e. Wspieranie ponadlokalnych funkcji lubuskich miast, w szczególności miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze.</p>
	<p>f. Promowanie innowacyjnych rozwiązań technologicznych i społecznych w zarządzaniu miastami (smart city).</p>
	<p>g. Rozwój i modernizacja zdegradowanej infrastruktury technicznej i społecznej oraz wzmocnianie estetyki przestrzeni publicznej.</p>

	h. Wspieranie partnerskiej współpracy miast i gmin na obszarach powiązań funkcjonalnych.
	i. Inicjowanie i realizacja porozumień terytorialnych w celu wdrażania wspólnych projektów sąsiadujących gmin.
	j. Promowanie rozwoju infrastruktury na starych terenach powojkowych.
	k. Rozwój terenów przeznaczonych pod budownictwo mieszkaniowe oraz budowa mieszkań na wynajem.
Cel operacyjny 3.7: Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich	
Kierunki interwencji (działań) celu operacyjnego 3.7	a. Poprawa dostępności do usług publicznych, w tym poprzez współpracę partnerską gmin.
	b. Rozwój lub modernizacja infrastruktury technicznej i społecznej na obszarach wiejskich.
	c. Wzmacnianie centrów aktywności społecznej i kulturalnej na terenach wiejskich.
	d. Odnowa i rewitalizacja wsi i małych miast.
	e. Wzmacnianie aktywizacji mieszkańców wsi.
	f. Upowszechnienie instrumentów typu RLKS w systemie realizacji polityki regionalnej.
	g. Wspomaganie rozwoju i powiązań funkcjonalnych małych miast i centrów gminnych, jako lokalnych ośrodków wzrostu.
	h. Wzmacnianie integracji środowiska wiejskiego, w tym zapobieganie konfliktom przy realizacji inwestycji na wsi.
	i. Ochrona dziedzictwa i krajobrazu wiejskiego.
	j. Wspieranie lokalnych grup działania.
	k. Promocja i wspieranie rozwoju przedsiębiorczości w branżach pozarolniczych, w tym lokalnej wytwórczości i rękodzielnictwa.
l. Wykorzystanie terenów powojkowych do celów gospodarczych i komunalnych.	

7. CEL STRATEGICZNY 4. Region atrakcyjny, efektywnie zarządzany i otwarty na współpracę

Samorząd województwa lubuskiego kładzie nacisk na sprawne i efektywne współdziałanie środowisk i instytucji w obszarach istotnych dla rozwoju regionu, co stanowi zakres tematyczny celu 4. Kluczowym instrumentem zarządzania będzie przy tym wielopoziomowe partnerstwo podmiotów ze wszystkich sektorów, które mają wpływ na pozycję konkurencyjną regionu. Samorząd wojewódzki bierze na siebie rolę animatora tak rozumianego współdziałania.

Jako koordynator procesów rozwojowych w regionie, samorząd wojewódzki jest otwarty na inicjatywy rządowe, związane z realizacją polityki i wdrażaniem instrumentów opisanych w KSRR 2030. Samorząd wojewódzki jest przy tym gotowy do prowadzenia własnej, regionalnej polityki, uzupełniającej interwencję państwową i włączającej samorządy lokalne: powiatowe i gminne oraz partnerów społecznych i gospodarczych.

Kontynuowana i zacieśniana będzie współpraca międzynarodowa z regionami partnerskimi, szczególnie z niemieckimi landami przygranicznymi – Brandenburgią i Saksonią. Niemniej ważne jest partnerskie współdziałanie wewnątrz regionu oraz wzmocnienie dialogu na rzecz realizacji kompleksowych przedsięwzięć rozwojowych i integracji systemów zarządzania strategicznego oraz planowania przestrzennego.

Efektywna promocja gospodarcza i turystyczna regionu ukierunkowana będzie na osiągnięcie jak największej rozpoznawalności marki województwa oraz wzmocnienie jego atrakcyjnego wizerunku, co pozwoli skutecznie konkurować na arenie krajowej i zagranicznej m.in. o inwestorów i turystów. Bardzo ważną kwestią jest kreowanie polityki młodzieżowej, w tym koordynacja informacji o ofercie dla młodzieży w regionie m.in. w zakresie rynku pracy, edukacji, zdrowia, kultury, sportu i rekreacji, aktywizacji obywatelskiej itp.

Wysoką sprawność i efektywność działania administracji samorządowej i instytucji regionalnych umożliwią wdrożone mechanizmy monitoringu i ewaluacji, postępująca cyfryzacja usług oraz wysoka zdolność pozyskiwania wsparcia zewnętrznego.

W odpowiedzi na możliwość pojawienia się kolejnych zagrożeń epidemicznych lub klęsk żywiołowych zaplanowano działania niwelujące ich negatywne skutki.

7.1 Cele operacyjne

Rysunek 9. Schemat celów operacyjnych 4. celu strategicznego

4. Region atrakcyjny, efektywnie zarządzany i otwarty na współpracę	
4.1	Efektywna współpraca międzyregionalna i transgraniczna
4.2	Atrakcyjny wizerunek i rozpoznawalna marka województwa
4.3	Wysoka sprawność działania administracji publicznej i instytucji regionalnych oraz współdziałanie na rzecz rozwoju regionu
4.4	Wzmocnienie roli i integracja systemów zarządzania strategicznego oraz planowania przestrzennego na poziomie regionalnym i lokalnym
4.5	Rozwój e-usług i kompetencji cyfrowych społeczeństwa

7.2 Kierunki interwencji (działań)

Rysunek 10. Schemat kierunków interwencji (działań) 4. celu strategicznego

Cel strategiczny 4. Region atrakcyjny, efektywnie zarządzany i otwarty na współpracę	
Cel operacyjny 4.1: Efektywna współpraca międzyregionalna i transgraniczna	
Kierunki interwencji (działań) celu operacyjnego 4.1	a. Rozwój współpracy międzynarodowej: <ul style="list-style-type: none">• wzmocnianie współpracy międzyregionalnej na podstawie zawartych umów partnerskich,• inicjowanie współpracy z innymi regionami,• realizacja wspólnych projektów europejskich,• wspieranie partnerskich kontaktów samorządów lokalnych, instytucji, jednostek administracji publicznej i organizacji pozarządowych.
	b. Wzmocnianie współpracy transgranicznej z Brandenburgią i Saksonią poprzez: <ul style="list-style-type: none">• rozwój różnych form kooperacji w wymiarze gospodarczym, społecznym, administracyjnym, naukowym oraz w zakresie bezpieczeństwa obywateli i porządku publicznego,• skuteczną realizację projektów w ramach programów Interreg,• wspólne działania w zakresie modernizacji i rozbudowy infrastruktury transgranicznej,• rozwój i promocję współpracy miast bliźniaczych.
	c. Wspieranie działalności euroregionów Sprewa-Nysa-Bóbr i Pro Europa Viadrina oraz innych transgranicznych organizacji i struktur współpracy, m.in. „EUWT Geopark Łuk Mużakowa”.
	d. Działania na rzecz integracji europejskiej, współpraca z instytucjami Unii Europejskiej i organizacjami międzynarodowymi z wykorzystaniem Biura Regionalnego Województwa Lubuskiego w Brukseli.
	e. Współpraca z innymi województwami, szczególnie z Polski zachodniej oraz aktywne uczestnictwo w pracach ponadregionalnych organizacji i odpowiednich gremiów.

Cel operacyjny 4.2: Atrakcyjny wizerunek i rozpoznawalna marka województwa

Kierunki interwencji (działań) celu operacyjnego 4.2	a. Wzmocnienie hasła „zielona kraina inteligentnych technologii”.
	b. Tworzenie wizerunku regionu atrakcyjnego gospodarczo: <ul style="list-style-type: none">• prowadzenie nowoczesnych form promocji gospodarczej regionu w kraju i za granicą,• promowanie wspólnych przedsięwzięć samorządów i innych instytucji na rzecz tworzenia pozytywnego wizerunku województwa lubuskiego,• prowadzenie portalu <i>investinlubuskie.pl</i> o tematyce gospodarczej z informacjami dla przedsiębiorców oraz inwestorów krajowych i zagranicznych,• prowadzenie informacyjno-promocyjnego portalu <i>AtrakcjeLubuskie.pl</i>, poświęconego ofercie turystycznej województwa lubuskiego,• promocja dobrych praktyk lubuskich przedsiębiorców.
	c. Promocja marki „Lubuskie warte zachodu” wśród przedsiębiorców, mieszkańców oraz innych regionów kraju, Europy i Świata: <ul style="list-style-type: none">• wsparcie organizacyjne i finansowe dla najważniejszych wydarzeń kulturalnych, sportowych i turystycznych, a także innych imprez masowych na terenie województwa,• prowadzenie wojewódzkiego portalu informacyjnego (<i>www.lubuskie.pl</i>) dla mieszkańców regionu oraz mediów społecznościowych,• wzmocnienie wizerunku województwa lubuskiego jako regionu atrakcyjnego turystycznie, z bogatą ofertą kulturalną.
	d. Kreowanie polityki młodzieżowej.

Cel operacyjny 4.3: Wysoka sprawność działania administracji publicznej i instytucji regionalnych oraz współdziałanie na rzecz rozwoju regionu

Kierunki interwencji (działań) celu operacyjnego 4.3	a. Wzmocnienie dialogu i partnerskiej współpracy przedstawicieli różnych środowisk regionu, w szczególności poprzez: <ul style="list-style-type: none">• funkcjonowanie ciał doradczo-opiniujących,• wzmacnianie procesu konsultacji społecznych,• wymianę informacji i doświadczeń,• organizowanie przestrzeni spotkań przedstawicieli przedsiębiorców, nauki, organizacji pozarządowych i administracji publicznej.
	b. Doskonalenie nowoczesnych systemów zarządzania w administracji publicznej, w tym systemów jakości i standardów obsługi klienta.
	c. Prowadzenie rzetelnej polityki informacyjnej dla mieszkańców, z wykorzystaniem technik cyfrowych.
	d. Rozwój instytucjonalny i kadrowy na rzecz efektywnego pozyskiwania i wdrażania środków Unii Europejskiej.
	e. Współpraca z administracją centralną na rzecz dostosowania krajowej polityki rozwoju do specyfiki i potrzeb województwa lubuskiego.
	f. Usprawnienie funkcjonowania jednostek administracji publicznej poprzez poprawę infrastruktury i wyposażenia placówek.
	g. Podnoszenie kwalifikacji zawodowych i umiejętności interpersonalnych pracowników administracji i partnerów społeczno-gospodarczych.
	h. Rozwój współpracy partnerskiej na rzecz planowania i wdrażania kompleksowych przedsięwzięć rozwojowych.
	i. Wspieranie tworzenia systemów pomocy i informacji dla cudzoziemców.
	j. Wypracowanie i wprowadzenie w administracji publicznej narzędzi i procedur na wypadek klęsk żywiołowych, epidemii.

Cel operacyjny 4.4: Wzmocnienie roli i integracja systemów zarządzania strategicznego oraz planowania przestrzennego na poziomie regionalnym i lokalnym

Kierunki interwencji (działań) celu operacyjnego 4.4	a. Wzmocnienie standardów programowania oraz zarządzania polityką rozwoju na szczeblu regionalnym i lokalnym.
	b. Wprowadzanie rozwiązań w kierunku integracji planowania społeczno-gospodarczego i przestrzennego na szczeblu województwa i gminy.
	c. Rozwój roli planowania przestrzennego na poziomie lokalnym, w tym zwiększenia pokrycia terenów planami miejscowymi.
	d. Wzmocnienie koordynacji tworzenia oraz wdrażania dokumentów strategicznych i operacyjnych w różnych obszarach polityki rozwoju.
	e. Wzmacnianie systemu monitorowania i oceny rozwoju województwa w ujęciu gospodarczym, społecznym i przestrzennym.
	f. Rozwój potencjału analitycznego i eksperckiego w administracji publicznej.
	g. Kreowanie i podejmowanie działań z zakresu planowania zintegrowanego w oparciu o potencjał terytorialny.
	h. Tworzenie cyfrowych zasobów informacyjnych dotyczących planowania przestrzennego i społeczno-gospodarczego, w tym regionalnych i lokalnych systemów informacji przestrzennej.

Cel operacyjny 4.5: Rozwój e-usług i kompetencji cyfrowych społeczeństwa

Kierunki interwencji (działań) celu operacyjnego 4.5	a. Rozwój e-administracji i dostępności cyfrowej.
	b. Zwiększenie dostępności do e-usług publicznych wyższego rzędu.
	c. Rozwój istniejących oraz wdrożenie nowych e-usług z zakresu społeczeństwa informacyjnego w administracji publicznej.
	d. Propagowanie informacji o dostępności e-usług z zakresu społeczeństwa informacyjnego.
	e. Budowanie kompetencji cyfrowych w społeczeństwie.
	f. Wspieranie edukacji cyfrowej dzieci i młodzieży, w szczególności w zakresie programowania.
	g. Zapobieganie wykluczeniu cyfrowemu, szczególnie w zakresie edukacji seniorów, poprzez wykorzystanie cyfrowych nośników informacji i systemów e-usług.

8. PRZEDSIĘWZIĘCIA STRATEGICZNE KLUCZOWE DLA REALIZACJI CELÓW STRATEGII ROZWOJU WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO 2030

Do najważniejszych narzędzi realizacji poszczególnych celów SRWL 2030 należą przedsięwzięcia strategiczne. W toku prac nad projektem Strategii zdefiniowano 46 takie przedsięwzięcia. Są to konkretne projekty, grupy projektów, jak i przedsięwzięcia o charakterze programów.

Z punktu widzenia samorządu województwa, który jest podmiotem odpowiedzialnym za tworzenie i realizację strategii rozwoju województwa, przedsięwzięcia podzielono na trzy grupy. Do pierwszej zaliczono te, które są w bezpośrednich kompetencjach Samorządu Województwa Lubuskiego lub nie leżą wprost w jego gestii, ale w stosunku do których Zarząd Województwa Lubuskiego deklaruje zapewnienie znaczącego wsparcia, w tym finansowego, ze środków budżetu województwa i ze środków dotacyjnych (w szczególności z regionalnego programu operacyjnego).

Drugą grupę stanowią przedsięwzięcia będące poza kompetencjami samorządu województwa, a środki na ich finansowanie muszą zapewnić właściwe podmioty (beneficjenci). Samorząd Województwa Lubuskiego będzie je popierał, lobbował w instytucjach rządowych na rzecz ich realizacji i wsparcia finansowego z budżetu państwa oraz krajowych i wspólnotowych środków unijnych. W miarę możliwości prawnych i budżetowych Zarząd Województwa Lubuskiego może także zapewnić określone środki na dofinansowanie tych przedsięwzięć. W tej grupie mieszczą się przedsięwzięcia realizowane na obszarze województwa w ramach rządowych polityk sektorowych (m.in. polityka transportowa).

W trzeciej grupie znajdują się przedsięwzięcia, które obejmują kompetencje zarówno samorządu województwa, jak i innych podmiotów.

Wykaz i podział przedsięwzięć pod względem kompetencyjności samorządu województwa przedstawia poniższa tabela a zakres poszczególnych przedsięwzięć opisano w załączniku do Strategii (część III).

Tabela 1. Wykaz i podział przedsięwzięć strategicznych pod względem kompetencji samorządu województwa

Nazwa przedsięwzięcia strategicznego	W kompetencjach samorządu województwa	Poza kompetencjami samorządu województwa	Kompetencje mieszane
Cel strategiczny 1. Inteligentna, zielona gospodarka regionalna			
1. Rozwój oferty parków naukowo-technologicznych i przemysłowych			
2. Budowa i rozwój działalności Parku Technologii Kosmicznych			
3. Centrum Doradztwa Patentowego – Lubuski Fundusz Patentowy			
4. Lubuski System Innowacyjnych Start-upów			
5. Ograniczenie niskiej emisji w województwie lubuskim - nowoczesne źródła ciepła			
6. Zakład termicznego przekształcania odpadów			

7. Lubuska Szkoła Przyszłości			
8. Stypendia dla studentów kierunku lekarskiego, pielęgniarstwa i/lub położnictwa			
9. Eksploatacja złóż miedzi na terenie województwa lubuskiego			
10. Smart village - Inteligentna wioska			
11. Systemowe wsparcie produktów regionalnych			
12. Budowa wzorcowego pasywnego budynku biurowego wraz z Inkubatorem Przedsiębiorczości			
Cel strategiczny 2. Region silny w wymiarze społecznym oraz bliski obywatelowi			
13. Lubuskie Talenty – Program Stypendialny			
14. Lubuscy Seniorzy			
15. Specjalistyczne wsparcie osób i rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym			
16. Partnerska współpraca na rzecz rozwoju usług społecznych w regionie			
17. Centrum Obszarów Wiejskich i Mediacji			
18. Modernizacja infrastruktury ochrony zdrowia w województwie lubuskim w celu poprawy dostępności do usług medycznych			
19. Programy polityki zdrowotnej			
20. Promocja lubuskiego dziedzictwa kulturowego			
21. Aktywne lubuskie			
22. Lubuskie Centrum Wsparcia Inicjatyw Obywatelskich			
23. Utworzenie uzdrowiska w gminie Łagów			
Cel strategiczny 3. Integracja przestrzenna regionu			
24. Multimodalne centra logistyczne			
25. Kontynuacja budowy i modernizacji sieci autostrad i dróg ekspresowych na terenie województwa lubuskiego			
26. Modernizacja dróg krajowych wraz z budową obwodnic			
27. Budowa i modernizacja przepraw mostowych			
28. Inwestycje priorytetowe na drogach wojewódzkich			
29. Modernizacja sieci dróg lokalnych wraz z budową obwodnic			
30. Modernizacja oraz budowa nowych odcinków linii kolejowych			
31. Poprawa stanu technicznego pasażerskich stacji i przystanków kolejowych wraz z budową centrów			

przesiadkowych na terenie województwa lubuskiego			
32. Rozbudowa Portu Lotniczego Zielona Góra/ Babimost wraz z poprawą dostępności komunikacyjnej w układzie regionalnym i transgranicznym			
33. Program ekologicznego transportu zbiorowego			
34. Modernizacja Odrzańskiej Drogi Wodnej E30 i Międzynarodowej Drogi Wodnej E70			
35. Rozbudowa infrastruktury rowerowej na terenie województwa lubuskiego			
36. Budowa i modernizacja źródeł wytwórczych opartych na zasobach lokalnych			
37. Budowa i modernizacja kluczowych odcinków sieci elektroenergetycznej			
38. Poprawa ochrony przeciwpowodziowej w województwie lubuskim			
39. Program zapobiegania suszy			
40. Edukacja ekologiczna			
Cel strategiczny 4. Region atrakcyjny, efektywnie zarządzany i otwarty na współpracę			
41. Rozszerzenie działalności Centrum Obsługi Inwestora i Eksportera			
42. Promocja gospodarcza regionu			
43. Rozwój Infrastruktury Informacji Przestrzennej województwa lubuskiego			
44. Rozwój e-usług i e-administracji w województwie lubuskim			
45. Ograniczenie negatywnych skutków społecznych i gospodarczych pandemii COVID-19			
46. Stworzenie produktu turystycznego o randze międzynarodowej w oparciu o potencjał Światowego Geoparku UNESCO „Łuk Mużakowa” oraz Parku Mużakowskiego			

Należy wskazać, że określone w wykazie przedsięwzięć strategicznych inwestycje, szczególnie te dotyczące infrastruktury transportowej, znacznie przekraczają ramy finansowe SRWL 2030. Biorąc pod uwagę aż 10-letni horyzont strategii oraz zmieniające się priorytety rozwojowe, założono, że władze województwa będą zabiegać o ich realizację i znaczna część tych projektów będzie zakończona jeszcze przed 2030 rokiem, a realizacja pozostałych zostanie co najmniej rozpoczęta.

9. OBSZARY STRATEGICZNEJ INTERWENCJI

9.1. Rola OSI w strategii rozwoju

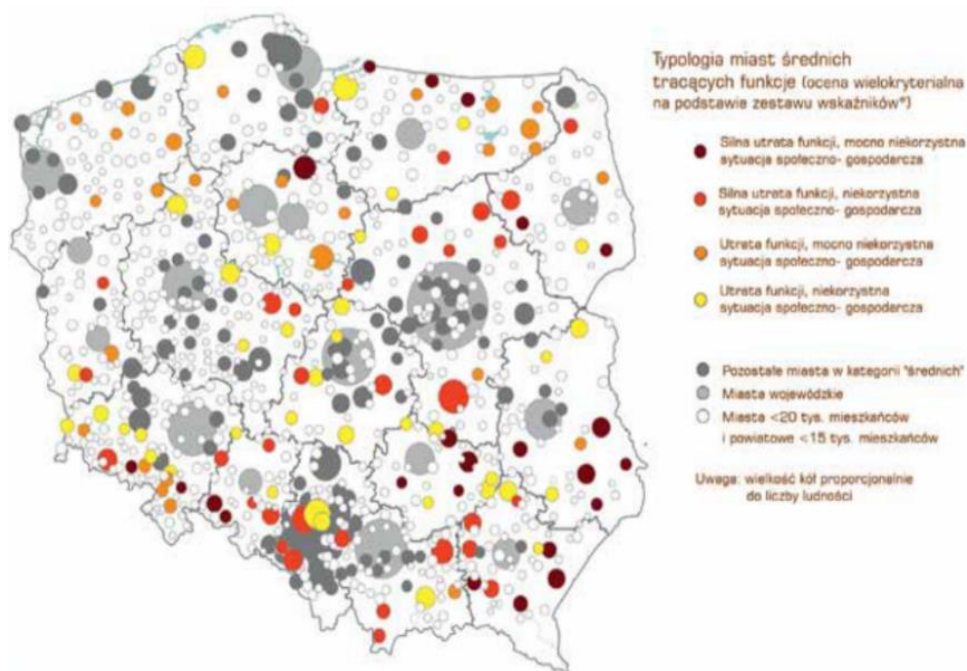
Obszary Strategicznej Interwencji (OSI) są to wskazane w strategii rozwoju obszary, do których w szczególnym stopniu należy kierować interwencję publiczną obejmującą finansowane z różnych źródeł inwestycje (w tym gospodarcze, infrastrukturalne i zasoby ludzkie). Dotyczy to zarówno obszarów charakteryzujących się największym potencjałem rozwojowym, które mają znaczący wpływ na wzrost konkurencyjności regionu, jak i obszarów o najtrudniejszej sytuacji społeczno-gospodarczej, które wymagają wsparcia, aby zapobiec ich dalszej marginalizacji. Strategia rozwoju województwa uwzględnia zarówno obszary strategicznej interwencji państwa, które określone zostały w krajowych dokumentach strategicznych tj. średniookresowej strategii rozwoju kraju – Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju oraz w Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030, jak i wskazuje obszary strategicznej interwencji zidentyfikowane na poziomie regionalnym. Odpowiednie ukierunkowanie dedykowanego terytorialnie wsparcia w ramach poszczególnych OSI skutkować powinno efektywniejszym osiąganiem celów strategii, wpływając również pozytywnie na rozwój obszarów położonych poza danym typem OSI. W Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego do 2030 r. w porównaniu do KSRR z roku 2010, jako obszary strategicznej interwencji nie zostały wskazane miasta wojewódzkie. Z poziomu krajowego nie są przewidziane specjalne instrumenty na rozwój konkurencyjności tych miast. Zauważyć należy jednocześnie, że przedmiotem zainteresowania polityki rozwoju w województwie lubuskim będzie cały obszar regionu.

9.2. Obszary strategicznej interwencji wskazane z poziomu krajowego

SOR oraz KSRR 2030 identyfikują następujące obszary strategicznej interwencji państwa: miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze, obszary zagrożone trwałą marginalizacją, wschodnia Polska oraz Śląsk. Dwa pierwsze wspierane będą obligatoryjnie z poziomu kraju i regionów za pomocą specjalnie dedykowanych instrumentów.

1. Miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze – do grupy tej zaliczono miasta powyżej 20 tys. mieszkańców z wyłączeniem miast wojewódzkich oraz mniejsze, z liczbą ludności pomiędzy 15-20 tys. mieszkańców, będące stolicami powiatów, w których zdiagnozowano niekorzystne tendencje związane z silnym nagromadzeniem problemów oraz utratą funkcji społeczno-gospodarczych i administracyjnych. Przy delimitacji takich miast brano pod uwagę problemy rozwojowe związane ze spadkiem liczby ludności zwłaszcza wykształconej i w wieku produkcyjnym, starzeniem się populacji, niedopasowaniem podaży do popytu na rynku pracy, osłabieniem bazy ekonomiczno-budżetowej samorządów oraz z niewystarczającą dostępnością transportową w tym powiązaniem transportem zbiorowym z innymi miastami i regionami. W SOR i KSRR 2030 do grupy miast średnich, tracących funkcje społeczno-gospodarcze w województwie lubuskim zaliczono Żagań, Międzyrzecz, Nową Sól i Żary.

Rysunek 11. Typologia miast średnich tracących funkcje

Źródło: Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.

Zapowiedziana w KSRR 2030 aktualizacja delimitacji obszarów strategicznej interwencji państwa na rok 2018 przeprowadzona na zlecenie Ministerstwa Funduszy i Polityki Regionalnej potwierdziła zakwalifikowanie wymienionych wyżej czterech lubuskich miast do grupy miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze. Nowa Sól zaliczona została do grupy miast obniżającego się potencjału (silne powiększanie niekorzystnego dystansu, umiarkowane zła sytuacja społeczno-gospodarcza), a Międzyrzecz, Żagań i Żary do miast zagrożonych marginalizacją (umiarkowane powiększenie niekorzystnego dystansu, umiarkowane zła sytuacja społeczno-gospodarcza).

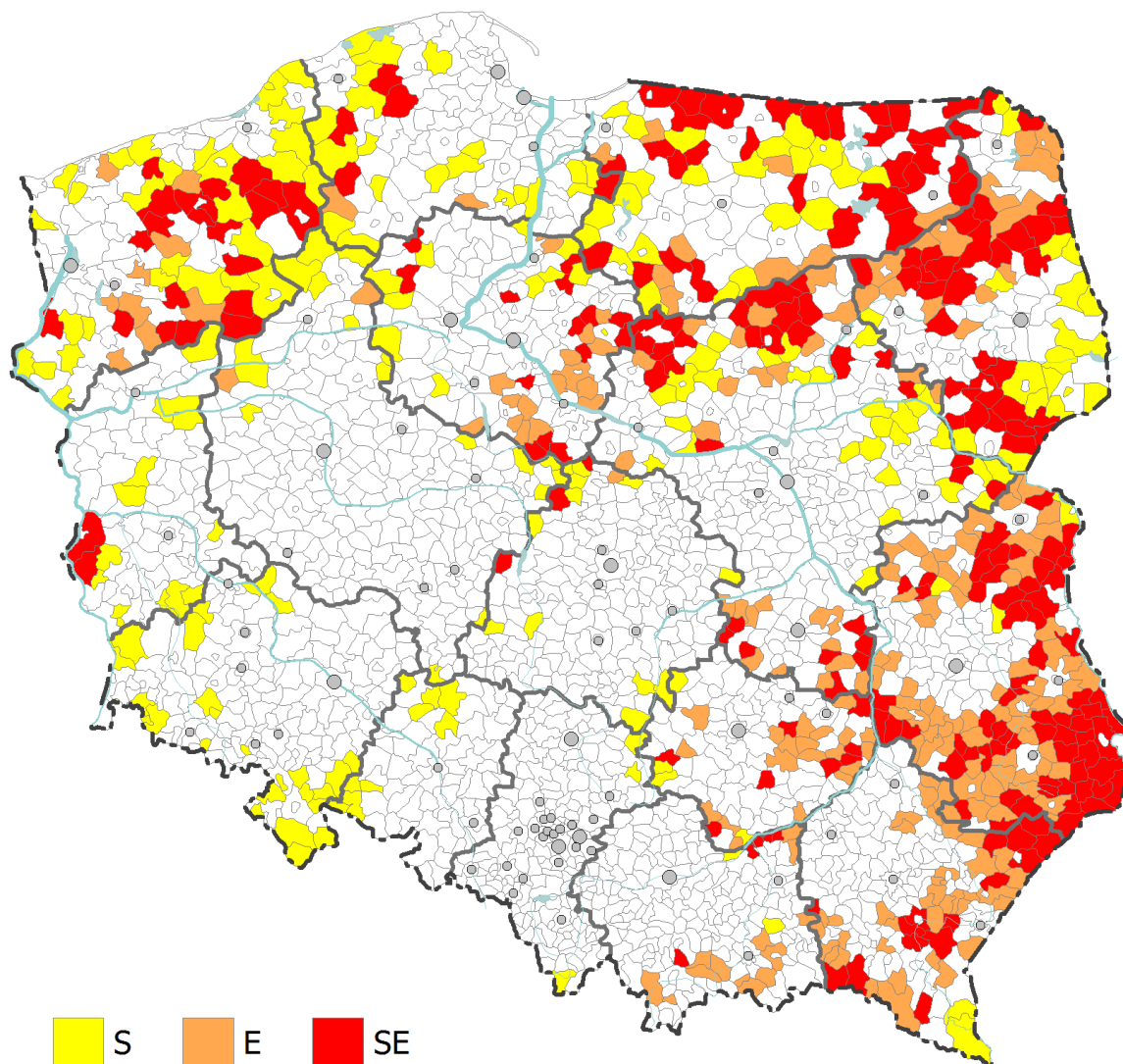
W KSRR2030 jako cele dedykowane miastom średnim tracącym funkcje społeczno-gospodarcze wskazano:

- odbudowa bazy gospodarczej,
- rozwój przedsiębiorczości oraz inwestycji,
- zwiększenie atrakcyjności osiedleńczej,
- rewitalizacja,
- poprawa jakości zarządzania rozwojem,
- poprawa jakości świadczenia usług publicznych.

2. Obszary zagrożone trwałą marginalizacją - gminy wiejskie oraz powiązane z nimi funkcjonalnie małe miasta, w których nastąpiła kumulacja negatywnych zjawisk społecznych i ekonomicznych. Obszary te zostały wyznaczone na podstawie wielowskaźnikowej metodyki opracowanej na potrzeby prac nad SOR. Podobnie jak w przypadku miast średnich, lista gmin zagrożonych trwałą marginalizacją wskazanych w SOR została zaktualizowana wg stanu na 2018 r. W województwie lubuskim do tych

obszarów, po aktualizacji zaliczono 15 gmin: Bytnica, Gubin (wiejska), Przytoczna, Skwierzyna, Kolsko, Dobiegniew, Łagów, Gozdnicza, Małomice, Niegosławice, Szprotawa, Wymiarki, Brody, Lubsko, Tuplice.

Rysunek 12. Typy obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją, na których występuje kumulacja problemów

Typy gmin problemowych. Oznaczenia: S – społeczne obszary problemowe, E – ekonomiczne obszary problemowe, SE – społeczno-ekonomiczne obszary problemowe.

Źródło: Aktualizacja delimitacji obszarów problemowych na 2018 r., Przemysław Śleszyński, Jerzy Bański, Marek Degórski, Tomasz Komornicki.

Wśród celów dedykowanych obszarom zagrożonym trwałą marginalizacją w KSRR 2030 wskazano:

- inkubowanie przedsięwzięć wykorzystujących lokalny potencjał i zasoby,
- poprawę dostępu do usług publicznych,
- uzupełnienie infrastruktury technicznej,

- zwiększanie dostępności komunikacyjnej,
- nadanie nowych funkcji obszarom zdegradowanym,
- ograniczenie skutków peryferyjnego położenia obszarów przygranicznych,
- poprawę jakości funkcjonowania instytucji publicznych.

9.3. Obszary strategicznej interwencji wskazane z poziomu regionalnego

Identyfikację obszarów strategicznych interwencji z poziomu regionalnego wykonano z uwzględnieniem obszarów funkcjonalnych wskazanych w *Diagnozie społeczno-gospodarczej województwa lubuskiego* (załącznik do Strategii, część I). Zgodnie z definicją OSI zawartą w KSRR 2030 określenie to odnosi się nie tylko do obszarów o zidentyfikowanych, ale również o potencjalnych powiązaniach funkcjonalnych. Pozytywny wpływ na zwiększanie szans rozwojowych obszarów powiązanych funkcjonalnie będzie miało w szczególności zawiązywanie partnerstw samorządowych, wobec czego należy wziąć pod uwagę dotychczasowe doświadczenia w tej dziedzinie w województwie lubuskim, realizowane w ramach instrumentu Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych (ZIT) oraz Kontraktu Lubuskiego. Zasadne są również działania mające na celu inicjowanie takiej współpracy pomiędzy samorządami, które wspólnie mają większy potencjał rozwojowy, a takiej formy współdziałania jeszcze nie podjęły. Zgodnie z zapisami KSRR 2030 dla OSI wyznaczonych z poziomu regionalnego ukierunkowane będzie wsparcie zaprogramowane z poziomu regionalnego, z możliwą uzupełniającą interwencją z poziomu krajowego w ramach kontraktu programowego i kontraktów sektorowych oraz z wykorzystaniem Porozumień Terytorialnych (PT), czyli nowych mechanizmów, które wprowadza znowelizowana ustawa o zasadach prowadzenia polityki rozwoju. Wskazane jest kontynuowanie wsparcia skierowanego do miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich w ramach instrumentu ZIT – o ile zostaną one wskazane jako OSI w strategii rozwoju województwa. Zgodnie z krajowymi dokumentami dotyczącymi polityki rozwoju, instrumentem ZIT w przyszłej perspektywie finansowej na lata 2021-2027 powinny być objęte również obszary funkcjonalne miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze, które określone zostały w KSRR 2030. Inną możliwą formą wsparcia w ramach polityki spójności dla pozostałych OSI będą również tzw. Inne Instrumenty Terytorialne (IIT), służące realizacji działań rozwojowych głównie o charakterze ponadlokalnym, wymagających współpracy pomiędzy JST. W przypadku obszarów wiejskich wykorzystane mogą zostać elementy instrumentu pn. „Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność” (RLKS), umożliwiające społecznościom lokalnym inicjowanie i realizację w sposób partycypacyjny działań rozwojowych.

1. Miejskie obszary funkcjonalne ośrodków wojewódzkich – Gorzowa Wielkopolskiego i Zielonej Góry.

O pozycji konkurencyjnej regionu lubuskiego w dużej mierze decydują oba lubuskie miasta wojewódzkie - Gorzów Wielkopolski i Zielona Góra, będące regionalnymi biegunami rozwoju. W miastach tych koncentrują się funkcje gospodarcze, naukowe, kulturalne i społeczne. Wykazują one jednak deficyty w innowacyjności, sferze B+R, szkolnictwie wyższym i innych funkcjach metropolitalnych w stosunku do innych większych polskich miast wojewódzkich. Analizy wykazują ponadto negatywne zjawiska demograficzne związane ze starzeniem się społeczeństwa.

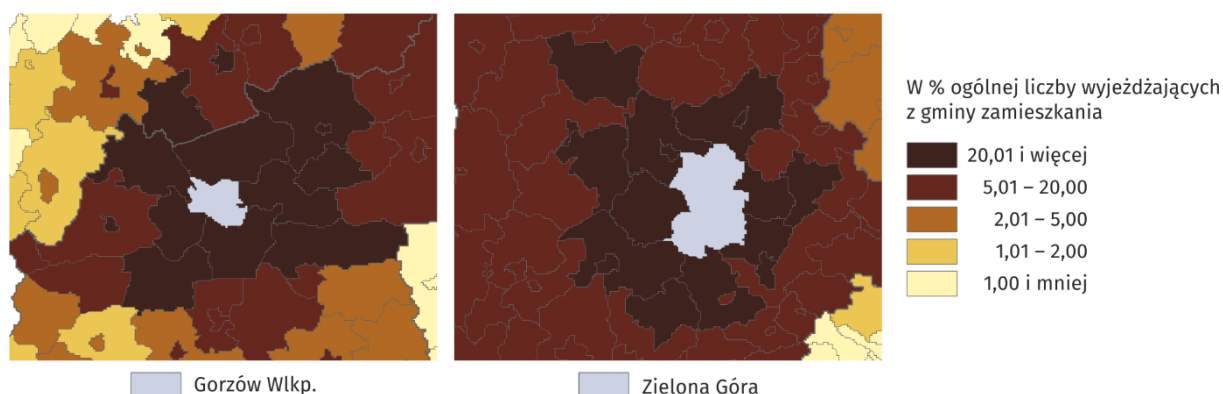
Obszar MOF OW Gorzów Wielkopolski, według Planu zagospodarowania przestrzennego województwa, obejmuje 6 gmin - miasto Gorzów Wielkopolski, stanowiące rdzeń obszaru oraz

Deszczno, Kłodawę, Santok, Bogdaniec i Lubiszyn. Kierunki rozwoju i powiązania funkcjonalne MOF Gorzowa Wielkopolskiego kształtują się jednak szerzej, w szczególności wzdłuż najważniejszych dróg: S3, DK 22 i drogi wojewódzkiej nr 132. Ze względu na zaakceptowaną przez wszystkie zainteresowane samorzady inicjatywę rozszerzenia partnerskiej współpracy w ramach tego obszaru funkcjonalnego o gminy Strzelce Krajeńskie, Skwierzyna, Witnica i miasto Kostrzyn n. Odrą oraz uwzględniając jej zasadność, również na podstawie analizy powiązań przestrzennych, uzasadnione jest ujęcie także tych obszarów jako MOF OW.

W przypadku Zielonej Góry, obszar strategicznej interwencji będzie rozszerzony i obejmie miasta Zielona Góra i Nowa Sól oraz gminy: Sulechów, Czerwieńsk, Świdnica, Zabór, Otyń i Nowogród Bobrzański. Do tego obszaru funkcjonalnego zalicza się również gmina wiejska Nowa Sól, której władze wg stanu na luty 2021 r. nie wyrażają woli udziału w partnerstwie gmin w ramach MOF zielonogórsko-nowosolskiego. Obszar należy określić jako OSI miejskiego obszaru funkcjonalnego ośrodka wojewódzkiego (OSI MOF OW). Jest on jednak bardzo specyficzny, ponieważ w jego skład wchodzi miasto średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze. Stosowane w delimitacji miejskich obszarów funkcjonalnych wskaźniki w zasadzie umożliwiają rozszerzenie tego obszaru o gminy Kożuchów i Nowogród Bobrzański (por. Diagnoza rozdz. 4.1). Wymaga to jednak silnej woli współpracy ze strony wszystkich partnerów, potwierdzonej stosownym porozumieniem lub listem intencyjnym. W przypadku Nowogrodu Bobrzańskiego zainicjowanie partnerskiej współpracy i chęć włączenia tej gminy do zielonogórsko-nowosolskiego obszaru funkcjonalnego zostały wyrażone w podpisany przez zainteresowane samorzady liście intencyjnym, co uzasadnia wskazanie również tej gminy, jako wchodzącej w skład MOF zielonogórsko-nowosolskiego.

Oba lubuskie miasta wojewódzkie wraz z ich miejskimi obszarami funkcjonalnymi z powodzeniem realizowały Zintegrowane Inwestycje Terytorialne w okresie programowania UE 2014-2020. Całkowicie uzasadnione jest kontynuowanie na ich MOF-ach tych instrumentów w kolejnym okresie 2021-2027. Do MOF-ów OW ciążą również inne gminy. Dla Gorzowa Wielkopolskiego sięgają one aż Dobiegniewa i Drezdenka na wschodzie, a także jak wcześniej wskazano w kierunku Witnicy i Kostrzyna na zachodzie oraz Skwierzyny na południu, obejmując również sąsiadujące z nimi mniejsze gminy wiejskie. Z MOF zielonogórsko-nowosolskim, szczególnie jego podobszarem nowosolskim, silnie związane są pozostałe gminy powiatu nowosolskiego (tzw. NOF), a z Zieloną Górą, po wybudowaniu mostu na Odrze w Milsku – wzmocnią się powiązania gmin Bojadła i Trzebiechów. Współpraca gmin w różnych obszarach możliwa będzie nie tylko w formule ZIT ale np. jako tzw. porozumienie terytorialne. Zamieszczone poniżej mapy ilustrujące udział przyjeżdżających do pracy do ośrodków wojewódzkich według gmin są jednym, z przykładów świadczących o tym, że faktyczny zasięg miejskich obszarów funkcjonalnych obejmuje również tereny znacznie oddalone od ich rdzenia.

Rysunek 13. Dojazdy do pracy do ośrodków wojewódzkich w województwie lubuskim w 2016 r.

Źródło: Informacja „Dojazdy do pracy w województwie lubuskim w 2016 r.”, Urząd Statystyczny w Zielonej Górze.

Interwencja w stosunku do miast wojewódzkich i ich obszarów funkcjonalnych powinna koncentrować się m.in. na:

- wsparciu powstawania nowych i funkcjonowania istniejących ośrodków innowacji oraz instytucji naukowych i badawczych, zwiększenia potencjału wyższych uczelni oraz wzmocnieniu innowacyjności i konkurencyjności sektora przedsiębiorstw, zwłaszcza rozwój funkcji B+R;
- zwiększeniu dostępności do usług publicznych wyższego rzędu oraz budowie i modernizacji infrastruktury związanej z usługami publicznymi;
- rozwoju terenów inwestycyjnych;
- rozwoju zintegrowanych systemów transportu publicznego przy wykorzystaniu elektromobilności i nisko- oraz bezemisyjnych środków transportu, w tym promowanie ruchu pieszego i rowerowego;
- realizacji działań związanych z poprawą jakości powietrza, likwidacją niskiej emisji z systemów grzewczych oraz adaptacją do zmian klimatu obszarów miejskich, w powiązaniu z działaniami dotyczącymi wykorzystania OZE i ochroną środowiska naturalnego;
- inwestycji w infrastrukturę drogową;
- promowaniu innowacji w obszarze smart city i zielonej gospodarki;
- podnoszeniu jakości przestrzeni w miastach – wzmocnieniu planowania przestrzennego i wsparcie działań z zakresu racjonalnego gospodarowania przestrzenią;
- wspieraniu współpracy partnerskiej w obszarach funkcjonalnych miast;
- rozwoju różnych form współpracy sieciowej w skali krajowej i międzynarodowej,
- upowszechnieniu gospodarki o obiegu zamkniętym w miejskich obszarach funkcjonalnych miast wojewódzkich i zapewnieniu wsparcia dla działań związanych z jej promocją i rozwojem;
- animowaniu współpracy na rzecz łączenia potencjałów miast wojewódzkich i ich specyfiki rozwojowej.

Wsparcie dla obszarów funkcjonalnych miast wojewódzkich powinno być realizowane m.in. w formie dedykowanego narzędzia terytorialnego wykorzystującego środki publiczne (krajowe oraz europejskie). Przy konstrukcji tego narzędzia należy uwzględnić pozytywne doświadczenia z poprzedniego okresu funkcjonowania instrumentu Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych (ZIT).

2. Miejskie obszary funkcjonalne ośrodków subregionalnych i lokalnych

Do grupy ośrodków subregionalnych w województwie lubuskim zaliczono miasta powyżej 20 tys. mieszkańców. Poza Nową Solą, wchodzącą w skład MOF OW, są to: Żary, Żagań i Świebodzin. Do grupy tej zaliczyć należy też miasta powiatowe powyżej 15 tys. mieszkańców, tj. Słubice i Międzyrzecz⁴.

Miejski obszar funkcjonalny Żary-Żagań obejmuje obok tych miast stanowiących jego rdzeń, również sąsiadujące gminy wiejskie Żary i Żagań oraz gminę Iłowa. Zauważyć należy również, że kierunki rozwoju tego obszaru funkcjonalnego, powinny obejmować w pierwszym rzędzie pobliską Szprotawę, będącą ośrodkiem lokalnym. Doświadczenia w tym zakresie miały miejsce przy okazji zawiązanego Partnerstwa Powiatu Żagańskiego (obejmującego gminy: Żagań, Iłowa, Szprotawa, Małomice, Gozdnicza, Brzeźnica), realizowanego w ramach Kontraktu Lubuskiego. Pozytywny wpływ na zwiększenie potencjału tego obszaru może mieć ponadto rozwój powiązań funkcjonalnych MOF Żary-Żagań w kierunku ośrodka lokalnego Lubsko (i pobliskiego Jasienia).

Zwrócić należy uwagę na wspólny potencjał dwóch lubuskich miast średnich: Świebodzina i Międzyrzecz, które oddalone są od siebie o ok. 25 km, przy czym łączy je droga ekspresowa S3. Dodatkowo pomiędzy tymi ośrodkami zlokalizowany jest węzeł drogi ekspresowej S3 z autostradą A2. Jest to centralny węzeł komunikacyjny województwa lubuskiego i skrzyżowanie dwóch transeuropejskich korytarzy transportowych: Morze Północne – Bałtyk i Bałtyk – Adriatyk, co czyni ten obszar bardzo atrakcyjnym inwestycyjnie i na którym mogłyby powstać centra przemysłowo-logistyczne. Uwarunkowania te stwarzają szansę na dynamiczny rozwój gospodarczy obu miast i sąsiadujących terenów. Ze względu na sąsiedztwo tych gmin oraz wyrażaną wolę współpracy, uzasadnione jest wskazanie jednego świebodzińsko-międzyrzeckiego obszaru funkcjonalnego jako OSI ośrodków subregionalnych. Należy zwrócić uwagę, że Międzyrzecz zaliczony jest z poziomu krajowego do grupy miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze. Obszarami rozszerzenia współpracy samorządów w ramach MOF świebodzińsko-międzyrzeckiego są również gminy Sulęcín oraz Przytoczna, co związane jest z wyrażoną wolą nawiązania partnerskich relacji obejmujących realizację wspólnych przedsięwzięć w określonych dziedzinach przez władze zainteresowanych gmin. W związku z powyższym gm. Sulęcín, jako ośrodek lokalny, ujęta zostaje jako wchodząca w skład MOF świebodzińsko-międzyrzeckiego. Gmina Przytoczna wskazana zostaje natomiast jako obszar potencjalnego rozszerzenia tego MOF-u (możliwość rozszerzenia MOF świebodzińsko-międzyrzeckiego o gm. Przytoczna wymaga dodatkowego uzasadnienia analizą wskaźnikową).

MOF Słubice obejmuje miasto Słubice jako jego rdzeń oraz część wiejską gminy. Jego potencjał rozwojowy znacznie zwiększają silne powiązania funkcjonalne z sąsiednim Frankfurtem nad Odrą, z którym tworzą aglomerację transgraniczną. Miasta rozwijają współpracę realizując wspólne projekty m.in. w dziedzinie komunikacji i wykorzystania infrastruktury technicznej. W lutym 2021 r. nawiązana została również wola partnerskiej współpracy w ramach tego MOF, pomiędzy gm. Słubice i gm. Górzycza, co uzasadnia określenie gm. Górzycza jako obszaru potencjalnego rozszerzenia MOF Słubice, wymaga to jednak dodatkowego uzasadnienia analizą wskaźnikową. Wskazany jest również rozwój

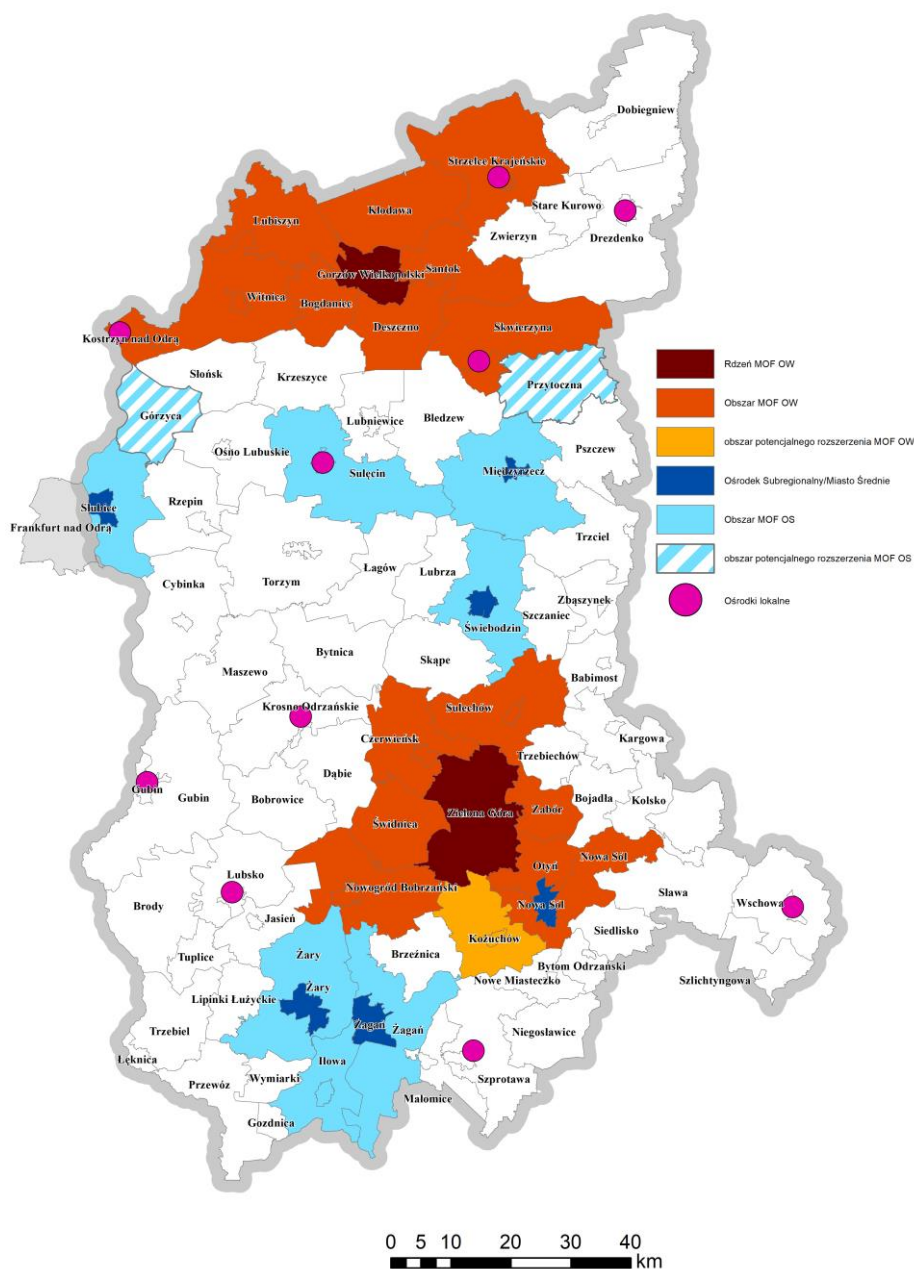
⁴ Słubice i Międzyrzecz mające poniżej 20 tys. mieszkańców w *Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju* zaliczone zostały obok Nowej Soli, Świebodzina, Żagania i Żar do grupy miast średnich, co ze względu na specyfikę osadniczą województwa lubuskiego uzasadnia określenie tych miast jako ośrodków subregionalnych.

powiązań funkcjonalnych MOF Słubice z innymi sąsiednimi gminami położonymi po polskiej stronie poprzez realizację wspólnych projektów. Realizacji takich inicjatyw z wykorzystaniem mechanizmów porozumienia terytorialnego i Innych Instrumentów Terytorialnych sprzyjać może zawarta 25 listopada 2020 r. inicjatywa partnerskiej współpracy gmin środkowego pogranicza województwa lubuskiego pod nazwą G7, do której przystąpiły gminy Słubice, Rzepin, Ośno Lubuskie, Cybinka, Górzycyca, Słońsk i miasto Kostrzyn nad Odrą.

Jako ośrodki lokalne określono wszystkie pozostałe (obok ośrodków subregionalnych) miasta powiatowe (Krosno Odrzańskie, Wschowę, Sulęcín oraz Strzelce Krajeńskie), a także Drezdenko, Kostrzyn nad Odrą, Gubin, Lubsko, Szprotawę i Skwierzynę. W województwie lubuskim zarówno ośrodki subregionalne, jak i lokalne, pełnią ważną rolę w uzupełnieniu oferty miast wojewódzkich, koncentrując funkcje w zakresie gospodarki, dostępu do usług publicznych, edukacji, kultury, transportu publicznego czy usług teleinformatycznych, istotnych z perspektywy mieszkańców miast, jak i mieszkańców otaczających je obszarów wiejskich. Miasta subregionalne w regionie lubuskim stanowią ważne bieguny rozwoju dla poszczególnych części regionu, jak również wpływają na rozprzestrzenianie impulsów rozwojowych w regionie. Jednocześnie należy zaznaczyć, że w porównaniu do ośrodków subregionalnych w innych regionach Polski, siła ich bezpośredniego oddziaływania jest relatywnie mniejsza⁵. Promowaną formą realizacji polityki rozwoju ośrodków lokalnych i powiązanych z nimi obszarów o charakterze wiejskim powinno być zawiązywanie partnerstw samorządowych w celu realizacji wspólnych przedsięwzięć z wykorzystaniem mechanizmu porozumienia terytorialnego oraz Innych Instrumentów Terytorialnych.

⁵ *Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubuskiego wraz z planami zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego ośrodka wojewódzkiego Zielona Góra i Gorzów Wielkopolski*, Uchwała nr XLIV/667/18 Sejmiku Województwa Lubuskiego z dnia 23 kwietnia 2018 r. w sprawie uchwalenia Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubuskiego wraz z planami zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego ośrodka wojewódzkiego Zielona Góra i Gorzów Wielkopolski, Dz. Urz. Woj. Lubus. 2018.1163.

Rysunek 14. Obszary Strategicznej Interwencji - miejskie obszary funkcjonalne województwa lubuskiego

Źródło: opracowanie własne UMWL w Zielonej Górze.

Jako główną oś rozwoju województwa można określić korytarz drogi ekspresowej S3 przebiegającej przez obszary funkcjonalne obu miast wojewódzkich, jak i ośrodków subregionalnych Nowej Soli, Świebodzina i Międzyrzecza. Funkcję uzupełniającą w zakresie wewnętrznych powiązań funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich z innymi ważniejszymi miastami pełnią na północy drogi łączące MOF Gorzów Wielkopolski z Kostrzynem nad Odrą (droga wojewódzka 132) oraz ze Strzelcami Krajeńskimi i Dobiegniewem (droga krajowa 22), a na południu droga krajowa nr 27 łącząca MOF Zielona Góra-

Nowa Sól z Żarami (MOF-em Żary-Żagań). Osie autostrad A2 oraz A18⁶ mają w dużej mierze charakter tranzytowy, ale również wpływają na zwiększenie potencjału rozwojowego i zewnętrznych powiązań województwa lubuskiego, ze szczególnym uwzględnieniem takich miast jak Słubice, Rzepin, Świebodzin, Międzyrzecz, Żary i Żagań i innych obszarów wzdłuż ich przebiegu.

Ośrodki subregionalne: Międzyrzecz, Żary oraz Żagań zostały już wcześniej zdefiniowane jako OSI ze względu na wskazanie tych ośrodków w krajowych dokumentach strategicznych w grupie miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze. Słubice i Świebodzin w SOR oraz KSRR 2030 zaliczone zostały natomiast do szerszej kategorii miast średnich, w których jednak nie zdiagnozowano utraty funkcji społeczno-gospodarczych, wobec czego nie zostały one zakwalifikowane do krajowych OSI. Miasta takie mogą jednak, chociaż w nieco bardziej ograniczonym stopniu niż miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze, korzystać z instrumentów krajowych dedykowanych miastom średnim (np. Pakiet dla miast średnich). Wsparcie zaplanowane dla lubuskich miast średnich z poziomu regionalnego powinno być w związku z tym komplementarne do wsparcia zaadresowanego dla tych miast z poziomu krajowego. Uzupełniające instrumenty terytorialne na poziomie regionu zostaną wobec tego wypracowane po ustaleniu narzędzi skierowanych dla miast średnich z poziomu krajowego, które będą realizowane w nowej perspektywie. Interwencja skierowana dla miast subregionalnych i lokalnych powinna obejmować m.in.:

- rozwój przedsiębiorczości oraz przygotowanie (uzbrojenie) terenów inwestycyjnych,
- projekty rewitalizacyjne,
- poprawę jakości świadczenia usług publicznych,
- inwestycje związane z polepszeniem jakości środowiska naturalnego,
- podnoszenie kompetencji i umiejętności mieszkańców,
- wspieranie rozwiązań o charakterze smart city,
- wspomaganie rozwoju powiązań funkcjonalnych, w tym sąsiadujących ośrodków subregionalnych i lokalnych,
- wsparcie infrastruktury mieszkalnictwa.

3. Obszary wiejskie

Obszary wiejskie w województwie lubuskim podzielić można według różnic w uwarunkowaniach rozwoju na: obszary wiejskie położone w MOF ośrodków wojewódzkich i subregionalnych, obszary wiejskie znajdujące się w najtrudniejszej sytuacji społeczno-gospodarczej oraz obszary wiejskie o utrudnionych warunkach rozwojowych.

Obszary wiejskie położone w obszarach funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich i subregionalnych zaliczają się do wcześniej opisanych kategorii OSI, dotyczących miejskich obszarów funkcjonalnych. Nie wyklucza to jednak możliwości korzystania przez te obszary ze środków na rozwój obszarów wiejskich.

Kategoria OSI – obszary wiejskie obejmuje natomiast dwie pozostałe grupy:

⁶ DK 18 jest w trakcie przebudowy i dostosowania jej odcinków do parametrów autostrady.

- a) obszary wiejskie znajdujące się w najtrudniejszej sytuacji społeczno-gospodarczej;
- b) obszary wiejskie o utrudnionych warunkach rozwojowych.

Analizy wykazują dość duże zróżnicowanie sytuacji lubuskich gmin obejmujących obszary wiejskie (w zakresie demografii, sytuacji społecznej i gospodarczej), wobec czego interwencja powinna odpowiadać na specyficzne problemy w poszczególnych gminach. Wsparcia zapobiegającego dalszej marginalizacji wymagają szczególnie obszary wiejskie, charakteryzujące się niskimi wskaźnikami rozwoju przedsiębiorczości, niezadawalającą dostępnością do usług publicznych, słabą jakością infrastruktury technicznej oraz ograniczoną dostępnością komunikacyjną.

W badaniu *Analiza sytuacji społeczno-ekonomicznej gmin województwa lubuskiego wraz z badaniem ich potrzeb rozwojowych* zrealizowanym w 2018 r. na zamówienie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego w Zielonej Górze⁷, w grupie dziesięciu gmin o najtrudniejszej sytuacji ogółem (uwzględniającym obszary: gospodarczy, społeczny i demograficzny) aż 7 gmin pokrywa się z listą wskazaną jako zagrożone marginalizacją w OSI krajowych. Są to gminy: Wymiarki, Małomice, Gubin (gmina wiejska), Gozdnicza, Kolsko, Niegosławice i Szprotawa. Pozostałe 3 gminy - Bledzew, Brzeźnica i Trzebiel, w badaniu regionalnym uzyskały bardzo niskie wskaźniki, szczególnie dotyczące lokalnej gospodarki. Te 10 gmin wraz z pozostałymi ośmioma wskazanymi w OSI krajowych jako zagrożone trwałą marginalizacją (tj. Brody, Bytnica, Dobiegniew, Lubsko, Łagów, Przytoczna, Skwierzyna i Tuplice) jest w najtrudniejszej sytuacji społeczno-gospodarczej. Pozostałe obszary wiejskie województwa lubuskiego również mają szereg deficytów, a ich sytuacja demograficzna, społeczna i gospodarcza nie jest stabilna. Uzasadnia to wyznaczenie dla nich z poziomu regionalnego OSI – gminy o utrudnionych warunkach rozwojowych.

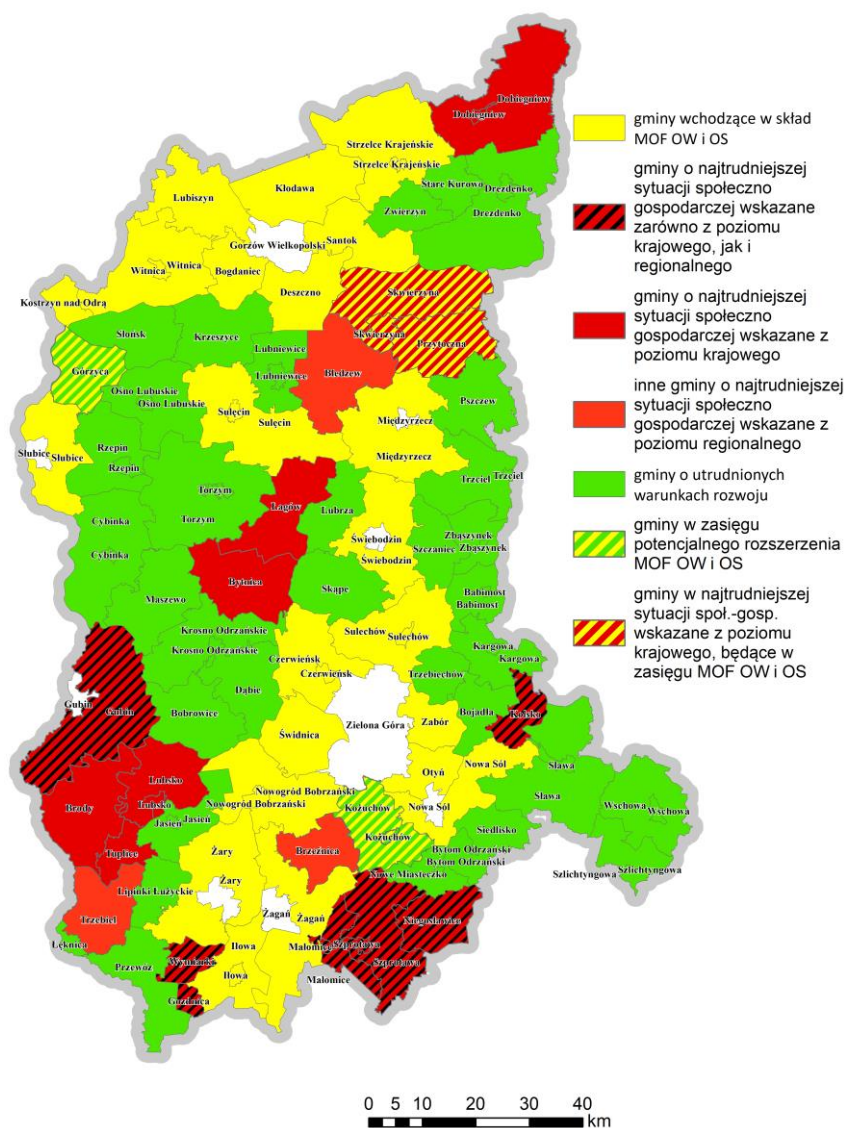
Interwencja skierowana do obszarów wiejskich obejmować będzie w szczególności:

- poprawę dostępu do usług publicznych, w tym dostępności do świadczeń medycznych oraz profilaktyki zdrowotnej, edukacji, usług opiekuńczych oraz kultury i rekreacji, m.in. poprzez współpracę międzygminną, integrującą świadczenie usług i pozwalającą na podnoszenie ich jakości;
- uzupełnienie infrastruktury technicznej;
- zwiększanie dostępności komunikacyjnej;
- podnoszenie kwalifikacji zawodowych mieszkańców i wsparcie lokalnej przedsiębiorczości z wykorzystaniem technologii informacyjnych i komunikacyjnych umożliwiających zdalne nauczanie i świadczenie usług na odległość;
- rozwijanie oferty z obszaru turystyki i rekreacji;
- wykorzystanie atrakcyjnej przestrzeni województwa dla lokalizowania ośrodków opieki dla osób starszych z Polski i z zagranicy, przy zapewnianiu odpowiedniego standardu usług zdrowotnych i kulturalnych;
- wykorzystanie struktur sieciowych w pobudzaniu aktywności gospodarczej i społecznej (m.in. LGD, ODR, izby rolnicze);

⁷ B. Pławgo (kierownik projektu), *Analiza sytuacji społeczno-ekonomicznej gmin województwa lubuskiego wraz z badaniem ich potrzeb rozwojowych*, Warszawa, 2018 r.

- promocję instrumentów współpracy i partnerstwa – włączenie mieszkańców obszarów wiejskich w działania rozwojowe;
- odnowę wsi, wspieranie budowania tożsamości lokalnej i zachowanie wiejskiego dziedzictwa kulturowego i krajobrazu.

Rysunek 15. Obszary Strategicznej Interwencji - obszary wiejskie w województwie lubuskim

Źródło: opracowanie własne UMWL w Zielonej Górze.

Obszary wiejskie znajdujące się w najtrudniejszej sytuacji społeczno-gospodarczej (zarówno wskazane z poziomu krajowego, jak i inne gminy zaliczone do tej kategorii z poziomu regionalnego), powinny być objęte - tam, gdzie będzie to możliwe - szczególnymi, dedykowanymi preferencjami w finansowaniu ich rozwoju ze środków publicznych (zarówno z funduszy unijnych, jak i środków krajowych). Wspomnieć należy ponadto, że zapisy KSRR 2030 nie rozstrzygnęły jednoznacznie czy lubuskie gminy wskazane

w dokumentach krajowych jako zmarginalizowane zostaną objęte wsparciem z poziomu krajowego. W przypadku objęcia obszarów zmarginalizowanych na terenie województwa lubuskiego dedykowanym wsparciem z poziomu krajowego, interwencja z poziomu regionalnego (podobnie jak w przypadku miast średnich) powinna być wobec niego komplementarna. Uzupełniające instrumenty terytorialne na poziomie regionu zostaną wypracowane po ustaleniu narzędzi kierowanych do tego typu OSI z poziomu krajowego, przy czym wsparcie obszarów wiejskich powinno być realizowane głównie z udziałem środków Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich. Zgodnie z przyjętymi przez Rząd RP w lutym 2020 r. założeniami Programowania Rozwoju Obszarów Wiejskich ze Środków Europejskich na lata 2021-2027 na obszarach wiejskich inwestycje dotyczące gospodarowania wodą (magazynowanie, retencja, itp.), gospodarki odpadami i ściekami, infrastruktury umożliwiającej rozwój przedsiębiorczości i powstawania nowych miejsc pracy (transport, energia, internet itp.) finansowane byłyby również ze środków Polityki Spójności⁸. Podobnie jak w przypadku miejskich obszarów funkcjonalnych promowaną formą realizacji polityki rozwoju w ramach obszarów funkcjonalnych mniejszych miast oraz gmin o charakterze wiejskim powinno być zawiązywanie partnerstw w celu realizacji wspólnych przedsięwzięć. Na obszarach wiejskich również z wykorzystaniem elementów instrumentu RLKS.

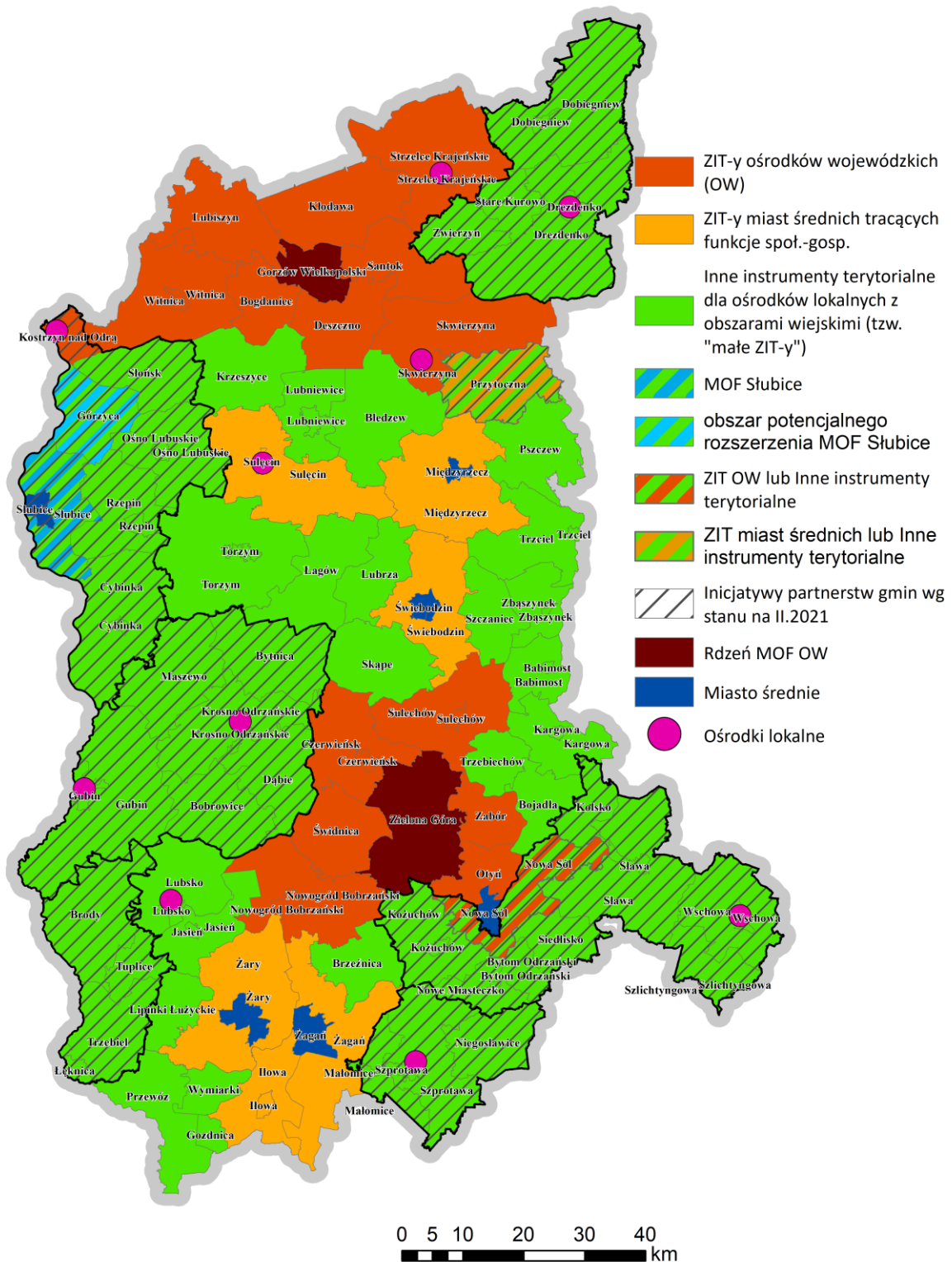
4. Instrumenty terytorialne dla OSI miejskich i wiejskich

Na rysunku 16. zaznaczono obszary, które mogą być objęte instrumentami terytorialnymi Polityki Spójności (w szczególności programu regionalnego) po 2020 roku. Wszystkie gminy, w szczególności wiejskie, które nie wchodzą w skład miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich i subregionalnych, wraz z miastami – ośrodkami lokalnymi (oraz miastem średnim – Słubicami), będą mogły realizować nowe instrumenty przeznaczone głównie dla partnerstw lokalnych (tzw. „małe ZIT-y”) – Inne Instrumenty Terytorialne w ramach Polityki Spójności oraz porozumienia terytorialne wprowadzone w 2020 roku w ustawie o zasadach prowadzenia polityki rozwoju

Na rysunku wskazane zostały również informacyjnie inicjatywy partnerstw gmin wg stanu na luty 2021 r. Zaznaczyć należy jednocześnie, że proces inicjowania i budowania powiązań funkcjonalnych między lubuskimi gminami, poprzez nawiązywanie współpracy, planowanie i wdrażanie wspólnych projektów może być realizowany również w innych konfiguracjach partnerstw tworzonych w trakcie obowiązywania Strategii. Partnerstwa powstałe po przyjęciu dokumentu będą mogły realizować wspólne przedsięwzięcia na tych samych zasadach, co partnerstwa wskazane w dokumencie.

⁸ Szczegółowe rozwiązania dotyczące perspektywy finansowej UE na lata 2021-2027 w czasie uchwalania SRWL 2030 były jeszcze w trakcie prac i negocjacji.

Rysunek 16. Zasięg wsparcia instrumentami terytorialnymi dla OSI miejskich i wiejskich

Źródło: opracowanie własne UMWL w Zielonej Górze.

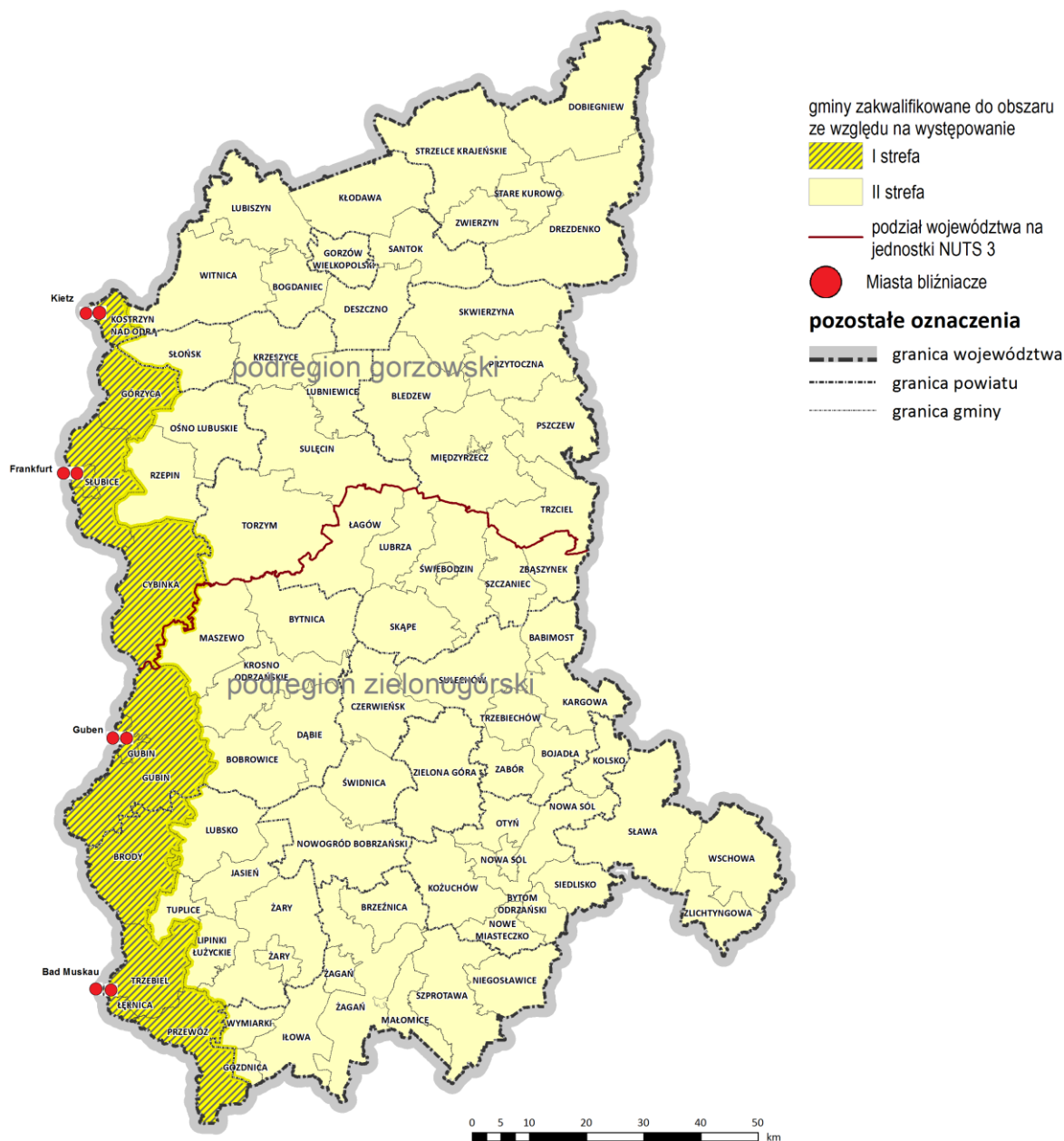
5. Obszary przygraniczne

Obszary przygraniczne z jednej strony posiadają specyficzny potencjał rozwojowy wynikający z możliwości bezpośredniej współpracy międzynarodowej w dziedzinie gospodarczej, wymiany handlowej, kontaktów politycznych czy realizacji projektów transgranicznych. Z drugiej strony problemem jest peryferyjne położenie, słaba krajowa dostępność transportowa oraz zwiększona migracja mieszkańców. Zwrócić uwagę należy również na wysoki poziom konkurencyjności sąsiednich regionów zagranicznych w zakresie płac czy też usług publicznych. Ważnym kierunkiem interwencji polityki regionalnej w stosunku do obszarów przygranicznych jest wspomaganie procesu ich integracji z głównymi obszarami aktywności gospodarczej, dzięki zapewnianiu rozwoju powiązań funkcjonalnych po obu stronach granicy. Wiązać się to powinno m.in. z realizacją projektów infrastrukturalnych i zwiększeniem gęstości połączeń drogowych i kolejowych. Konieczne są ponadto działania na rzecz poprawy standardów życia, wzrostu konkurencyjności i atrakcyjności obszarów przygranicznych, zarówno w wymiarze ekonomicznym, jak i społecznym poprzez inwestycje w infrastrukturę techniczną, edukację i kulturę.

W przypadku obszarów przygranicznych w województwie lubuskim wyróżnić można terytorialnie dwa pasy. Pierwszy obejmuje 10 gmin – Brody, Cybinkę, Górzycę, Gubin (gmina miejska), Gubin (gmina wiejska), Kostrzyn nad Odrą, Łęknice, Przewóz, Słubice, Trzebiel bezpośrednio przylegające do granicy, w których występuje silne oddziaływanie transgraniczne. Szczególnie jest ono zauważalne w tzw. miastach bliźniaczych, jak Kostrzyn nad Odrą-Kietz, Słubice-Frankfurt nad Odrą, Gubin - Guben, Łęknica-Bad Muskau. Miasta te rozwijają współpracę realizując wspólne projekty w wielu dziedzinach, spośród których dominującymi są infrastruktura komunalna, komunikacja, kultura, sport, edukacja i sprawy społeczne. Przedsięwzięcia te powinny być nadal wspierane. Zauważyć można natomiast, że w niektórych gminach ze względu na brak bezpośrednich połączeń transportowych czy infrastrukturalnych, barierę w nawiązywaniu kontaktów i wymiany transgranicznej stanowią rzeki graniczne. Konieczna jest interwencja publiczna ułatwiająca komunikację przez rzeki graniczne w formie kładek pieszo-rowerowych, mostów i przepraw promowych. Transport tego typu ułatwi transgraniczne kontakty społeczne, współpracę gospodarczą oraz przyczyni się do ożywienia turystyki w regionie.

Drugi pas to to przygraniczne podregiony gorzowski i zielonogórski (NUTS 3), które obejmują programy współpracy transgranicznej w ramach Europejskiej Współpracy Terytorialnej. Oba podregiony wypełniają cały obszar województwa lubuskiego.

Rysunek 17. Obszary przygraniczne w województwie lubuskim

Źródło: Departament Geodezji, Gospodarki Nieruchomościami i Planowania Przestrzennego UMWL w Zielonej Górze, Wydział Planowania Przestrzennego.

6. Obszary zagrożone powodzią

W województwie lubuskim ryzyko zalań, podtopień i powodzi dotyczy przede wszystkim rzek: Odra, Warta, Noteć, Bóbr z Kwisą, Nysa Łużycka z Lubszą.

Powódź na Odrze jest szczególnym zagrożeniem dla miejscowości: Nowa Sól, Krosno Odrzańskie, Słubice, Kostrzyn nad Odrą i Słońsk. Wylewy Warty stanowią największe zagrożenie dla Gorzowa

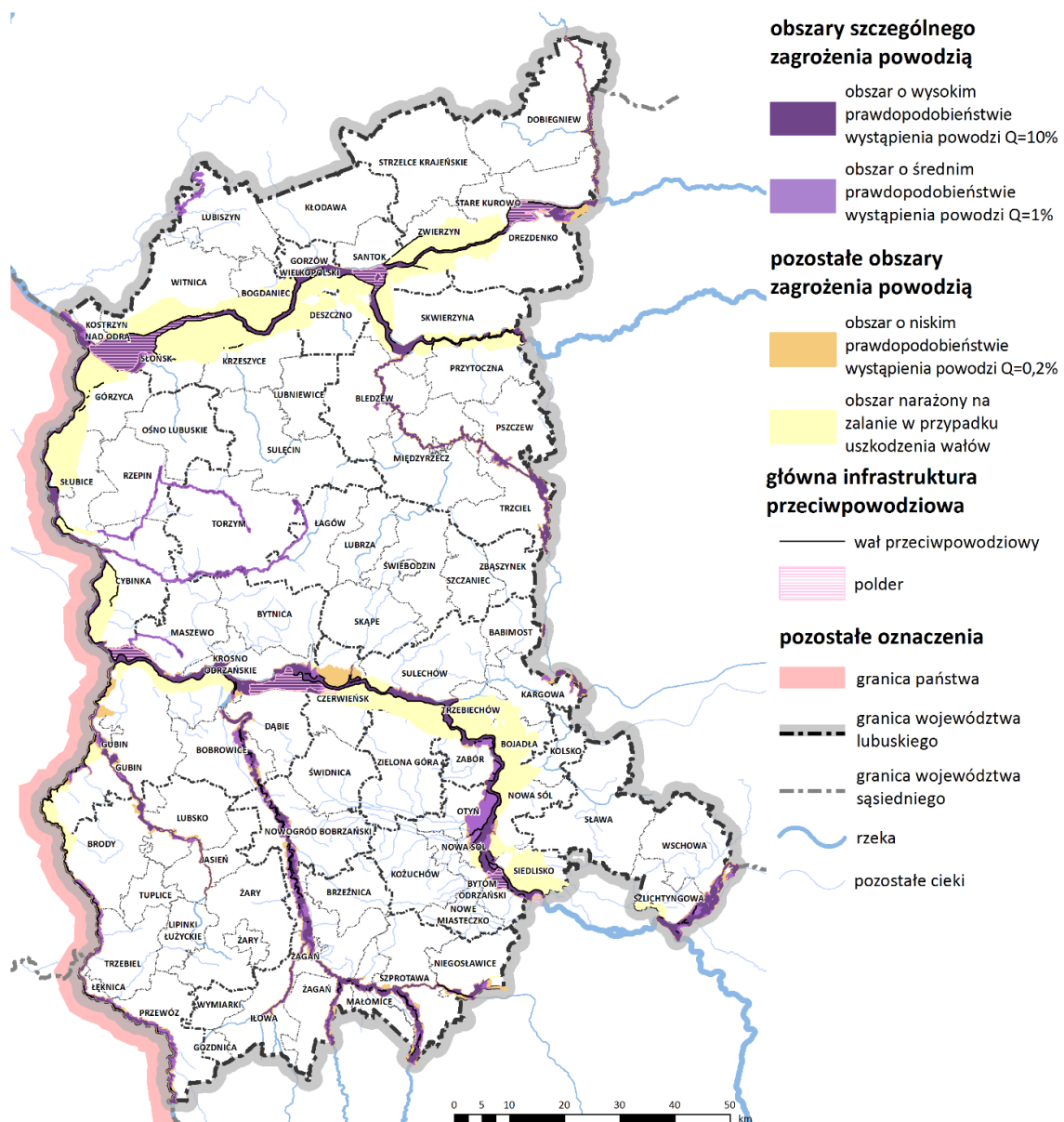
Wielkopolskiego, a Noteci – dla Drezdenka. Powódź na Bobrze najbardziej zagraża Szprotawie, Żaganiowi, a na Nysie Łużyckiej – Przewozowi, Gubinowi. Szczególnie narażone na ryzyko powodzi jest miasto Gubin, gdzie brakuje wałów po stronie polskiej, ponadto wysokość terenu pasa nadrzecznego jest na niektórych odcinkach znacząco niższa niż wały po stronie niemieckiej, co powoduje skierowanie fali powodziowej na tereny po stronie polskiej.

Do grupy gmin, które objęte są obszarami szczególnego zagrożenia powodzią zakwalifikowano na terenie województwa lubuskiego 62 gminy: Bledzew, Bobrowice, Bogdaniec, Bojadła, Brody, Bytnica, Bytom Odrzański, Cybinka, Czerwieńsk, Dąbie, Deszczno, Dobiegniew, Drezdenko, Gorzów Wielkopolski, Górzycza, Gubin (gmina miejska), Gubin (gmina wiejska), Iłowa, Jasień, Kargowa, Kostrzyn nad Odrą, Krosno Odrzańskie, Krzeszyce, Lubiszyn, Lubsko, Łagów, Łęknica, Małomice, Maszewo, Międzyrzecz, Niegosławice, Nowa Sól (gmina miejska), Nowa Sól (gmina wiejska), Nowogród Bobrzański, Otyń, Przewóz, Przytoczna, Pszczew, Rzepin, Santok, Siedlisko, Skwierzyna, Słońsk, Słubice, Stare Kurowo, Sulechów, Sulęcín, Szlichtyngowa, Szprotawa, Torzym, Trzciel, Trzebiechów, Trzebiel, Witnica, Wschowa, Zabór, Zbąszynek, Zielona Góra, Zwierzyn, Żagań (gmina miejska), Żagań (gmina wiejska), Żary (gmina wiejska). Na terenie wszystkich wskazanych gmin stwierdzono występowanie obszarów o wysokim prawdopodobieństwie wystąpienia powodzi. Do wyznaczonego obszaru zakwalifikowano gminy, na terenie których występuje prawdopodobieństwo wystąpienia powodzi, a także gminy, których obszar narażony jest na zalanie w przypadku zniszczenia lub uszkodzenia wału przeciwpowodziowego.

Dostrzegana jest także potrzeba inwestycji przeciwpowodziowych na rzece Struga Świebodzińska na obszarze gmin Szczaniec i Świebodzin.

Inwestycje przeciwpowodziowe na terenie województwa lubuskiego powinny obejmować w szczególności budowę wałów przeciwpowodziowych, a także innych budowli, takich jak: jazy, przepusty, wały cofkowe, zbiorniki retencyjne. Istnieje więc potrzeba rozbudowy, powiększenia takich zbiorników jak m.in. Zbiornik Krzywaniński, Zbiornik Dychowski, Zbiornik Raduszec. Spośród wymienionych gmin, szczególnie zagrożonych powodzią, rozbudowa tych zbiorników umożliwi skuteczniejszą ochronę przed powodzią w przypadku gmin: Bobrowice, Dąbie, Krosno Odrzańskie, Nowogród Bobrzański. Jednocześnie powiększenie ww. zbiorników zwiększy możliwości produkcyjne energii elektrycznej przez Zespół Elektrowni Wodnych Dychów. Lista strategicznych inwestycji planowanych do realizacji w latach 2016–2021 na terenie województwa lubuskiego wskazana została w *Planie zarządzania ryzykiem powodziowym dla obszaru dorzecza Odry*, stanowiącym załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 18 października 2016 r. Perspektywa tego dokumentu dobiega jednak końca, a w marcu 2020 r. Państwowe Gospodarstwo Wodne Wody Polskie rozpoczęło prace nad przeglądem i aktualizacją planów zarządzania ryzykiem powodziowym.

Rysunek 18. Obszary zagrożone powodzią w województwie lubuskim

Źródło: Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubuskiego (PZPWL) wraz z planami zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego ośrodka wojewódzkiego Zielona Góra i Gorzów Wielkopolski.

10. SPÓJNOŚĆ STRATEGII ROZWOJU WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO Z KRAJOWYMI I PONADREGIONALNYMI DOKUMENTAMI STRATEGICZNYMI ORAZ WYTYCZNYMI UE

Zgodnie z zapisami ustawy o samorządzie województwa (art. 11 ust. 1d), strategia rozwoju województwa powinna uwzględniać cele średniookresowej strategii rozwoju kraju, krajowej strategii rozwoju regionalnego, odpowiednich strategii ponadregionalnych, a także cele i kierunki koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.

Również ustawa o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (art. 13) wskazuje, że strategia rozwoju województwa powinna być spójna ze średniookresową strategią rozwoju kraju.

Rada Ministrów uchwaliła 14 lutego 2017 r. „Strategię na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)”. SOR zastąpiła Strategię Rozwoju Kraju 2020, przyjętą we wrześniu 2012 r. i jest obowiązującą średniookresową strategią rozwoju kraju.

Uszczegółowieniem SOR w zakresie polityki regionalnej jest „Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030”, uchwalona 17 września 2019 r. przez Radę Ministrów. KSRR 2030 – jako podstawowy dokument strategiczny polityki regionalnej państwa, będzie obowiązywać do 2030 roku, zastępując dotychczas obowiązującą Krajową Strategię Rozwoju Regionalnego 2010-2020, przyjętą przez rząd w 2010 r.

Do listopada 2020 roku podstawowym, długookresowym dokumentem planowania przestrzennego była Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (KPZK). Zgodnie z nowym „Systemem zarządzania rozwojem Polski” i znowelizowaną w 2020 r. ustawą o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz niektórych innych ustaw, KPZK oraz obowiązująca wcześniej Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju zastąpione będą przez nowy dokument długookresowy „Koncepcja rozwoju kraju”.

Aktualizacja Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020 ma na celu dostosowanie zapisów obecnie obowiązującego dokumentu do nowoprzyjętych dokumentów na szczeblu rządowym oraz zweryfikowanie zgodności z zapisami głównych dokumentów strategicznych kraju wyznaczających zakres i ramy polityki rozwoju.

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

SOR jest obowiązującym, kluczowym dokumentem państwa polskiego w obszarze średnio- i długofalowej polityki gospodarczej. Określa podstawowe uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, regionalnym i przestrzennym w perspektywie roku 2020 i 2030.

Głównym celem SOR jest „Tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym”. Cel główny określony w SRWL 2030 – Inteligentne gospodarowanie potencjałami regionu dla osiągnięcia zrównoważonego rozwoju, spójności społecznej i przestrzennej oraz wysokiej jakości życia mieszkańców – w pełni wpisuje się w ten cel SOR w odniesieniu do regionu lubuskiego.

SOR określa trzy cele szczegółowe rozwoju oraz obszary koncentracji działań:

I. Trwały wzrost gospodarczy oparty coraz silniej o wiedzę, dane i doskonałość organizacyjną (obszary: reindustrializacja, rozwój innowacyjnych firm, małe i średnie przedsiębiorstwa, kapitał dla rozwoju, ekspansja zagraniczna);

II. Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony (obszary: spójność społeczna, rozwój zrównoważony terytorialnie);

III. Skuteczne państwo i instytucje służące wzrostowi oraz włączeniu społecznemu i gospodarczemu (obszary: prawo w służbie obywatelom i gospodarce, instytucje prorozwojowe i strategiczne zarządzanie rozwojem, e-państwo, finanse publiczne, efektywność wykorzystania środków UE).

Spójność celów strategicznych Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030 z SOR przedstawia Tabela 2., przy czym należy podkreślić, że każdy cel operacyjny SRWL 2030 wpisuje się bezpośrednio w założenia przynajmniej jednego celu szczegółowego SOR. Zapisy celów strategicznych SRWL 2030 zachowują spójność z celem III. SOR, ale w dużym stopniu dotyczy to relacji pośrednich, czy oddziaływania krajowego (np. w zakresie uwarunkowań prawnych dla przedsiębiorców).

Tabela 2. Korelacja celów SRWL 2030 z celami SOR

Cele szczegółowe SOR	Cele SRWL 2030			
	1. Cel strategiczny	2. Cel strategiczny	3. Cel strategiczny	4. Cel strategiczny
I.	1.1, 1.4, 1.5, 1.7	-	-	4.2 (pośrednio)
II.	1.3, 1.6	2.1 - 2.6	3.1 - 3.7	4.1 - 4.5
III.	1.1 1.4 - 1.5 (pośrednio)	2.6 pozostałe pośrednio	3.1 - 3.7 (pośrednio)	4.1 - 4.5

Źródło: dr hab. W. Dziemianowicz, *Ewaluacja ex-ante projektu Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030. Raport końcowy*, Geoprofit styczeń 2020 r.

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030. Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony

Głównym celem polityki regionalnej zapisanym w KSRR 2030 jest efektywne wykorzystanie endogenicznych potencjałów terytoriów i ich specjalizacji dla osiągnięcia zrównoważonego rozwoju kraju, co tworzyć będzie warunki do wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym osiągnięciu spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym. Główny cel SRWL 2030 jest spójny z wyżej wymienionym celem głównym KSRR 2030.

Cel główny KSRR 2030 realizowany będzie w oparciu o trzy cele szczegółowe:

Cel 1: Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym.

Cel 2: Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych.

Cel 3: Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie.

Porównanie celów szczegółowych do osiągnięcia w ramach KSRR 2030 z celami strategicznymi SRWL 2030 zawiera Tabela 3. Każdy z celów SRWL 2030 znajduje swoje odzwierciedlenie w zapisach KSRR 2030. W przypadku niektórych celów operacyjnych korelacja nie dotyczy wszystkich kierunków działań (spójność pośrednia).

Tabela 3. Korelacja celów SRWL 2030 z celami KSRR 2030

Cele szczegółowe KSRR 2030	Cele SRWL 2030			
	1. Cel strategiczny	2. Cel strategiczny	3. Cel strategiczny	4. Cel strategiczny
I.	1.2 - 1.6	2.1 - 2.6	3.1 - 3.7	4.1 - 4.4 (pośrednio) 4.5
II.	1.1, 1.3 - 1.5	2.1 - 2.6	-	4.1, 4.3, 4.5 (pośrednio)
III.	-	-	3.5 - 3.7 (pośrednio)	4.1, 4.3, 4.4

Źródło: dr hab. W. Dziemianowicz, *Ewaluacja ex-ante projektu Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030. Raport końcowy*, Geoprofit styczeń 2020 r.

Krajowe strategie zintegrowane

Zapisy Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030 zachowują także spójność z obecnie projektowanymi lub uchwalanymi krajowymi strategiami zintegrowanymi, które stanowią bezpośrednie przełożenie krajowej Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju. Ze względu na określoną wąską tematykę poszczególnych dokumentów krajowych odpowiadają one wybranym celom SRWL 2030.

Tabela 4. Spójność celów SRWL 2030 z celami krajowych strategii zintegrowanych

Strategia	Cele (lub kierunki*) krajowej strategii zintegrowanej	Cele strategiczne SRWL 2030			
		1.	2.	3.	4.
Polityka ekologiczna państwa 2030 – strategia rozwoju w obszarze środowiska i gospodarki wodnej (przyjęta 16 lipca 2019 r.)	Poprawa jakości środowiska i bezpieczeństwa ekologicznego	✓		✓	
	Zrównoważone gospodarowanie zasobami środowiska	✓		✓	
	Łagodzenie zmian klimatu i adaptacja do nich oraz zarządzanie ryzykiem klęsk żywiołowych				✓
	Rozwijanie kompetencji (wiedzy, umiejętności i postaw) ekologicznych społeczeństwa	✓	✓		✓
	Poprawa efektywności funkcjonowania instrumentów ochrony środowiska			✓	
Strategia Zrównoważonego Rozwoju Transportu do 2030 roku (przyjęta 24 września 2019 r.)	Budowa zintegrowanej, wzajemnie powiązanej sieci transportowej służącej konkurencyjnej gospodarce			✓	
	Poprawa sposobu organizacji i zarządzania systemem transportowym			✓	
	Zmiany w indywidualnej i zbiorowej mobilności			✓	
	Poprawa bezpieczeństwa uczestników ruchu oraz przewożonych towarów			✓	
	Ograniczanie negatywnego wpływu transportu na środowisko			✓	
	Poprawa efektywności wykorzystania publicznych środków na przedsięwzięcia transportowe			✓	
Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa 2030 (przyjęta	Zwiększenie opłacalności produkcji rolnej i rybactwej	✓			
	Poprawa jakości życia, infrastruktury i środowiska	✓		✓	
	Rozwój przedsiębiorczości, pozarolniczych miejsc pracy	✓	✓		

15 października 2019 r.)	i aktywnego społeczeństwa			
Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2030	Podniesienie poziomu kompetencji oraz kwalifikacji obywateli, w tym cyfrowych	✓		✓
	Poprawa zdrowia obywateli oraz efektywności systemu opieki zdrowotnej		✓	
	Wzrost i poprawa wykorzystania kapitału ludzkiego na rynku pracy	✓	✓	
(projekt – listopad 2019 r.)	Redukcja ubóstwa i wykluczenia społecznego oraz poprawa dostępu do usług świadczonych w odpowiedzi na wyzwania demograficzne		✓	✓
Polityka energetyczna Polski do 2040 roku	Optymalne wykorzystanie własnych zasobów energetycznych	✓	✓	✓
	Rozbudowa infrastruktury wytwórczej i sieciowej energii elektrycznej		✓	
	Dywersyfikacja dostaw gazu i ropy oraz rozbudowa infrastruktury sieciowej		✓	
	Rozwój rynków energii	✓	✓	
	Wdrożenie energetyki jądrowej	✓	✓	
	Rozwój odnawialnych źródeł energii	✓	✓	
	Rozwój ciepłownictwa i kogeneracji	✓	✓	
(projekt – listopad 2019 r.)	Poprawa efektywności energetycznej gospodarki	✓	✓	
Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030	Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne		✓	
	Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich		✓	✓
	Wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego kraju przez sektory kultury i kreatywne		✓	
(projekt)				
Strategia Sprawne i Nowoczesne Państwo 2030**	-			✓
Strategia produktywności 2030**	-	✓		

* kierunki wskazano dla strategii, w których określony został wyłącznie cel główny: Strategia Zrównoważonego Rozwoju Transportu, Polityka energetyczna Polski do 2040 roku.

** dla strategii, których projektów jeszcze nie opublikowano, wskazano potencjalną spójność z SRWL 2030⁹
Źródło: dr hab. W. Dziemianowicz, *Ewaluacja ex-ante projektu Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030. Raport końcowy*, Geoprofit styczeń 2020 r.

Strategia Rozwoju Polski Zachodniej do roku 2020

Strategia Rozwoju Polski Zachodniej do roku 2020 (SRPZ 2020) jest strategią ponadregionalną uchwaloną przez Radę Ministrów 30 kwietnia 2014 r. Obejmuje województwa: zachodniopomorskie, wielkopolskie, lubuskie, dolnośląskie i opolskie. Osią współpracy spinającą geograficznie obszar objęty strategią jest rzeka Odra wraz z dorzeczem.

Nie przewiduje się aktualizacji SRPZ 2020 po zakończeniu okresu jej obowiązywania, ale regiony Polski Zachodniej deklarują dalszą współpracę.

W dokumencie określono cel główny: „Wzrost konkurencyjności Polski Zachodniej w wymiarze europejskim przez efektywne wykorzystanie potencjałów makroregionu” oraz cele szczegółowe:

1. Integracja przestrzenna i funkcjonalna makroregionu.
2. Budowa oferty gospodarczej makroregionu.
3. Wzmacnianie potencjału naukowo-badawczego makroregionu.

Cele Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030 wpisują się w cele SRPZ 2020.

Agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030

Rezolucja „Przekształcamy nasz świat: Agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030” została przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych 25 września 2015 r. Agenda określa 17 celów zrównoważonego rozwoju oraz związanych z nimi 169 zadań, które mają zostać osiągnięte przez świat do 2030 roku. Dotyczą one osiągnięć w 5 obszarach: ludzie, planeta, dobrobyt, pokój, partnerstwo.

Korelację Celów Zrównoważonego Rozwoju 2030 z celami Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030 przedstawia tabela 5.

⁹ Stan na dzień 15.09.2020 r.

Tabela 5. Korelacja celów SRWL 2030 z Celami Zrównoważonego Rozwoju

Cele strategiczne SRWL 2030	Cele Zrównoważonego Rozwoju 2030
<p>Cel strategiczny 1. Inteligentna, zielona gospodarka regionalna</p>	<p>Cel 8. Promować stabilny zrównoważony i inkluzywny wzrost gospodarczy, pełne i produktywne zatrudnienie oraz godną pracę dla wszystkich ludzi.</p> <p>Cel 9. Budować stabilną infrastrukturę, promować zrównoważone uprzemysłowienie oraz wspierać innowacyjność.</p> <p>Cel 12. Zapewnić wzorce zrównoważonej konsumpcji.</p>
<p>Cel strategiczny 2. Region silny w wymiarze społecznym oraz bliski obywatelowi</p>	<p>Cel 1. Wyeliminować ubóstwo we wszystkich jego formach na całym świecie.</p> <p>Cel 3. Zapewnić wszystkim ludziom w każdym wieku zdrowe życie oraz promować dobrobyt.</p> <p>Cel 4. Zapewnić wszystkim edukację wysokiej jakości oraz promować uczenie się przez całe życie.</p>
<p>Cel strategiczny 3. Integracja przestrzenna regionu</p>	<p>Cel 6. Zapewnić wszystkim ludziom dostęp do wody i warunków sanitarnych poprzez zrównoważoną gospodarkę zasobami wodnymi.</p> <p>Cel 7. Zapewnić wszystkim dostęp do stabilnej, zrównoważonej i nowoczesnej energii po przystępnej cenie.</p> <p>Cel 11. Uczynić miasta i osiedla ludzkie bezpiecznymi, stabilnymi, zrównoważonymi oraz sprzyjającymi włączeniu społecznemu.</p>
<p>Cel strategiczny 4. Region atrakcyjny, efektywnie zarządzany i otwarty na współpracę</p>	<p>Cel 16. Promować pokojowe i inkluzywne społeczeństwa, zapewnić wszystkim ludziom dostęp do wymiaru sprawiedliwości oraz budować na wszystkich szczeblach skuteczne i odpowiedzialne instytucje, sprzyjające włączeniu społecznemu.</p>

Źródło: Opracowanie własne UMWL w Zielonej Górze.

Polityka spójności 2021-2027

Pakiet projektów rozporządzeń dotyczących polityki spójności na okres perspektywy finansowej 2021-2027 został opublikowany przez Komisję Europejską 29 maja 2018 r. Rozporządzenia te ustanawiają między innymi przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy. Komisja Europejska przedstawiła w wymienionych wyżej dokumentach wizję, w jaki sposób regiony powinny wykorzystać fundusze polityki spójności dostępne w budżecie UE na lata 2021-2027. Jako priorytet wskazano rozwój gospodarki w oparciu o wiedzę i innowacje. Na wsparcie mogą liczyć przedsięwzięcia wykorzystujące osiągnięcia naukowe, promowane będą przedsiębiorstwa stawiające na rozwój w zidentyfikowanych obszarach inteligentnych specjalizacji. Innym celem ma być wsparcie przejścia polskiej gospodarki na model niskowęglowy. Ważnymi wskaźnikami będą tutaj efektywność energetyczna i odnawialne źródła energii, ochrona środowiska i adaptacja do zmian klimatycznych. Inwestowanie w umiejętności na rynku pracy powinno być najważniejszym priorytetem, by utrzymać konkurencyjność i spójność społeczną.

W ramach polityki spójności na lata 2021-2027 określonych zostało pięć celów strategicznych:

- CP1. Bardziej inteligentna Europa przez innowacje, cyfryzację, transformację gospodarczą oraz wsparcie dla małych i średnich przedsiębiorstw.
- CP2. Bardziej przyjazna dla środowiska bezemisyjna Europa wdrażająca porozumienie paryskie i inwestująca w transformację sektora energetycznego, w odnawialne źródła energii oraz w walkę ze zmianami klimatu.
- CP3. Lepiej połączona Europa ze strategiczną infrastrukturą transportową i sieciami cyfrowymi.
- CP4. Europa o silniejszym wymiarze społecznym wdrażająca europejski filar praw socjalnych i inwestująca w wysokiej jakości zatrudnienie, edukację, umiejętności, integrację społeczną i równy dostęp do opieki zdrowotnej.
- CP5. Europa bliżej obywateli przez wspieranie oddolnych strategii rozwoju i zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich w całej UE.

Pakiet legislacyjny dotyczący Polityki Spójności został zmodyfikowany w 2020 roku, co znalazło odzwierciedlenie w konkluzjach Rady Europejskiej z 21 lipca 2020 r. Zmiany związane były z odpowiedzią na kryzys związany z COVID-19 oraz powiązaniem i zsynchronizowaniem z nadzwyczajnymi działaniami na rzecz odbudowy i przezwyciężenia kryzysu, które mają być realizowane w ramach nowego instrumentu Next Generation EU. Wprowadzono m.in. szereg środków dotyczących zwiększonej elastyczności w ramach Polityki Spójności, w tym w zakresie koncentracji tematycznej.

Określone w unijnych rozporządzeniach cele wymienione zostały w projekcie Umowy Partnerstwa dla realizacji Polityki Spójności 2021-2027 w Polsce¹⁰ (UP). W UP określony zostanie zakres i sposób interwencji funduszy europejskich w nowym okresie programowania UE. Inwestycje w rozwój regionalny będą wyraźnie skoncentrowane jednak na celach 1. i 2. Zgodnie z konkluzjami Rady Europejskiej, co najmniej 25 % łącznej kwoty z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego przydzielone zostanie na cele „inteligentne” i co najmniej 30 % na cele „zielone”.

Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030 uwzględnia propozycje Komisji Europejskiej w zakresie celów polityki rozwoju. Spójność celów strategicznych Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030 z celami Unii Europejskiej na lata 2021-2027 przedstawia Tabela 6.

Tabela 6. Korelacja celów SRWL 2030 z celami UE na lata 2021-2027

Cele strategiczne SRWL 2030	Cele UE na lata 2021-2027				
	CP 1	CP 2	CP 3	CP 4	CP 5
Cel strategiczny 1. Inteligentna, zielona gospodarka regionalna	✓	✓		✓	
Cel strategiczny 2. Region silny w wymiarze społecznym oraz bliski obywatelowi	✓			✓	✓
Cel strategiczny 3. Integracja przestrzenna regionu	✓	✓	✓	✓	✓
Cel strategiczny 4. Region atrakcyjny, efektywnie zarządzany i otwarty na współpracę	✓		✓	✓	✓

Źródło: Opracowanie własne UMWL w Zielonej Górze.

¹⁰. Projekt Umowy Partnerstwa dla realizacji Polityki Spójności 2021-2027 w Polsce, sierpień 2020 r.

11. SYSTEM REALIZACJI STRATEGII

System realizacji Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030 obejmuje sprawy zarządzania, wdrażania i monitorowania, zaprogramowany w sposób angażujący wiele podmiotów na rzecz prowadzenia działań rozwojowych na terenie województwa. W opisie systemu realizacji skoncentrowano się na kompetencjach instytucji realizujących SRWL 2030 oraz instrumentach prawnych, tj. dokumentach niezbędnych do wdrożenia zapisów, a także monitorowaniu. Natomiast ramy finansowe SRWL 2030 przedstawiono w oddzielnym rozdziale.

11.1 System zarządzania i wdrażania strategii

Instytucje

Głównym organem prowadzącym politykę rozwoju w regionie jest samorząd województwa. **Sejmik Województwa Lubuskiego** jako organ uchwałodawczy jest odpowiedzialny za podjęcie uchwały w sprawie przyjęcia Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego. Ponadto zapoznaje się także z dokumentami sprawozdawczymi, w tym z raportem o stanie województwa. Zgodnie z ustawą o samorządzie województwa Sejmik podejmuje uchwałę w sprawie przyjęcia zasad, trybu i harmonogramu opracowania aktualizacji Strategii.

Zarząd Województwa Lubuskiego podejmuje działania w zakresie opracowania projektu strategii oraz wdrażania jej zapisów. Jednostką pomocniczą Zarządu jest Urząd Marszałkowski Województwa Lubuskiego w Zielonej Górze (UMWL), wojewódzkie samorządowe jednostki organizacyjne oraz spółki prawa handlowego z udziałem samorządu województwa. W celu zwiększenia koordynacji zadań na poziomie administracji samorządu województwa działa **Zespół roboczy ds. Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego** (Zespół SRWL) złożony z przedstawicieli departamentów i jednostek organizacyjnych UMWL w Zielonej Górze (m.in. Zarząd Dróg Wojewódzkich, Wojewódzki Urząd Pracy, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej). W jego pracach uczestniczy także Dyrektor Urzędu Statystycznego w Zielonej Górze. **Koordynacją prac** Zespołu SRWL zajmuje się **departament właściwy ds. rozwoju regionalnego**.

Sejmik Województwa i Zarząd Województwa odgrywają istotną rolę w kreowaniu współpracy z administracją Unii Europejskiej (w szczególności dyrekcje Komisji Europejskiej), centralną administracją rządową (Rada Ministrów, poszczególne resorty, centralne urzędy np. GDDKiA, GDOŚ, NFOŚiGW) oraz innymi regionami z Polski i z zagranicy, w tym szczególnie sąsiednimi województwami i landami niemieckimi.

Rysunek 19. Schemat podstawowego systemu realizacji Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030

Źródło: Opracowanie własne UMWL w Zielonej Górze.

Ze względu na określony zakres i podział kompetencji Samorząd Województwa pełni również funkcję koordynatora wdrażania poszczególnych przedsięwzięć o zasięgu regionalnym i ponadlokalnym ujętych w SRWL 2030, współpracując ściśle z administracją rządową. Zgodnie z przyjętą Krajową Strategią Rozwoju Regionalnego 2030, rola **wojewody** w polityce regionalnej polega na wspieraniu Rady Ministrów w realizacji przedsięwzięć na poziomie regionu. Wojewodowie mogą wspomagać i uczestniczyć w realizacji działań w regionie podejmowanych przez ministrów oraz brać udział w kreowaniu dialogu społecznego i współpracują w tym zakresie z marszałkiem województwa, przedstawicielami organizacji pracowników i pracodawców, zasiadającymi w regionalnych instytucjach dialogu społecznego (wojewódzkich radach dialogu społecznego). Zauważyć również należy konieczność współpracy w województwie z regionalnymi jednostkami administracji rządowej, jak Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad, Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych czy przedstawicielami Państwowego Gospodarstwa Wodnego Wody Polskie.

W celu zapewnienia skuteczności realizacji poszczególnych interwencji, samorząd województwa współpracuje równocześnie z **jednostkami samorządu terytorialnego oraz innymi podmiotami gospodarczymi czy samorządem gospodarczym i zawodowym**. Niezmiernie ważną rolę w tym procesie odgrywają także inne **podmioty publiczne, organizacje pozarządowe, stowarzyszenia,**

szkoły wyższe i jednostki naukowo-badawcze, a zaangażowanie ich odbywa się na zasadzie współpracy partnerskiej.

Istotną rolę w kreowaniu spójnego podejścia różnych instytucji na rzecz rozwoju województwa lubuskiego odgrywa **Rada ds. Rozwoju Województwa Lubuskiego**, która została powołana w 2009 r. Rada jest organem opiniodawczo-doradczym Zarządu Województwa Lubuskiego w zakresie planowania rozwoju województwa lubuskiego, opiniowania ważnych inicjatyw wspierających rozwój regionu oraz stymulującym strategiczną dyskusję na temat celów, kierunków i form realizacji polityki regionalnej w województwie lubuskim. Członkami Rady są przedstawiciele najważniejszych w regionie instytucji współodpowiedzialnych za rozwój województwa lubuskiego, w tym m.in.: administracji rządowej i samorządowej, organizacji pozarządowych, uczelni wyższych, jednostek badawczo-rozwojowych oraz organizacji zrzeszających lubuskich przedsiębiorców.

Współpraca lubuskiego samorządu wojewódzkiego z samorządem gminnym i powiatowym została wzmocniona poprzez jej formalne usankcjonowanie i uregulowanie w postaci **Lubuskiej Rady Samorządowej** (LRS). LRS stanowi organ opiniodawczo – doradczy Zarządu Województwa Lubuskiego. Wsparciem dla lubuskich JST będzie pomoc finansowa z budżetu Województwa Lubuskiego w formie dotacji celowych przeznaczonych na dofinansowanie zadań własnych gminy w ramach tzw. lubuskiego funduszu samorządowego.

Sygnalizowane – w wielu uwzględnionych w niniejszej Strategii kierunkach działań – wzmocnienie partnerskiej współpracy z różnymi podmiotami w ramach zarządzania wielopodmiotowego i wielosektorowego, wymaga od samorządu województwa kreowania tematycznych forów dialogu strategicznego (przykładowo powołane rady w obszarze zdrowia czy energetyki). Umożliwiają one systematyczną wymianę wiedzy i poglądów oraz informacji o zasobach, które można mobilizować dla rozwoju województwa lubuskiego.

KSRR 2030 zakłada, że polityka regionalna będzie wspierać miejscowe zasoby i potencjały poszczególnych terytoriów oraz dostarczy odpowiednich impulsów dla zainicjowania trwałego wzrostu i miejsc pracy w obszarach o mniej korzystnych uwarunkowaniach rozwojowych. Przyjęte zostało podejście w polityce terytorialnej, które w większym stopniu zmierza do różnicowania interwencji w zależności od problemów i potencjałów poszczególnych obszarów (tzw. podejście endogeniczne). Nowy system zarządzania rozwojem zakłada zastosowanie podejścia integracji strategicznych dokumentów rozwoju w wymiarze społeczno-gospodarczym z planowaniem przestrzennym¹¹.

Realizacja celów wyznaczonych w Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego wymaga także współpracy na poziomie ponadregionalnym z innymi województwami w Polsce oraz regionami z zagranicy. Szczególnie istotne jest współdziałanie z regionami sąsiednimi, tj. województwami: zachodniopomorskim, wielkopolskim i dolnośląskim oraz landami niemieckimi: Brandenburgią i Saksonią. Wśród obszarów tematycznych wymagających realnej współpracy należy wymienić m.in. powiązania komunikacyjne i ochronę środowiska.

¹¹ Zob. szerzej: *Uchwała nr 162/2018 Rady Ministrów z dnia 29 października 2018 r. w sprawie przyjęcia Systemu zarządzania rozwojem Polski.*

Głównym gremium współpracy międzyregionalnej w Polsce od 2000 r. jest **Związek Województw RP**, a jednym z organów opiniodawczo-doradczych Związku Województw RP jest Konwent Marszałków Województw RP (powstały w 1999 r.). Konwent analizuje i opiniuje propozycje zmian legislacyjnych oraz omawia aktualne problemy samorządów województw. Drugim z organów opiniodawczo-doradczych jest Konwent Przewodniczących Sejmików Województw RP.

Instytucjonalną formą współpracy transgranicznej, w której województwo lubuskie czynnie uczestniczy z uwagi na położenie przy granicy niemieckiej, jest **Polsko-Niemiecka Komisja Międzyrządowa ds. Współpracy Regionalnej i Przygranicznej** w ramach której działają: Komitet ds. Współpracy Przygranicznej, Komitet ds. Współpracy Międzyregionalnej oraz Komitet ds. Gospodarki Przestrzennej i Komitet ds. Edukacji.

Dokumenty

Narzędziem wspomagającym wdrażanie strategii rozwoju regionalnego są wojewódzkie programy rozwoju (sektorowe, branżowe) o charakterze operacyjno-wdrożeniowym, które m.in. uszczegóławiają cele Strategii, jak i wskazują przedsięwzięcia, których realizacja jest niezbędna do ich osiągnięcia. Najważniejsze, obligatoryjne programy rozwoju wymieniono w tabeli 7. Zarząd Województwa może inicjować także inne programy z uwzględnieniem sytuacji społeczno-gospodarczej i potrzeb regionu.

Tabela 7. Wykaz podstawowych wojewódzkich programów rozwoju w odniesieniu do poszczególnych celów SRWL 2030¹²

CEL STRATEGICZNY	NAZWA PROGRAMU
1.	<p>PROGRAM ROZWOJU INNOWACJI WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO</p> <p>KIERUNKI ROZWOJU SZKOLNICTWA WYŻSZEGO W WOJEWÓDZTWIE LUBUSKIM DO ROKU 2030</p> <p>STRATEGIA ENERGETYKI WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO DO 2030</p> <p>PROGRAM ROZWOJU ZRÓWNOWAŻONEGO ROLNICTWA I OBSZARÓW WIEJSKICH</p>
2.	<p>STRATEGIA POLITYKI SPOŁECZNEJ WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO WRAZ Z PROGRAMAMI SZCZEGÓLOWYMI</p> <p>LUBUSKI PLAN DZIAŁAŃ NA RZECZ ZATRUDNIENIA - COROCZNY</p> <p>LUBUSKI PROGRAM OCHRONY ZDROWIA WRAZ Z PROGRAMAMI SZCZEGÓLOWYMI</p> <p>PROGRAM ROZWOJU KULTURY W WOJEWÓDZTWIE LUBUSKIM</p> <p>PROGRAM WSPÓŁPRACY WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO Z ORGANIZACJAMI</p>

¹² Nazwy niektórych sektorowych dokumentów programowych na okres po 2020 r. mogą się różnić od wyszczególnionych w tabeli.

	POZARZĄDOWYMI
3.	PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA DLA WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO WRAZ Z PROGRAMAMI SZCZEGÓLOWYMI
4.	PROGRAM MARKI LUBUSKIE PRIORYTETY WSPÓŁPRACY ZAGRANICZNEJ WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO

Źródło: Opracowanie własne UMWL w Zielonej Górze.

Regionalny program operacyjny

Bardzo ważnym instrumentem realizującym politykę regionalną jest **regionalny program operacyjny**¹³, (RPO) który jednocześnie stanowi narzędzie realizacji polityki spójności na obszarze województwa lubuskiego w perspektywie finansowej UE na lata 2014-2020 (z wykorzystaniem środków do roku 2023) i 2021-2027. Program RPO realizuje cele Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030 poprzez efektywne wykorzystanie regionalnego potencjału społeczno-gospodarczego dla inteligentnego i zrównoważonego rozwoju województwa. RPO uwzględnia wsparcie dla obszarów strategicznej interwencji wyznaczonych w SRWL2030, w tym w zakresie instrumentów terytorialnych, takich jak ZIT, IIT i RLKS. Należy zauważyć, że dokumenty sektorowe, tj. Program Rozwoju Innowacji Województwa Lubuskiego (pełniące rolę regionalnej strategii innowacji) oraz Program Rozwoju Transportu, pełnią także rolę warunków ex-ante w wykorzystywaniu środków UE w ramach regionalnego programu operacyjnego¹⁴.

Podstawą realizacji RPO jest zawarty **kontrakt programowy** pomiędzy ministrem właściwym ds. rozwoju regionalnego i Zarządem Województwa Lubuskiego¹⁵.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubuskiego

Dokumentem planistycznym w odniesieniu do polityki przestrzennej regionu jest plan zagospodarowania przestrzennego województwa, który przedstawia w przestrzeni cele i kierunki wyznaczone w strategii rozwoju województwa.

Ustalenia planu powinny być uwzględnione w innych dokumentach planistycznych na szczeblu wojewódzkim oraz gminnym. Wymogiem prawnym stała się także konieczność przeprowadzenia

¹³ Zgodnie z planami dotyczącymi programowania interwencji UE zostanie zmienione nazewnictwo programów regionalnych w perspektywie 2021-2027.

¹⁴ Pełne uruchomienie funduszy strukturalnych i inwestycyjnych jest możliwe po spełnieniu przez państwa członkowskie warunków wstępnych (tzw. warunków ex ante). Warunki te tworzą katalog wymogów, które muszą zostać spełnione przez państwo członkowskie przed rozpoczęciem realizacji programów operacyjnych lub w pierwszych latach tej realizacji.

¹⁵ Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 oprócz kontraktu programowego (dot. dofinansowania RPO), zaproponowała nową formułę mechanizmów wdrażania w postaci kontraktów sektorowych (dot. terytorialnego ukierunkowania interwencji sektorowych w programach rozwoju). W kontraktach programowych i sektorowych ujęte zostaną przedsięwzięcia priorytetowe, istotne z punktu widzenia rozwoju województwa, które wpisane do programu rozwoju będą mogły ubiegać się o wsparcie i finansowanie.

delimitacji obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich Gorzowa Wielkopolskiego i Zielonej Góry oraz sporządzenia dla nich planów zagospodarowania przestrzennego. Obowiązujący **Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubuskiego wraz z planami zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego ośrodka wojewódzkiego Zielona Góra i Gorzów Wielkopolski** został przyjęty uchwałą Sejmiku Województwa Lubuskiego z dnia 23 kwietnia 2018 r. Docelowo system zarządzania rozwojem kraju przewiduje wprowadzenie zintegrowanej strategii rozwoju województwa, która zastąpi strategię rozwoju województwa i plan zagospodarowania przestrzennego województwa.

11.2 System monitorowania strategii

Samorząd wojewódzki monitoruje i analizuje procesy rozwojowe na poziomie regionalnym. Dokonuje oceny polityki rozwoju regionalnego zawartej w Strategii, biorąc pod uwagę odnotowane zmiany społeczno-gospodarcze w otoczeniu regionalnym, krajowym i europejskim. Monitorowanie efektywności i skuteczności działań jest podstawowym, jak również niezbędnym warunkiem właściwego i skutecznego zarządzania polityką regionalną.

Zgodnie z zapisami KSRR 2030 samorząd województwa czuwa nad przebiegiem procesów realizacji polityki regionalnej, a w szczególności diagnozuje sytuację i potencjały/trendy rozwojowe (ścieżki rozwojowe) różnego typu obszarów (w tym OSI wskazane w KSRR), monitoruje sytuację w zakresie rozwoju społeczno-gospodarczego i przestrzennego oraz ocenia skuteczność i efektywność dotychczas stosowanych interwencji rozwojowych kierowanych w ramach polityki regionalnej i polityk sektorowych do regionu (m.in. w ramach różnego typu obserwatoriów funkcjonujących na terenie województwa, jak ROT).

Podmiotami odpowiedzialnymi za monitorowanie Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030 są Sejmik Województwa Lubuskiego i Zarząd Województwa Lubuskiego. Sejmik dokonuje oceny realizacji Strategii i wprowadza niezbędne zmiany. Zarząd odpowiedzialny jest za wdrażanie i monitorowanie dokonując okresowej oceny stopnia realizacji SRWL 2030.

W strukturach Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego w Zielonej Górze jednostką odpowiedzialną za monitorowanie jest departament właściwy ds. rozwoju regionalnego i działające w jego ramach Lubuskie Regionalne Obserwatorium Terytorialne (LROT). LROT prowadzi prace badawczo-analityczne dostarczające informacji na potrzeby kształtowania polityki rozwoju w województwie oraz jest organem porządkującym i udostępniającym zasoby wiedzy o regionie. Głównym partnerem w systemie monitorowania SRWL 2030 jest Urząd Statystyczny w Zielonej Górze i działający w jego strukturach Lubuski Ośrodek Badań Regionalnych.

Monitoring Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030 przeprowadzany będzie w oparciu o raporty monitorujące i ewaluacyjne, tj. oceny stanu wdrażania SRWL 2030. Funkcją raportów monitorujących SRWL 2030 pełnić będą coroczne „Raporty o stanie województwa lubuskiego”, które zgodnie z zapisami ustawy o samorządzie województwa stanowią podsumowanie działalności zarządu województwa w roku poprzednim, w szczególności realizację polityk, programów i strategii, uchwał sejmiku województwa i budżetu obywatelskiego.

W ramach systemu monitorowania przyjęto dla każdego z celów Strategii wskaźniki monitorowania, których zadaniem jest wskazywanie zmian społeczno-ekonomicznych, które zaszły w obszarze realizacji celów. Dla wskaźników zostały określone wartości bazowe oraz oszacowano wartości docelowe, w których uwzględniono zróżnicowania przestrzenne i terytorialne. Wykaz wskaźników monitorowania ujęto w tabeli 8.

Obok analizy wskaźnikowej ważnym elementem będzie także opis podejmowanych działań oraz stopień zawansowania strategicznych dla regionu projektów. Monitorowane będą również środki finansowe przeznaczone na realizację celów SRWL, ze szczególnym uwzględnieniem wykorzystania środków w ramach polityki spójności UE.

Tabela 8. Wskaźniki monitorowania Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030

Nazwa wskaźnika	Źródło danych	Jednostka miary	2018	2030
Cel Główny				
PKB na 1 mieszkańca (rok 2018=100); ceny stałe	GUS	%	100,0	142,6
PKB na 1 mieszkańca (Polska = 100) podregion gorzowski podregion zielonogórskie	GUS	%	81,4 83,3 (2017)	84,4 85,9
PKB na 1 mieszkańca wg PPS (UE28=100)	Eurostat	%	57 (2017)	79,0
Wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 15-64 lata wg BAEL	GUS	%	66,1	77,3
Przeciętne dalsze trwanie życia dla osób w wieku 0 lat mężczyźni kobiety	GUS	lata	73,0 80,9	76,0 83,7
1. Inteligentna i zielona gospodarka regionalna				
Wartość dodana brutto na 1 pracującego (ceny bieżące, Polska=100)	GUS	%	95,1 (2017)	98,3
Nakłady na działalność B+R w relacji do PKB	GUS	%	0,38 (2017)	0,63
Pracujący w B+R na 1000 osób aktywnych zawodowo	GUS	EPC	2,5	5,1
Udział przychodów netto ze sprzedaży produktów podmiotów zaliczanych do wysokiej i średnio-wysokiej techniki w przychodach ze sprzedaży produktów przedsiębiorstw przetwórstwa przemysłowego	GUS	%	44,7	63,3
Udział energii odnawialnej w produkcji energii ogółem	GUS	%	19,9	31,8

Klasa stref dla pyłów zawieszonych PM 10 (wartość średniodobowa)				
Strefa lubuska	GIOŚ	klasa	C	A
Miasto Gorzów Wielkopolski			A	A
Miasto Zielona Góra			A	A
Stopień wykorzystania miejsc noclegowych w turystycznych obiektach noclegowych	GUS	%	29,8	48,0
Udział powierzchni ekologicznych użytków rolnych z certyfikatem w gospodarstwach ekologicznych, w powierzchni użytków rolnych ogółem w gospodarstwach rolnych [%]	GUS	%	6,9	12,9
Udział sekcji przetwórstwo przemysłowe w wartości dodanej brutto	GUS	%	27,3 (2017)	34,7
Osoby dorosłe uczestniczące w kształceniu lub szkoleniu (w wieku 25–64 lata) BEAL	GUS	%	3,7	5,8

2. Region silny w wymiarze społecznym oraz bliski obywatelowi

Dzieci przebywające w żłobkach (łącznie z oddziałami) i klubach dziecięcych na 1000 dzieci w wieku 0-3 lata	GUS	osoba	126,6	326,5
Odsetek dzieci w wieku 3-6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym	GUS	%	87,7	100
Liczba dzieci w wieku 3–6 lat przypadających na jedno miejsce w placówce wychowania przedszkolnego (bez przedszkoli specjalnych)	GUS	osoba	1,4	1,0
miasto			1,1	1,0
wieś			3,2	2,1
Wskaźnik bierności społecznej młodzieży (NEET) – osoby młode niepracujące, nieuczące się i niedokształcające się (w %)	GUS	%	17,6 (2017)	10,8
Przeciętne miesięczne wydatki na kulturę i rekreację na 1 osobę w gospodarstwie domowym	GUS	zł	72,7	103,5
Aktywne organizacje i stowarzyszenia sektora non profit na 10 tys. mieszkańców Polska = 100	GUS	organizacja %	23,6 103,1	32,0 111,8
Liczba lekarzy (posiadających prawo wykonywania zawodu medycznego) na 10 tys. ludności	GUS	osoba	25	27,1
Liczba pielęgniarek i położnych (posiadających prawo wykonywania zawodu medycznego) na 10 tysięcy ludności	GUS	osoba	75	91
Miejsca w placówkach stacjonarnej pomocy społecznej na 10 tys. ludności	GUS	miejsce	29,4	34,1
Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym	GUS	%	14,4	13,7
Wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych w wieku 16-64 lata wg BAEL	GUS	%	35,1	49,8

Stopa bezrobocia rejestrowanego (stan w dniu 31 XII) województwo podregion gorzowski podregion zielonogórski	GUS	%	5,8 5,4 6,1	3,0 3,0 3,0
Zdawalność egzaminu maturalnego	Centralna Komisja Egzaminacyjna	%	79,7	89,9

3. Integracja przestrzenna regionu

Długość zelektryfikowanych eksploatowanych linii kolejowych w % łącznej długości eksploatowanych linii kolejowych	GUS	%	36,7	47,1
Przewozy pasażerów środkami komunikacji miejskiej na 1 mieszkańca	GUS	osoba	42,7	42,9
Liczba pasażerów odprawianych w transporcie kolejowym (regionalnym)	UMWL	osoba	2.791.117	- ¹⁶
Ścieżki rowerowe na 100 km ²	GUS	km	4,3	8,0
Odsetek ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej miasto wieś	GUS	%	91,6 41,6	97,6 64,1
Odsetek ludności korzystającej z sieci gazowej miasto wieś	GUS	%	74,5 12,5	80,0 17,5
Liczba wypadków drogowych na 100 tys. mieszkańców	GUS	wypadek	65,3	53,9
Odpady komunalne zebrane selektywnie w relacji do ogółu odpadów komunalnych zebranych w gospodarstwach domowych	GUS	%	25,8	- ¹⁷
Odsetek gospodarstw domowych posiadających szerokopasmowy dostęp do internetu w domu	GUS	%	78,0	90,8

4. Region atrakcyjny, efektywnie zarządzany i otwarty na współpracę

Odsetek osób korzystających z Internetu w kontaktach z administracją publiczną	GUS	%	27,2	41,4
Odsetek powierzchni województwa objętej obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego	GUS	%	9,3	30,8

¹⁶ Wartość docelowa nie jest możliwa do oszacowania, z uwagi na dynamiczne zmiany w transporcie kolejowym. Oczekiwany jest trend wzrostowy.

¹⁷ Wartość jest trudna do oszacowania z uwagi na planowane zmiany prawne.

Liczba nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarki narodowej w rejestrze REGON na 10 tys. ludności	GUS	podmiot	103	116
Kapitał zagraniczny na 1 mieszkańca w wieku produkcyjnym Polska = 100	GUS	zł %	2.663 (2017) 30,7 (2017)	3.500 45,0
Noclegi udzielone turystom zagranicznym w turystycznych obiektach noclegowych na 10 tys. mieszkańców	GUS	nocleg	3.222	4.677
Wartość umów/decyzji o dofinansowanie ze środków UE na jednego mieszkańca, Polska = 100	GUS	%	90,9	100,0

Źródło: Opracowanie: Urząd Statystyczny w Zielonej Górze, Departament Rozwoju Regionalnego UMWL z wykorzystaniem szacowania wskaźników w raporcie *Ewaluacja ex-ante projektu Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030. Raport końcowy*, Geoprofit W. Dziemianowicz i in., Warszawa, styczeń 2020.

W ramach Prognozy Strategicznej Oceny Oddziaływania na Środowisko projektu SRWL 2030 zalecono rozważenie możliwości włączenia do procesu monitorowania fakultatywnych wskaźników oceny wpływu wdrażania ustaleń SRWL 2030 na środowisko i warunki zrównoważonego rozwoju województwa lubuskiego. Częstotliwość monitorowania poszczególnych wskaźników będzie przedmiotem odrębnych ustaleń z poszczególnymi interesariuszami (dysponentami danych). Jednocześnie należy wskazać, że szereg proponowanych przez autorów prognozy dodatkowych wskaźników jest przedstawianych w wielu raportach, analizach czy dokumentach sektorowych i ich sprawozdaniach monitorujących politykę rozwoju w województwie lubuskim.

12. RAMY FINANSOWE STRATEGII

Analiza finansowa jest elementem części implementacyjnej Strategii. W rozdziale¹⁸ dokonano przeglądu potencjalnych źródeł finansowania Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030. Analizie poddane zostały również prognozy finansowe i gospodarcze. Podczas szacowania kosztów implementacji Strategii przyjęto przede wszystkim następujące założenia:

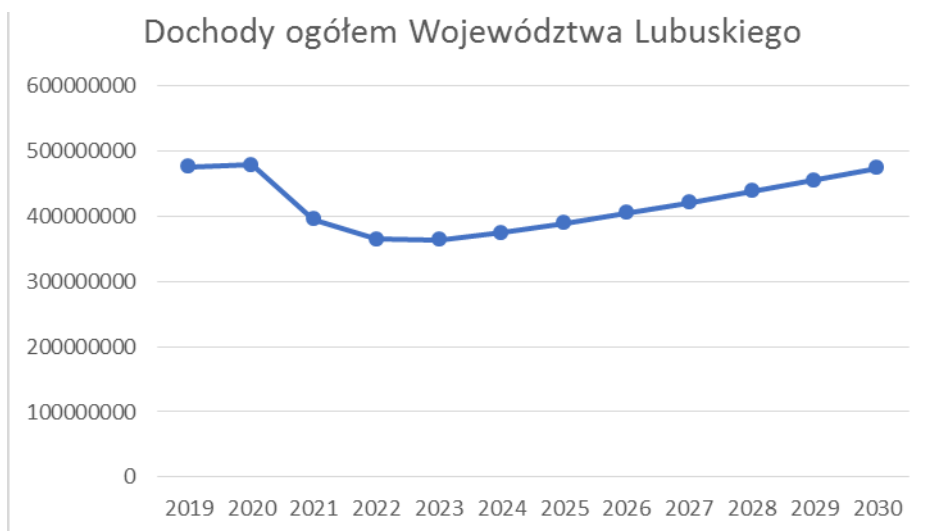
- 1) Szacowanie nakładów finansowych niezbędnych dla realizacji SRWL 2030 dotyczy szacunków agregowanych na poziomie celów strategicznych.
- 2) Analizę finansową przeprowadzono na kilku poziomach: środki UE poziomu krajowego i środki finansowe budżetu państwa (w Tabeli 9. wskazano je jako zbiorczą wartość); środki UE poziomu regionalnego, środki w dyspozycji Województwa Lubuskiego, a także gmin i powiatów. Dodatkowo, do źródeł publicznych dodano szacunki na temat źródeł finansowych pochodzenia prywatnego. Możliwe do pozyskania są również środki z innych źródeł, takich jak: Norweski Mechanizm Finansowy, Horyzont Europa, Interreg Europa, Wspólna Polityka Rolna UE, Fundusz Dróg Samorządowych, Fundusz Kolejowy, PFRON, WFOŚiGW w Zielonej Górze, NFOŚiGW, Fundusz Rozwoju Kultury Fizycznej, etc.).
- 3) Na obecnym etapie procesu negocjacyjnego alokacji dla krajowych programów operacyjnych oraz programów transnarodowych znane są tylko pobieżne informacje dotyczące zarówno zakresu merytorycznego poszczególnych programów operacyjnych poziomu krajowego, jak i wysokości alokacji środków finansowych na każdy z nich. W związku z tym trudno nawet szacunkowo określić podział środków UE poziomu krajowego na poszczególne programy.
- 4) Planowanie finansowe do roku 2030 ma charakter ogólny ze względu na długą perspektywę czasu przewidywania i szereg czynników oraz uwarunkowań mogących wpłynąć na ostateczne wartości kwot. Trudno jest oszacować wysokość środków na realizację SRWL 2030 z funduszy europejskich, ponieważ nadal trwają prace nad pakietem legislacyjnym na lata 2021-2027, w którym będą podjęte m.in. kwestie warunków finansowania, czy kwalifikowalności kosztów, a także nad krajową Umową Partnerstwa, która będzie określała podział interwencji pomiędzy poziom krajowy i regionalny. Wszystko to oznacza, że zaprezentowane w tabeli wartości kwot mają charakter szacunkowy. Zgodnie z opublikowanym projektem pakietu legislacyjnego dla Polityki Spójności na lata 2021-2027 wartość alokacji przyznanej Polsce w ramach tej polityki ma wynieść 64,4 mld euro. Jest to kwota o 23% mniejsza od tej, którą nasz kraj uzyskał w związku z perspektywą finansową UE na lata 2014-2020.
- 5) Według wstępnych szacunków wydatki w ramach regionalnych programów operacyjnych oraz Programu Operacyjnego Polska Wschodnia wyniosą w latach 2021-2025 ponad 20 mld euro¹⁹.

¹⁸ Rozdział „Ramy finansowe strategii” został przygotowany na podstawie opracowania „Ramy finansowe Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030”, które przygotował dr Michał Tadeusz Kudłacz.

¹⁹ Kwota 20 mld euro wynika z nieoficjalnych szacunków i założeń: w okresie programowania 2014-2020 na programy regionalne była przeznaczona kwota ok. 30 mld euro, natomiast zgodnie z założeniami do nowego budżetu UE alokacja dla Polski na okres 2021-2027 spadnie o ok. 23%, więc przekładając to na spadek alokacji należy założyć, że oznacza to na realizację programów regionalnych kwotę ok. 24 mld euro. Dodatkowo należy mieć na względzie, iż niektóre województwa w Polsce osiągnęły poziom rozwoju przewyższający 75% średniego unijnego PKB, co oznacza zmianę statusu na tzw. grupę regionów przejściowych, co finalnie będzie mieć wpływ na kwotę alokacji na regionalne programy operacyjne.

- 6) Zgodnie z zapisami KSRR 2030 istotny wpływ na ostateczną alokację finansową dla poszczególnych regionów będzie mieć kwestia uzgodnień pomiędzy ministrem właściwym ds. rozwoju regionalnego, a zarządem województwa, które określą zasady, kierunki i warunki dofinansowania programów operacyjnych. Wysokość środków na realizację RPO będzie wynikała z ustalonego przez ministra algorytmu podziału środków oraz z indywidualnych negocjacji w ramach kontraktu programowego. Zakładając, że udział Województwa Lubuskiego w całkowitej alokacji dla 16 województw wyniesie tyle samo, co w obecnej perspektywie finansowej, tj. 2,9%.
- 7) Prognozowane wartości na poziomie regionalnym wyznaczono na podstawie *Wieloletniej Prognozy Finansowej Województwa Lubuskiego na lata 2019-2033* (WPF), które określają wysokość środków finansowych wspierających realizację zaprogramowanych przedsięwzięć. Zaprezentowane w WPF kwoty uwzględniają dopuszczalną wysokość ustawowych wskaźników zadłużenia. Między innymi z wykorzystaniem tego źródła podjęto próbę określenia kwoty dochodów Województwa Lubuskiego do roku 2030.
- 8) Dochody Województwa Lubuskiego (poza środkami unijnymi i innymi środkami zagranicznymi) można podzielić na następujące grupy:
- dochody własne (w 2018 r. było to 428,1 mln zł), w tym między innymi:
 - PIT: 36,8 mln zł,
 - CIT: 104,4 mln zł,
 - środki wraz z dotacjami na finansowanie zadań UE: ok. 94,8 mln zł,
 - subwencja ogólna: 86,8 mln zł,
 - dotacje z budżetu państwa: 78,3 mln zł.
- Prognozę dochodów Województwa Lubuskiego zaprezentowano na wykresie (rysunek 20).

Rysunek 20. Prognozowane dochody ogółem Województwa Lubuskiego w latach 2019-2030

Źródło: Opracowanie M. Kudłacz na podstawie *Wieloletniej Prognozy Finansowej Województwa Lubuskiego* z 17 grudnia 2018 r., *Ramy finansowe Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030*, październik 2019 r.

- 9) Wartości nakładów inwestycyjnych w latach 2012-2017 poniesione przez przedsiębiorstwa zlokalizowane na terenie województwa lubuskiego miały tendencję malejącą. W 2017 r. nakłady te wyniosły ponad 700 mln zł w obszarze działalności innowacyjnej i rozwojowej, z czego prawie 90% tej kwoty dotyczy przedsiębiorstw przemysłowych, zatem udział sektora usług jest tutaj niewielki. Biorąc pod uwagę prognozy gospodarcze i finansowe na lata 2020-2030, w województwie lubuskim należy spodziewać się inwestycji ze strony sektora prywatnego o orientacyjnej wartości 6,13 mld zł.
- 10) Ważnym elementem poszukiwania źródeł finansowych niezbędnych do implementacji Strategii są budżety jednostek samorządu terytorialnego poziomu lokalnego. Biorąc pod uwagę wartości wydatków majątkowych gmin i powiatów, w tym miast na prawach powiatu w latach 2012-2018 (6,8 mld zł) oraz dochodów gmin i powiatów w tym okresie (47,4 mld zł), a także prognozy finansowe samorządów oraz w zakresie koniunktury gospodarczej i fakt zmniejszenia nakładów finansowych w kolejnym okresie programowania w ramach polityki spójności, należy przyjąć, że planowane przez gminy i powiaty województwa lubuskiego nakłady inwestycyjne w latach 2020-2030 wyniosą ok. 10,2 mld zł.

Prognoza wysokości i źródeł finansowania Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030 została przedstawiona w tabeli 9.²⁰

Tabela 9. Prognoza wysokości i źródeł finansowania Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego

Cele strategiczne SRWL 2030	2020-2030		
	Dostępne źródła finansowania	Szacowana wielkość nakładów finansowych (mln zł)	Udział procentowy źródeł finansowania w całości nakładów (%)
Cel strategiczny 1. Inteligentna, zielona gospodarka regionalna	Środki finansowe poziomu krajowego	1.351,00	4,01
	Środki finansowe Województwa Lubuskiego	1.905,50	5,66
	Środki finansowe JST poziomu lokalnego	2.065,20	6,13
	Przedsiębiorcy	5.695,00	16,90
	RPO WL 2014-2020	392,70	1,17
	RPO WL 2021-2027	1.080,00	3,21
	Pozostałe źródła finansowe	650,00	1,93
Suma:		13.139,40	39,01

²⁰ W tabeli wskazano środki UE poziomu krajowego i środki finansowe budżetu państwa jako zbiorczą wartość w pozycji „środki finansowe poziomu krajowego”. W pozycji „pozostałe źródła finansowe” wskazano m.in. Program Interreg Europa (wszystkie istotne źródła w ramach tej pozycji wskazano w punkcie 2. niniejszego rozdziału).

Cel strategiczny 2. Region silny w wymiarze społecznym oraz bliski obywatelowi	Środki finansowe poziomu krajowego	1.745,00	5,18
	Środki finansowe Województwa Lubuskiego	625,70	1,86
	Środki finansowe JST poziomu lokalnego	2.695,00	8,00
	Przedsiębiorcy	110,00	0,33
	RPO WL 2014-2020	231,00	0,69
	RPO WL 2021-2027	800,00	2,37
	Pozostałe źródła finansowe	367,00	1,09
Suma:		6.573,70	19,51
Cel strategiczny 3. Integracja przestrzenna regionu	Środki finansowe poziomu krajowego	3.504,00	10,40
	Środki finansowe Województwa Lubuskiego	822,00	2,44
	Środki finansowe JST poziomu lokalnego	3.185,00	9,45
	Przedsiębiorcy	280,00	0,83
	RPO WL 2014-2020	332,50	0,99
	RPO WL 2021-2027	450,00	1,34
	Pozostałe źródła finansowe	1.400,00	4,16
Suma:		9.973,50	29,60
Cel strategiczny 4. Region atrakcyjny, efektywnie zarządzany i otwarty na współpracę	Środki finansowe poziomu krajowego	400,00	1,19
	Środki finansowe Województwa Lubuskiego	700,00	2,08
	Środki finansowe JST poziomu lokalnego	2.350,00	6,98
	Przedsiębiorcy	44,00	0,13
	RPO WL 2014-2020	88,00	0,26
	RPO WL 2021-2027	270,00	0,80
	Pozostałe źródła finansowe	150,00	0,45
Suma:		4.002,00	11,88

Źródło: Opracowanie: dr M. Kudłacz, *Ramy finansowe Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030*, październik 2019 r.

Potencjalne środki finansowe, które mogą zostać przeznaczone do implementacji Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030 oszacowano łącznie na kwotę 33,7 mld zł.

Przy podziale środków finansowych pomiędzy poszczególne cele strategiczne SRWL 2030 poddano analizie zakres merytoryczny celu - kierunki interwencji/działań, które zestawiono z ramami merytorycznymi dokumentów stanowiących interpretację dla poszczególnych źródeł finansowania. Ważnym elementem podziału środków finansowych była analiza kapitałochłonności poszczególnych kierunków interwencji. Przyjęto, że do 1. celu strategicznego, który akcentuje kwestie związane z innowacjami, gospodarką i częściowo z polityką klimatyczną, ochroną środowiska naturalnego i zrównoważonym rozwojem, najzasobniejszym źródłem finansowania są programy operacyjne poziomu krajowego i regionalnego oraz źródła prywatne (przedsiębiorcy będą zainteresowani najbardziej działaniami na rzecz poprawy ich konkurencyjności i wizerunku oraz dopasowaniem się do rynkowych potrzeb, a jedną z nich z pewnością jest przeciwdziałanie zanieczyszczeniom środowiska i rozwój „czystych” technologii). Z kolei kwestie zawarte w 3. celu strategicznym to przede wszystkim właściwość samorządów lokalnych, stąd przewaga środków finansowych JST w ramach realizacji tego celu. Przyjęto również, że działania o charakterze inwestycyjnym wymagają więcej środków finansowych od tzw. działań o charakterze „miękkim” (kierunki interwencji 2. i 4. celu strategicznego). W ramach pozostałych źródeł finansowania proporcja wynika przede wszystkim z dotychczasowego podziału środków finansowych pomiędzy poszczególne obszary oddziaływania, jednak nie wszędzie możliwe było jednoznaczne przypisanie środków do poszczególnych kierunków interwencji.

Pakiet działań na rzecz odbudowy

Komisja Europejska (KE) przedstawiła 27 maja 2020 r. pakiet działań pn. **Next Generation EU**²¹ (NGEU) o wartości 750 mld euro, służących odbudowie gospodarek europejskich dotkniętych kryzysem związanym z wpływem pandemii COVID-19. Jest to mechanizm oddzielny i równoległy do Polityki Spójności. Unijni przywódcy uzgodnili całłościowy pakiet o wartości 1 824,3 mld euro, który łączy wieloletnie ramy finansowe na lata 2021-2027 i nadzwyczajny instrument odbudowy NGEU na lata 2021 - 2023.

Największym z zaproponowanych instrumentów wsparcia w ramach funduszu odbudowy jest **Instrument na rzecz Odbudowy i Zwiększania Odporności** (Recovery and Resilience Facility – RRF) o wartości 672,5 mld euro. Z tej kwoty do Polski ma trafić 57,3 mld euro. Celem interwencji w ramach RRF ma być przede wszystkim, po doraźnych działaniach związanych ze zmniejszeniem niepożądanych skutków społecznych i gospodarczych kryzysu wywołanego przez COVID-19, wsparcie procesów konwergencji oraz odporności gospodarek poszczególnych krajów członkowskich w horyzoncie długoterminowym.

Podstawą uzyskania wsparcia w ramach tego instrumentu jest przedstawienie KE **Krajowego Planu Odbudowy** (KPO). Plan powinien określać reformy i inwestycje wzmacniające potencjał wzrostu i odporności gospodarczej i społecznej państwa oraz zwiększające spójność terytorialną. Realizacja KPO powinna również pozytywnie wpływać na zielone i cyfrowe przemiany społeczno-gospodarcze.

W lipcu 2020 r. Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej wystąpiło do marszałków województw o przygotowanie propozycji projektów do KPO na poziomie regionalnym. Zarząd Województwa

²¹ Źródło: Konkluzje Rady Europejskiej z 21.07.2020 r.

Lubuskiego podjął decyzję o zgłoszeniu do KPO projektów wpisujących się w przedsięwzięcia strategiczne zapisane w poddanym konsultacjom społecznym i przyjętym w maju 2020 r. projekcie *Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030*. Zgłoszone projekty dotyczyły m.in. inwestycji w ochronę zdrowia, rozwój innowacji i cyfryzacji, efektywności energetycznej, transportu oraz edukacji i kultury.

Poza RRF, KE proponuje również **dotatkowe środki na inne programy**, aby mogły odgrywać one pełną rolę w zwiększaniu odporności Unii i stawieniu czoła wyzwaniom związanym z pandemią i jej skutkami. Kwoty w ramach NGEU dla indywidualnych programów są następujące:

- REACT-EU: 47,5 mld euro;
- „Horyzont Europa”: 5 mld euro;
- Program InvestEU: 5,6 mld euro;
- Rozwój obszarów wiejskich: 7,5 mld euro;
- Fundusz na rzecz Sprawiedliwej Transformacji (FST): 10 mld euro;
- RescEU: 1,9 mld euro.

REACT-EU to mechanizm polegający na przeznaczeniu dodatkowych środków w latach 2020-2022 na walkę ze skutkami kryzysu wywołanego przez pandemię COVID-19 w ramach programów obecnej perspektywy finansowej 2014-2020 zarówno poprzez Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego, jak i Europejski Fundusz Społeczny. REACT-EU ma na celu bezpośrednio i natychmiastowe zwalczanie skutków koronakryzysu przed kolejnym etapem, czyli odbudową gospodarki w perspektywie długoterminowej. REACT-EU ma przede wszystkim wesprzeć służbę zdrowia i MŚP, a także ma na celu zachowanie i tworzenie miejsc pracy (zwłaszcza dla osób znajdujących się w trudnej sytuacji), zatrudnianie młodzieży i umożliwienie dostępu do usług społecznych.

„**Horyzont Europa**” zastąpi największy w historii Unii Europejskiej program ramowy dotyczący badań naukowych i innowacji – Horyzont 2020. Jego główne cele to wzmocnienie bazy naukowej i technologicznej UE oraz europejskiej przestrzeni badawczej, a także wzmocnienie europejskich zdolności w zakresie innowacji, konkurencyjności i liczby miejsc pracy. Ułatwione zostanie budowanie lepszych powiązań między instytucjami badawczymi i innowacyjnymi w całej Europie, by wzmocnić współpracę badawczą w całej Unii. Pula środków finansowych na realizację programu „Horyzont Europa” w okresie 2021-2027 wyniesie 75.900 mln euro, a wraz z dodatkowymi środkami z NGEU będzie to łącznie 80.900 mln euro.

Program InvestEU będzie działać jako jednolity unijny mechanizm wsparcia inwestycji na rzecz działań wewnętrznych, zastępując wszystkie istniejące instrumenty finansowe. W ujęciu ogólnym ma on wspierać cele polityki Unii poprzez uruchamianie w obrębie UE publicznych i prywatnych inwestycji, które spełniają kryterium dodatkowości, tym samym eliminując niedoskonałości rynku i nieoptymalne sytuacje inwestycyjne, które utrudniają osiągnięcie celów UE w zakresie zrównoważoności, konkurencyjności i inkluzywnego wzrostu. Alokacja w ramach WRF dla InvestEU w okresie 2021-2027 wynosi 2.800 mln euro, powiększona o środki NGEU: 8.400 mln euro.

Rozwój obszarów wiejskich będzie jednym z dwóch filarów wspólnej polityki rolnej na okres 2021-2027. Filar I (środki rynkowe i płatności bezpośrednie) zapewni bezpośrednie wsparcie rolnikom i finansowanie środków rynkowych. Przyczyni się, w szczególności za pomocą nowej struktury środowiskowej, do osiągnięcia wyższego poziomu ambicji w dziedzinie środowiska i klimatu w ramach wspólnej polityki rolnej. Środki w filarze I będą – podobnie jak w bieżącym okresie finansowania – w całości finansowane z budżetu UE. Filar II (rozwój obszarów wiejskich) zapewni konkretne dobra publiczne związane z klimatem i środowiskiem, zwiększy konkurencyjność sektora rolnictwa i leśnictwa, będzie wspierał zróżnicowanie działalności gospodarczej oraz jakość życia i pracy na obszarach wiejskich, w tym na obszarach, na których występują szczególne ograniczenia. Środki w filarze II będą współfinansowane przez państwa członkowskie. W ramach WRF na Rozwój obszarów wiejskich w UE przewidziano 77,9 mld euro, wraz ze wsparciem NGEU będzie to łącznie 85,4 mld euro.

Aby zaradzić społecznym i gospodarczym skutkom związanym z dążeniem do osiągnięcia przez UE neutralności klimatycznej do 2050 r., utworzony zostanie mechanizm sprawiedliwej transformacji, w tym **Fundusz na rzecz Sprawiedliwej Transformacji (FST)**. Do objęcia finansowaniem z FST kwalifikować się będą projekty ukierunkowane na wsparcie społeczne/przekwalifikowanie, ożywienie gospodarcze i renaturalizację terenu. Rząd Polski zgłosił do FST regiony, w których na większą skalę wciąż wydobywany jest węgiel kamienny lub brunatny. Nie ma wśród nich województwa lubuskiego.

RescEU stanowi uzupełnienie Unijnego Mechanizmu Ochrony Ludności w związku pandemią COVID-19. Celem instrumentu jest wsparcie państw członkowskich przeciążonych taką sytuacją nadzwyczajną, zgodnie z kompetencjami uzupełniającymi w dziedzinie ochrony ludności i ze szczególnym uwzględnieniem grup obarczonych największym ryzykiem oraz pomoc w sytuacjach, w których wszystkie dostępne zdolności na szczeblu krajowym oraz zdolności państw członkowskich udostępnione w europejskiej puli ochrony ludności nie są wystarczające do zapewnienia skutecznego reagowania na wszelkie klęski i katastrofy. Budżet RescEU w ramach WRF 2021-2027 wynosi 1,1 mld euro, co wraz z 1,9 mld euro w ramach NGEU daje łączną kwotę 3 mld euro.

Pozostałe horyzontalne programy i instrumenty finansowe Unii Europejskiej

Poza wyżej wymienionymi, należy wspomnieć o innych potencjalnych źródłach finansowania SRWL 2030. Należą do nich programy horyzontalne i instrumenty zarządzane centralnie przez KE, w tym między innymi:

- **Instrument „Łącząc Europę”** (CEF – Connecting Europe Facility) wspiera tworzenie nowoczesnej i efektywnej infrastruktury w sektorach transportu (21 384 mln euro), energetyki (5180 mln euro) i w sektorze cyfrowym (1.832 mln euro). Łączny budżet CEF na lata 2021-2027 to 28.396 mln euro.
- **Program „Cyfrowa Europa”** będzie inwestować w kluczowe strategiczne zdolności cyfrowe, takie jak unijne obliczenia wielkiej skali, sztuczna inteligencja i cyberbezpieczeństwo. Będzie on stanowił uzupełnienie innych instrumentów, zwłaszcza programu „Horyzont Europa” i instrumentu „Łącząc Europę” we wspieraniu transformacji cyfrowej w Europie. Pula środków finansowych na realizację programu w okresie 2021-2027 wyniesie prawie 7 mld euro.

- **Program na rzecz Jednolitego Rynku** przyczyni się do wzmocnienia zarządzania jednolitym rynkiem, zwiększenia ochrony konsumentów i wsparcia konkurencyjności unijnego przemysłu, w szczególności MŚP.
- **Erasmus Plus** - program dotyczący edukacji, szkoleń, młodzieży i sportu, którego budżet na lata 2021-2027 wynosi ok. 21 mld euro. Program zapewni możliwości nauki i mobilności dla uczniów, uczniów zawodu, młodzieży, studentów i nauczycieli. Bedzie on silnie ukierunkowany na włączenie ludzi mających mniejsze szanse i zwiększy możliwości transnarodowej współpracy uczelni oraz instytucji kształcenia i szkolenia zawodowego. Program będzie wspierać też współpracę w dziedzinie sportu.
- **Europejski Korpus Solidarności** kładzie nacisk na europejski wymiar solidarności i skierowany jest do młodych ludzi, którzy chcą pomagać innym, rozwijać umiejętności i kompetencje oraz zdobywać doświadczenie zawodowe. Europejski Korpus Solidarności ma na celu stworzenie bardziej integracyjnego społeczeństwa, w którym wspierane są osoby słabsze.
- **Kreatywna Europa** to program mający zapewnić rozwój i propagowanie europejskiej różnorodności i dziedzictwa kultur i języków oraz zwiększyć konkurencyjność sektora kultury i sektora kreatywnego, zwłaszcza sektora audiowizualnego. Budżet programu to 1.642 mln euro.
- **Program Sprawiedliwość Prawa i Wartości** promuje równość praw, zaangażowanie i udział obywateli w życie Unii, ma także na celu walkę z wszelkimi formami przemocy.
- **Program działań na rzecz środowiska i klimatu (LIFE)** będzie wspierać zachowanie różnorodności biologicznej, w tym obszary Natura 2000, oraz transformację Unii w czyste, energooszczędne, niskoemisyjne i odporne na zmianę klimatu społeczeństwo, oparte na gospodarce o obiegu zamkniętym.
- **Fundusz Azylu i Migracji (AMIF - Asylum, Migration and Integration Fund)** wspiera działania państw członkowskich służące zapewnieniu przyjmowania osób ubiegających się o azyl oraz zapewnienia środków integracji. Alokacja AMIF to 8.705 mln euro.
- **Fundusz Bezpieczeństwa Wewnętrznego** ma zapewniać wysoki poziom bezpieczeństwa w UE, zapobiegając terroryzmowi i radykalizacji postaw oraz poważnej i zorganizowanej przestępczości i cyberprzestępczości oraz poprzez zwalczanie tych zjawisk. Budżet funduszu to 1.705 mln euro.
- **Europejski Fundusz Obronny** ma wspierać współpracę państw członkowskich w tworzeniu nowoczesnych i interoperacyjnych technologii oraz sprzętu obronnego. Fundusz będzie zachęcać małe i średnie przedsiębiorstwa do udziału w projektach opartych na współpracy i do korzystania z przełomowych innowacji. Budżet Funduszu to 7.014 mln euro.
- **Program działań UE w dziedzinie zdrowia** o budżecie 1.670 mln euro, to program, którego celem jest ochrona ludności UE przed poważnymi transgranicznymi zagrożeniami zdrowia, wzmocnienie systemów opieki zdrowotnej i siły roboczej w sektorze służby zdrowia, m.in. dzięki transformacji cyfrowej oraz wsparciu zintegrowanej i skoordynowanej współpracy między państwami członkowskimi oraz poprawa dostępności leków i wyrobów medycznych w UE.

- **Europejski Fundusz Innowacji** wspiera przełomowe technologie w dziedzinach energii ze źródeł odnawialnych, energochłonnych sektorów przemysłu, magazynowania energii oraz wychwytywania, wykorzystywania i składowania dwutlenku węgla. Fundusz zapewni impuls dla ekologicznej odbudowy gospodarczej UE poprzez tworzenie lokalnych przyszłościowych miejsc pracy i torowanie drogi dla neutralności klimatycznej. Jest to instrument pozabudżetowy finansowany z dochodów z aukcji uprawnień do emisji w ramach unijnego systemu handlu uprawnieniami do emisji (ETS), szacowana pula środków na lata 2020-2030 to 10 mld euro).²²

²² Źródło: Komisja Europejska, European Innovation Fund, https://ec.europa.eu/clima/policies/innovation-fund_en, (26.11.2020).

SPIS RYSUNKÓW I TABEL

Rysunek 1. Model formułowania wyzwań stojących przed Województwem Lubuskim w kontekście prac nad SRWL 2030.....	6
Rysunek 2. Cel główny i cele strategiczne	23
Rysunek 3. Schemat celów operacyjnych 1. celu strategicznego	24
Rysunek 4. Schemat kierunków interwencji (działań) 1. celu strategicznego.....	25
Rysunek 5. Schemat celów operacyjnych 2. celu strategicznego	30
Rysunek 6. Schemat kierunków interwencji (działań) 2. celu strategicznego.....	30
Rysunek 7. Schemat celów operacyjnych 3. celu strategicznego	35
Rysunek 8. Schemat kierunków interwencji (działań) 3. celu strategicznego.....	35
Rysunek 9. Schemat celów operacyjnych 4. celu strategicznego	42
Rysunek 10. Schemat kierunków interwencji (działań) 4. celu strategicznego.....	42
Rysunek 11. Typologia miast średnich tracących funkcje	49
Rysunek 12. Typy obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją, na których występuje kumulacja problemów	50
Rysunek 13. Dojazdy do pracy do ośrodków wojewódzkich w województwie lubuskim w 2016 r.	53
Rysunek 14. Obszary Strategicznej Interwencji - miejskie obszary funkcjonalne województwa lubuskiego.....	56
Rysunek 15. Obszary Strategicznej Interwencji - obszary wiejskie w województwie lubuskim	59
Rysunek 16. Zasięg wsparcia instrumentami terytorialnymi dla OSI miejskich i wiejskich	61
Rysunek 17. Obszary przygraniczne w województwie lubuskim	63
Rysunek 18. Obszary zagrożone powodzią w województwie lubuskim	65
Rysunek 19. Schemat podstawowego systemu realizacji Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030.....	76
Rysunek 20. Prognozowane dochody ogółem Województwa Lubuskiego w latach 2019-2030.....	86
Tabela 1. Wykaz i podział przedsięwzięć strategicznych pod względem kompetencji samorządu województwa.....	45
Tabela 2. Korelacja celów SRWL 2030 z celami SOR.....	67
Tabela 3. Korelacja celów SRWL 2030 z celami KSRR 2030	68
Tabela 4. Spójność celów SRWL 2030 z celami krajowych strategii zintegrowanych	69
Tabela 5. Korelacja celów SRWL 2030 z Celami Zrównoważonego Rozwoju	72
Tabela 6. Korelacja celów SRWL 2030 z celami UE na lata 2021-2027	74
Tabela 7. Wykaz podstawowych wojewódzkich programów rozwoju w odniesieniu do poszczególnych celów SRWL 2030.....	78
Tabela 8. Wskaźniki monitorowania Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030.....	81
Tabela 9. Prognoza wysokości i źródeł finansowania Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego	87

WYKAZ UŻYTYCH SKRÓTÓW

ARMiR Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

BAEL Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności

CIS Centrum Integracji Społecznej

DPS Dom pomocy społecznej

EDM Elektroniczna Dokumentacja Medyczna

EFRR Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego

EFS Europejski Fundusz Społeczny

EUWT Europejskie ugrupowania współpracy terytorialnej

FS Fundusz Społeczny

GOT PNP Gorzowski Ośrodek Technologiczny Park Naukowo-Przemysłowy sp. z o.o.

GPR Gminny Program Rewitalizacji

GUS Główny Urząd Statystyczny

IIT Inne Instrumenty Terytorialne

IOB Instytucje otoczenia biznesu

IT technika Informatyczna (ang. information technology)

JST jednostka samorządu terytorialnego

KIS Klub Integracji Społecznej

KPZK 2030 Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

KRUS Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego

KSRR 2030 Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego

KSSSE Kostrzyńsko-Słubicka Specjalna Strefa Ekonomiczna

KT Kontrakt Terytorialny

LCW Lubuskie Centrum Winiarstwa

LOWES Lubuski Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej

LROT Lubuskie Regionalne Obserwatorium Terytorialne

LRPO Lubuski Regionalny Program Operacyjny

MOF Miejski Obszar Funkcjonalny

MŚP Małe i Średnie Przedsiębiorstwa

NFOŚiGW Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej

NGO Organizacja pozarządowa (ang. non-government organization)

OSI Obszary Strategicznej Interwencji

OSO Obszary specjalnej ochrony ptaków (ang. Special Protection Areas)

OZE odnawialne źródła energii

PEP 2030 Polityka Ekologiczna Państwa 2030

PFRON Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych

PGNiG Polskie Górnictwo Naftowe i Gazownictwo

PKB Produkt Krajowy Brutto

PKD Polska Klasyfikacja Działalności

PRI Program Rozwoju Innowacji

PROW Program Rozwoju Obszarów Wiejskich

PT Porozumienie Terytorialne

PZPWL Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubuskiego

RDLP Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych

RIS Regionalne Inteligentne Specjalizacje

RLKS Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność

ROPS Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej

RPO-L2020 Regionalny Program Operacyjny - Lubuskie 2020

RZGW Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej

SDR Średniodobowy ruch pojazdów

SOO Specjalne obszary ochrony siedlisk (ang. Special Areas of Conservation)

SOR Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju

SRPZ Strategia Rozwoju Polski Zachodniej do roku 2020

SRWL 2030 Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030

TBS Towarzystwo Budownictwa Społecznego

TEN-T Transeuropejskie sieci transportowe (ang. Trans-European Network-Transport)

UMWL Urząd Marszałkowski Województwa Lubuskiego w Zielonej Górze

UNESCO Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Oświaty, Nauki i Kultury

UZ Uniwersytet Zielonogórski

WDB Wartość Dodana Brutto

WFOŚiGW Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej

WPF Wieloletnia Prognoza Finansowa

WTZ Warsztaty Terapii Zajęciowej

WUP Wojewódzki Urząd Pracy

ZAZ Zakłady Aktywności Zawodowej

ZDW Zarząd Dróg Wojewódzkich

ZIT Zintegrowane Inwestycje Terytorialne

ZOL Zakład Opiekuńczo - Leczniczy

Prace nad przygotowaniem Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030 prowadzone były pod kierunkiem **Zarządu Województwa Lubuskiego**:

Elżbieta Anna Polak - Marszałek Województwa Lubuskiego
Stanisław Tomczyszyn - Wicemarszałek Województwa Lubuskiego
Łukasz Porycki - Wicemarszałek Województwa Lubuskiego
Marcin Jabłoński - Członek Zarządu Województwa Lubuskiego
Tadeusz Jędrzejczak - Członek Zarządu Województwa Lubuskiego

Strategię opracował **Zespół roboczy do spraw Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego**, którym kierowali:

Maciej Nowicki - Przewodniczący Zespołu,
Magdalena Balak-Hryńkiewicz - Zastępca Przewodniczącego Zespołu.

W pracach Zespołu uczestniczyli dyrektorzy i inni przedstawiciele departamentów UMWL w Zielonej Górze, przedstawiciele Wojewódzkiego Urzędu Pracy, Zarządu Dróg Wojewódzkich, Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej i Urzędu Statystycznego w Zielonej Górze:

Roman Bąk, Radosław Brodzik, Józefa Chalecka, Arkadiusz Dąbrowski, Stanisław Domasz-Domaszewicz, Joanna Ejsmont, Roman Fedak, Jarosław Flakowski, Edwin Gierasimczyk, Mirosław Glaz, Iwona Goździcka, Patrycja Górniak, Grzegorz Grzywacz, Łukasz Hudziak, Renata Mach, Artur Malec, Mariola Wielhorska, Joanna Malon, Sylwia Pędzińska, Teresa Sekuła, Paweł Tonder, Agata Wdowiak, Robert Wróbel, Tomasz Wróblewski.

W pracach nad opracowaniem SRWL 2030 brali udział **eksperti zewnętrzni**:

prof. dr hab. Aleksander Noworól z Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie (doradztwo eksperckie oraz współpraca przy opracowaniu dokumentu),
dr Michał Kudłacz z Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie (ramy finansowe).

W wypracowaniu priorytetów rozwojowych udział brali **Członkowie Rady ds. Rozwoju Województwa Lubuskiego**:

Elżbieta Anna Polak – Przewodnicząca Rady,
Stanisław Tomczyszyn – Zastępca Przewodniczącej Rady,
Ryszard Barański, Marek Cebula, Zbigniew Czmuda, Roman Fedak, Czesław Fiedorowicz, Wojciech Grochala, Łukasz Hudziak, Marcin Jabłoński, Krzysztof Kaliszuk, Jerzy Korolewicz, Jerzy Kotarski, Marek Langer, Kazimierz Łatwiński, Romuald Malinowski, Stanisław Myśliwiec, Hanna Nowicka, Maciej Nowicki, Mariusz Olejniczak, Andrzej Pieczyński, Grzegorz Potęga, Jacek Szymankiewicz, Paweł Tonder, Henryk Maciej Woźniak, Maria Zielińska.

Dokument SRWL 2030 przygotował **Zespół redakcyjny w Departamencie Rozwoju Regionalnego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego** w Zielonej Górze w składzie:

Maciej Nowicki, Magdalena Balak-Hryńkiewicz, Ewa Laskowska, Małgorzata Malecka oraz Joanna Adamowicz, Marcin Białek, Osana Krasowska-Cieślak, Paweł Makuch, Agata Rybarczyk, we współpracy z prof. dr hab. Aleksandrem Noworólem.
Korekta językowa – Iwona Kusiak.